FUN'M YARID

Sholem Aleichem

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

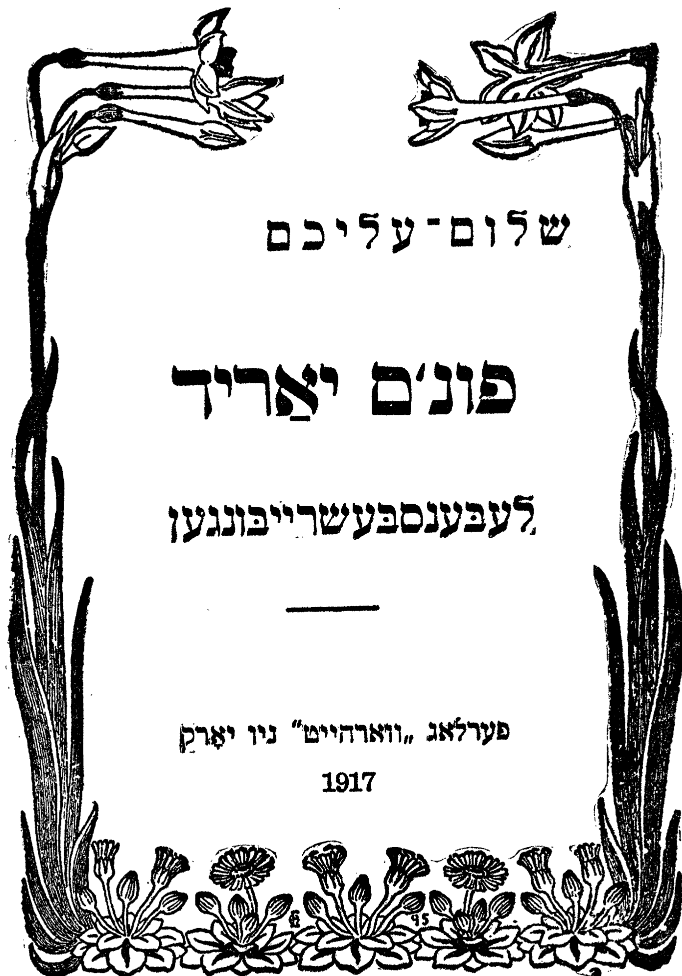

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

שלום־עליכם

פונ'ם יאַריד

לעבענסבעשרייבונגען

פערלאג „ווארהייט" ניו יאָרק
1917

צווייטער טהייל

צו װאָס ראָמאַנען,
ווען דאָס לעבן איז אַ ראָמאַן ?
(מאָטאָ).

אינהאַלטס פערצייכנים

דער „בחור"

32.

דער „בחור.“

זיין ברודער הערשעל ווערד א חתן.—דאס פערהערעניש מיט א סופליא"ר.—א תפילין זעקעל, א זייגער און א כלה.

צינד ביזט דו שוין, מיט גאָט'ס הילף, א בחור. אוים יונגעל, אוים שייגעץ, אוים קונדעס. צייט ווערען א מענש און איין עהרליכער איד, וואָרום די צייט שטעהט ניט: אָט־אָט, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, ווערסט דו א חתן . . .

דאָס איז געווען דאָס ביסעל מוסר, וואָס מע האָט אריינגערעדט דעם בר־מצוה אויף מאָרגען נאָך דעם פייערלי־כען שבת, און דער רבי האָט איהם געהאָלפען אָנטהון די תפילין. ער האָט איהם איינגעקרעמפּעוועט דעם „של־יד“ אויף דער לינקער האַנד, אז די פינגער האָבען זיך אָנגעגאָסען און געוואָרען בלוי, און דער גרויסער „של־ראש“ האָט זיך אלע מינוט אראָפּגערוקט צווישען די אויגען, אָדער אראָבגעפאָהרען אביסעל אויף א זייט, יעדענפאַלס שטאַרק חשק געהאָט אראָפּגליטשען זיך אראָפּ. דעם בר־מצוה האָט געקאָסט מיה איינצוהאַלטען גלייכגעוויכט, נישט געקאָנט זיך א ריהר טהון פריי און אפילו א קוק צו טהון אויף די ווייסע־חברה'־ניקעס, וואָס האָבען מיט נייגעהריגקייט ארומגערינגעלט דעם בר־מצוה, זעהען, ווי ער דאַווענט צום ערשטען מאָל אין תפילין. און מע דאַרף דעם אמת זאָגען, אז ווען ניט זיי, אָט די ווייסע־חברה'־ניקעס, וואָלט דער בר־מצוה איצטיגס מאָל געדאַווענט מיט הארץ, מיט כונה און מיט ליעבשאַפט. עס איז איהם געפעלען די צערע־

מאָניע פון תפילין לעגען; עס איז איהם געפעלען די טייטש פון די ווערטער „וארשתיך“; עס איז איהם געפעלען דער מחיה׳דיגער יאָכטען־ריח פון די פרישע, נאָר־וואָס אויסגעמאַכטע רצועות; עס איז איהם געפעלען, וואָס מע זאָגט איהם, אז ער איז שוין א בחור; עס איז איהם געפעלען, וואָס מע איז איהם מצרף צו א מנין. די משמעות, אז ער איז שוין א איד גלייך מיט אלע אידען, א מענש גלייך מיט אלע מענשען. אפילו רפאל דער שמש מיט׳ן אויגעל קוקט אויף איהם שוין גאָר אנדערש, מיט פערבאָרגענעם דרך ארץ. פון די חברים שמועסט מען ניט, אז זיי זענען איהם מקנא, וואָרום ער געדענקט, אז ער אליין האָט אמאָל מקנא געווען זיין עלטערען ברודער הערשעל צו זיין בר־מצוה. און ניט אזוי אויף דער בר־מצוה, ווי אויף דעם, וואָס באלד נאָך דער בר־מצוה איז זיין ברודער געוואָרען א חתן, און די כלה האָט איהם געשענקט איין אויסגענייהט תפילין־זעקעל, און דער מחותן—א זילבערנעם זייגער.ביידע פאַקטען, דאָס הייסט, ווי אזוי דער ברודער הערשעל איז א חתן געוואָרען און וואָס ס׳איז געוואָרען פונ׳ם מחותנ׳ס מתנה, פונ׳ם זייגער, דאַרפען בעשריעבען ווערען חאָטש אין קורצען.

הערשעל איז געווען א בר־מצוה יונגעל א טשיקאַווער, א שע־נער און א טשעפּקע בחור׳על, דאָס הייסט, ער האָט ליעב געהאַט געהן ריין אָנגעטהאָן, נאָר קיין קאָפּ צום לערנען האָט ער ניט גע־האַט, און קיין גרויסער וועלער איז ער אויך ניט געווען. פונדעסט־וועגען, א טאַטענס א קינד, נחום ראַבינאָוויטשעס א זוהנדעל—מע האָט איהם גערעדט די פיינסטע שדוכים, און ס׳איז געקומען צו־פאָהרען א שענער איד מיט א שוואַרצער באָרד, א מחותן פון וואַ־סילקאָוו, נישט אליין, נאָר מיט א פערהערער, א יונגערמאַנטשיק מיט א געל בערדעל, א גראַמטענער, א קענער, א בעל תנ״ך און א בעל לשון קודש, נאָר אביסעל א נודניק, איין איינגעגעסענער, האָט ליעב אריינקריכען יענעם אין די ביינער. צום אלעם ערשטען, האָט דער פערהערער גענומען ארויסבעווייזען פאַר די מחותנים, וואָס ער קען. צוליעב דעם האָט ער זיך א נעם געגעבען צום חתן׳ס רבי׳ן,

אריינגעלאָזט זיך מיט איהם אין א לאַנגען דיספוט וועגען דקדוק. וואָס דער רבי האָט געזאָגט, האָט ער געזאָגט פערקעהרט. דערנאָך האָט ער אַ כאַפּ געגעבען דעם רבי׳ן, דער רבי זאָל איהם זאָגען, פאר וואָס שטעהט אין קהלת „זבובי מות יבאיש“ מיט א לשון יחיד און ניט „יבאישו“ מיט אַ לשון רבים? דערויף האָט איהם דער רבי געענטפערט: למאי שטעהט אין קהלת טאַקי „וזכור את בוראיך“ מיט א לשון רבים, ניט „וזכור את בוראך“ מיט אַ לשון יחיד? דער־נאָך האָט ער אַ כאַפּ געגעבען דעם רבי׳ן גאָר מן הצד: „זאָגט נאָר, איך בעט אייך, וואו שטעהט „ויתהלכו מגוי אל גוי“? דער רבי איז געוואָרען אביסעל מטושטש, אַביסעל פערשעהמט, און געענט־פערט: „דאָס איז פונ׳ם דאַווגען „הודו לה׳ קראו בשמו“ . . . דער יונגערמאַן האָט זיך ניט בערוהיגט: „און וואו שטעהט הודו לה׳ קראו בשמו“? דער רבי איז געוואָרען נאָך מעהר מטושטש און האָט געענטפערט: „דאָס דאַרף זיין מסתמא אין תהלים ערגיץ? . . .“ דאָ האָט דער געלער יונגערמאַן אויסגעבראָכען א געלעכטער: „האָט קיין פאראיבעל ניט, רבי, דאָס שטעהט נישט אין תהלים ערגיץ, דאָס שטעהט איין מאָל אין תהלים און איין מאָל, נישט דאָ געדאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום אידען געדאַכט, אין דברי־הימים . . . .“

פאַר׳ן רבי׳ן איז דאָס געווען א טוידטקלאַפּ. טראָפּענס שוויים זענען איהם ארויסגעטראָטען אויפ׳ן פנים. ער איז געווען א גע־הרג׳עטער. „דער יונגערמאַן איז א דרעהער!“—אזוי האָט ער גע־זאָגט צו די קינדער און געווישט זיך דעם שוויים מיט דער פּאָלע.— „טאָמער טהוט ער א פערהער דעם חתן, איז דער חתן א פערפאַלע־נער און דער שדוך איז אוים שדוך . . .“ און אזוי ווי אין דעם שדוך איז געווען פעראינטערעסירט אויך ער, דער רבי טאַקי, דאָס הייסט, ניט אזוי אינ׳ם שדוך ווי אינ׳ם שדכנות־געלד, איז ער געפאַלען אויף איין עצה און האָט אריינגערוימט אַ סוד אויפ׳ן אויער דעם חתן׳ס ברודער׳על, שלומ׳ען, אז ער זאָל זיך פערקליבען הינטער דער ברייטער פּאַגירטער קאַנאַפּע, און אויף דער קאַנאַפּע האָט ער אָוועק־

געזעצט דעם חתן. דערנאָך האָבען זיך די מחותנים אויסגעזעצט ארום דעם האלבקיילעכיגען פאנירטען טיש מיט די לאָפּעס, און דער געלער יונגערמאַנטשיק האָט א נעהם געגעבען דעם חתן אויפ'ן צימבעל. אין דער זעלבער צייט האָט דעם חתן'ס מאַמע געגרייט צום טיש, געשטעלט לעקעך און בראַנפען, געוועז, אַפּנים, זיכער, אז דער עקזאַמען וועט אַפּלויפען גלאַט. „אנו, זאָג נאָר, בחור'על, וואו שטעהט „לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל?"—„אין איוב"—האָט זיך געלאָזט הערען פון הינטער דער פאנירטער קאַ־נאַפּע ארויס. „אין איוב!"—האָט דער חתן געזאָגט, ווי א מזיק, הויך אויפ'ן קול. „אמת, אין איוב. אצינד ווייסט דו ניט, וואו געפינט זיך ערגיץ אין תנ"ך נאָך א וואָרט פונ'ם שורש „לעשתות"?" — פרעגט ווייטער דער געלער פערהערער. „ביום ההוא אבדו עשתנותיו, אין תהלים!"—פּישטשעט דער סופלער פון הינטער דער קאַנאַפּע, און דער חתן זאָגט איהם נאָך וואָרט אין וואָרט. „זענען מיר מיט'ן תנ"ך, הייסט דאָס, אזוי גרוים ווי פאַרטיג,— זאָגט דער פערהערער און וואַרפט מיט אויגען אויפ'ן טיש, וואו די קליינע חיה־אסתר פּאָרעט זיך ביים לעקאָך און איינגעמאַכטס.— אצינד וועלען מיר זיך ארייננטהון אביסעל אין דקדוק אריין. וואָס פאַר א פּועל איז אבדו? וואָס פאַר א בנין? וואָס פאַר א גוף? וואָס פאַר א מספר? און וואָס פאַר א זמן?" האָט דער קליינער שלום ארויסגעקווישעט שטילערהייד פון הינטער דער קאַנאַפּע ארויס און דער חתן האָט איהם נאָכגעזאָגט איטליכס וואָרט: „אבדו איז א פּועל עומד, א בנין קל, א גוף נסתר, א מספר רבים און א זמן עבר, און עס וועט זיין אבדתי, אבדת, אבדת, אבד, אבדה, אבדנו, אבדתם, אבדתן . . ."

„גענוג, גענוג, גענוג!"—האָט אויסגערופען דער פערהערער צופריעדען, געריבען די הענד און געקוקט אויפ'ן געגרייטען טיש, און אויסגערעדעהט זיך צום שיינענדיגען מחותן פון כלה'ס צד, האָט ער א זאָג געגעבען:—„אייך קומט מזל טוב, איהר זעהט דאָך, דער

יונג איז קלאָהר אומעדום ווי א וואסער, וועלען מיר געהן, הייסט עס, צובייסען ? . . ."

צי עס האָבען געוואוסט פון דעם אָנשטעל טאַטע־מאַמע אויך, אָדער דאָס האָבען אָפּגעארבייט נאָר דער רבי מיט׳ן חתן אליין ? און אפשר האָט דער פערהערער אויך געוואוסט פון דעם פּאָקום ? —דאָס איז שווער צו זאָגען. יעדענפאַלס, ביידע צדדים זענען גע־וועזן צופריעדען, ביידע האָבען זיך חלילה ניט אָפּגענאַרט . . .

אצינד געהען מיר אריבער צו דער געשיכטע מיט׳ן זייגער. פערשטעהט זיך, אז באלד נאָכ׳ן פערהערען איז די מאמע געפּאָה־רען אָנקוקען די כלה. די כלה איז איהר געפעלען—זי איז א „קלו־גע“; האָט מען געפּראַוועט א קנס־מאָל, געשריבען תנאים און גע־בראָכען טעלער, און דער מחותן האָט געקויפט דעם חתן א מתנה—א זילבערנעם זייגער. וויפיעל ס׳איז פאַרהאַן מינוטען אין א שעה, אזוי פיעל מאָל האָט דער חתן געקוקט אויפ׳ן זייגער. א מצוה האָט מען פערדיענט אינ׳ם חתן, אז מע האָט איהם געפרעגט, ווי האַלט דער זייגער. און דער חתן האָט געהיט דעם זייגער, ווי דאָס שווארצאַפּעל פונ׳ם אויג. פאַר׳ן שלאָפען געהן האָט ער פאַר׳ן זייגער קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. שבת, פאַר׳ן געהן אין שוהל אריין, איז ער אויסגעווען מיט׳ן זייגער אין אלע שיפלאָדען און אין אלע קאמאָדען; ער האָט אלץ געציטערט, מע זאָל חלילה נישט אוועק׳גנב׳נען דעם זייגער . . .

ויהי היום, איין מאָל פערגלוסט זיך דעם חתן, א טשעפּקע בחור׳על, אויספּוצען דעם קאָסטיום. געטראָגען האָט מען דעמאָלט גוטען טריקאָ מיט א וואָרסע, און אזא טריקאָ האָט א טבע—ער נעמט אויף זיך פלעקען און שטויב גאנצע פודען. א שטעקעל האָט דער חתן געטראָגען א יאמשאָווע, וואָס בויגט זיך. האָט ער דעם קאָסטיום אויפגעהאַנגען אין דרויסען אויפ׳ן גאניק און מיט דעם יאמשאָווע שטעקעל גענומען אויסקלאַפּען דעם שטויב פונ׳ם קאָ־סטיום, אָבער גוט, וויפיעל ס׳איז נאָר געווען כח—און אז אין קע־שענע פונ׳ם קאָסטיום ליגט דער זייגער—האָט ער אקוראַט פער־

געסען. זעלבסטפערשטענדליך, אז פונ׳ם זייגער איז געוואָרען א חורבן, א פראַשעק פון שטיקלעך זילבער, פאַרצעליי און גלאָז און א סך קליינע רעדעלאך. און דער חתן האָט אויפגעהויבען זיין קול און האָט זיך צעוויינט. עס האָט נישט געהאָלפען קיין שום טרויסטען מיט קיין שום צוזאָגעכצען, אז מע וועט איהם קויפען אַן אנדער זייגער—עס האָט אויסגעריסען א שטיק הארץ!

דער בר־מצוה שלום האָט געקוקט אויף זיך אויך, ווי אויף אַט אזא מין בחור. זיין אידעאַל איז געווען אין יענער צייט דריי זאַכען: א תפילין־זעקעל, ווי ביי זיין ברודער הערשעל, א זייגער און א כלה. די כלה האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט ניט אַנדערש, ווי אינ׳ם געשטאַלט פון א בת־מלכה, איינע פון יענע יפהפיות, וואָס זיין חבר שמואליק דער יתום פלעגט זיך אַנדערצעהלען פון זיי. זי איז איהם געווען אזוי קלאָהר, אז ער האָט זי געזעהען אָפט אין חלום, און איינמאָל, באַלד נאָך דער בר־מצוה, האָט ער זי דערזעהען אויף דער וואָהר און—ער האָט זיך פערליעבט אין איהר. ווי עס ווערד בעשריבען אַט דאָ באַלד אין א בעזונדער קאַפּיטעל.

די ערשטע ליעבע

33.

די ערשטע ליעבע.

ראָזע בערנער די שולמית פון שיר השירים.—חיים פרוכטמאַן—אַ געפעהרליכער קאָנקורענט. — סקריפענדיגע שטיוועלעטען און פראַנצויזיש. — פיעדעל שפּיעלען. — זיסע חלומות.

ען זיי זאָלען נישט געווען זיך בעגעגענען דערנאָך אין לעבען א סך מאָל, וואָלט דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע זיכער געמיינט, אַז די, וועלכע האָט איהם צו פיערצעהן יאָהר געפּלעפּט, אין געווען נאָר א דמיון, אַ פאַנטאַזיע, אַ חלום. געהייסען האָט זי ראָזע, און ער האָט זי קיינמאָל נישט געזעהען, זי זאָל געהן אליין. שטענדיג מיט אַ חאַליאַסטרע „קאַוואַליערען,“ די פיינסטע אידישע בחורים, די רייכסטע יונגע לייט פון שטאָדט, און אַמאָל אויך קריסטען, אָפיציערען. אַ רוסישער אָפיציער זאָל שפּאַציערען מיט אַ אידיש מיידעל—דאָס אליין איז געווען אַזאַ סענסאַציע, וואָס די שטאָדט האָט מיט דעם געקאָכט. און נישט אַ יעדעם מיידעל וואָלט זיך דאָס ערלויבט, און נישט אַ יעדען מיידעל וואָלט דאָס די שטאָדט מוחל געווען. נאָר ראָזע—זי מעג עס, איהר קאָן מען דאָס מוחל זיין, ווארום זי איז ראָזע, ווארום זי איז די איינציגע אין שטאָדט וואָס שפּיעלט פּיאַנאָ, די איינציגע אין שטאָדט, וואָס רעדט פראַנצויזיש, און רעדט הויך, און לאַכט הויך—אַ קליינינקייט ראָזע? און דערצו איז זי א טאַטענס א קינד. איהר פאָטער איז איינער פון די רייכסטע און פאָרנעהמסטע אידען אין שטאָדט, אַ איד איין אריסטאָקראַט. אין

דער יוגענד, זאָגט מען, איז ער געווען א גלות, איצט איז ער שוין אַלט און גרוי, האָט ער זיך פערלאָזט א באָרד, טראָגט ברילען, האָט קישעלעך אונטער די אויגען. די אייגע״נע קישעלעך אונטער די אויגען האָט גע׳ירש׳ענט פון איהם זיין טעכטערעל ראָזע, און זיי פּאַסען זיך איהר אזוי צו איהרע שענע בלויע אויגען, און צו איהרע זיידענע אויסגעבויגענע ברעמען, און צו איהר אידיש־גריכיש נע־זעל, און צו איהר קלאָהר־ווייס געזיכט, און צו איהר קליינער, נאָר מאַיעסטעטיש גרויסארטיגער פיגור, וועלכע האָט געפּלעפּט דאָס האַרץ פונ׳ם ציקאַווע פער׳חלומ׳טען חדר־יונגעל שלום נחום ווע־וויק׳ס, וואָס האָט זיך דורך איין קוק פון איהרע שענע שולמית־אויגען פערליעבט אין דער דאַזיגער שולמית מיט׳ן הייליגען פייער פון אן אומשולדיג בר־מצוה יונגעל.

יאָ, שולמית. נאָר די שולמית, וואָס אין שיר השירים, פער־מאָגט אזעלכע שענע געטליכע אויגען. נאָר די שולמית, וואָס אין שיר השירים, קאָן אזוי זיס־ליעבליך און שטרענג־טיעף ארייננדרינ־גען אייך אין דער נשמה אריין, ווען זי קוקט אויף אייך. און א קוק געגעבען האָט זי אויף שלומ׳ען, קאָן איך אייך ערב זיין, מעהר ניט אז איין מאָל, און אז א סך—איז צוויי מאָל. אויך דאָס—פער־בייגעהענדיג אין גאַס שבת בייטאָג מיט א גאַנצער חאַליאַסטרע „קאַוואַליערען,“ צווישען וועלכע ס׳איז געווען איינער א גליקליכער מיט׳ן נאָמען חיים פרוכשטיין. חיים איז יאָסי פרוכשטיינ׳ס א זוהנדעל, א בן־יחיד, א קורצפּיסיגער, זעהר א קורצפּיסיגער, נאָר מיט א לאַנגער נאָז, און אויף דער נאָז—רויטע ווייםפערלעך, און צייהן גרויסע, מורא׳דיג גרויסע. נאָר אַנגעטהאָן איז ער, ווי דער גרעסטער פּראַנט. שטיוועלעטען לאַקירטע און סקריפּענדיגע אויף הויכע, זעהר הויכע אָפּצאַסען—בכדי ער זאָל אויסזעהן העכער. א זשילעט א ווייסע, ווי געפאַלענער שניי. די האָר פערקעמט מיט א שרונט אקוראַט אין מיטען און שטענדיג אַנגעשמירט מיט שמע־קענדיגע פּארפומען, וואָס לאָזען זיך הערען אויף א מייל. אָט דאָס איז געווען דער גליקליכסטער פון אַלע ראָזע׳ס קאַוואַליערען, און

איהם האָט די שטאָדט געקרוינט פאַר איהר חתן. דערפאַר גע־
קרוינט, ווייל ער איז יאָסי פּרוכשטיינ׳ס זוהן, און יאָסי פּרוכשטיין
איז אַ נגיד, און אַ נגיד מיט אַ נגיד זענען גלייכע מחותנים. און
אויסערדעם איז ער דער איינציגער בחור אין פּערעיאַסלאַוו, וואָס
רעדט פראַנצויזיש—„ער" רעדט פראַנצויזיש און „זי" רעדט פראַנ־
צויזיש, קאָן דען זיין נאָך מעהר גלייך, ווי דער דאָזיגער שדוך?
און נאָך אַ זאַך: „זי" שפּיעלט פּיאַנאָ און „ער" שפּיעלט פּידעל,
און אז דיביידע שפּילען, מעג מען פּערזעצען, וואָס מע האָט, און
מע קאָן שטעהן אַ גאַנצע נאַכט אונטער׳ן פענסטער און האָרכען.
שלום איז געשטאַנען ניט איין מאָל ביי ראָזע׳ן אונטער׳ן אָפענעם
פענסטער זומער פאַרנאַכט אין דרויסען און צוגעהערט זיך צו די
זיסע הימעלשע טענער, וואָס די שענע ראָזע האָט מיט איהרע
שענע פינגער ארויסגעצויגען פון דער גרויסער שווארצער גלאַנצענ־
דיגער פּיאַנאָ מיט די ווייסע ביינדלעך, און צו די זיסע הימעלשע
געזאַנגען, וואָס דער קורצפּיסיגער חיים פּרוכשטיין האָט ארויסגע־
ריסען פון די דינע סטרונעס פון זיין קליין בייכיג פּידעלע—און,
אַך! וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין די מינוטען! ער האָט גע־
שעפּט תענוג און געערגערט זיך, געבענשט און געשאָלטען צו גליי־
כער צייט. געשעפּט תענוג פון דער שענער זעלטענער הימעלשער
מוזיק, און געערגערט זיך, וואָס ניט ער שפּיעלט דאָס מיט ראָזע׳ן,
נאָר אַן אַנדערער. געבענשט האָט ער די הענד וואָס ציהען ארויס
אַזעלכע זיסע הימעלשע טענער מיט אַזעלכע זיסע מלאכים׳שע גע־
זאַנגען פון טוידטע אינסטרומענטען, און געשאָלטען דעם טאָג, וואָס
ער איז געבוירען געוואָרען ביי נחום ראַבינאָוויטש, ניט ביי יאָסי
פּרוכשטיין, און וואָס חיים פּרוכשטיין איז אַ נגיד׳ס אַ זוהן, און
ער, שלום, איז נעבאַך אויף גרויסע צרות! ניט נאָר קאָן ער ניט
אויספיהרען ביי זיין טאַטע־מאַמע לאַקירטע שטיוולעטען מיט
סקריפּקעס און אויף הויכע אָפּצאַסען,—זיינע שטיוועלעך, וואָס ער
טראָגט, זענען אָבגעפאָהרען, די אָפּצאַסען אויסגעדרעהט, די פּאָ־
דעשוועס אָפּגעריסען, און אַז ער זאָל זאָגען, ער וויל לאַקירטע

שטיוועלעטען, וועט מען איהם פרעגען: אויף וואָס? און אז ער זאָל זאָגען, אז ער וויל זיינע שטיוועלעך זאָלען סקריפען, וועט ער קריגען פּעטש . . .

אך, ווי גוט עס וואָלט געווען, ווען ער האָט איין אוצר! אָט אַ יענעם אוצר, וואָס זיין וואָראָנקאָוועד חבר שמואליק דער יתום פלעגט איהם דערצעהלען וועגען דעם אזוי פיעל שענע מעשיות. נאָר בלאָטע! ס'איז נישטאָ קיין אוצר. דאָס הייסט, ס'איז דאָ, נאָר ס'איז שווער איהם צו געפינען—ער ליגט זעהר טיעף פערבאָרגען. און אז מע געפינט איהם שוין—אנטלויפט ער און בעהאַלט זיך נאָך טיעפער . . . און דער אונגליקליכער שלום האָט פערשאָלטען דעם טאָג, למאי ער איז געבוירען געוואָרען ביי די מיוחסים, ביי די ראַבינאָוויטשעס, ניט ביי די פּרוכשטיינס. און ער האָט פיינט געקריגען מעהר פון אַלעמען אָט דעם קורצפּיסיגען חיים פּרוכשטיין מיט דער גרויסער נאָז, מיט די רויטע ווייספּערלעך, פיינט געקריגען בתכלית השנאה—דערפאַר, וואָס גאָט האָט איהם, דעם קורצפיסיגען חיים, געבענשט מיט אַלע דריי גוטע זאכען: מיט סקריפּענדיגע שטיוועלעטען, מיט רעדען פראַנצויזיש און מיט שפּיעלען פידעל.

און דער אומגליקליכער שלום האָט זיך דאָס וואָרט געגעבען און געשוואָרען זיך ביי דער לבנה און ביי די שטערען דאָ אין דרויסען, און ביי די זיסע הימעלשע טענער, און ביי די זיסע מלאכים'שע געזאַנגען, וואָס גיסען זיך פון דאָרטען, פון אינוועניג. אז פון היינט אָן און ווייטער וועט ער זיך אויסלערנען שפּיעלען אויפ'ן פידעל, אזוי ווי דער גליקליכער חיים פּרוכשטיין, און אז ער וועט מיט זיין פידעל שפּיעלען פערשטעקען אין גאַרטעל צעהן אַזעלכע, ווי חיים פּרוכשטיין, און רעדען פראַנצויזיש וועט ער זיך אויסלערנען, אזוי ווי חיים פּרוכשטיין, און ער וועט מיט גאָט'ס הילף זיך אויסגלייכען מיט חיים פּרוכשטיין, און ער וועט איהם נאָך אפשר אריבעריאָגען—און דעמאָלט ערשט וועט ער קומען צו איהר, צו ראָזע'ן, גלייך אַ היים, און ער וועט איהר זאָגען מיט'ן

לשון פון שיר השירים : „שובי שובי השולמית—קעהר זיך אוים צו מיר, שולמית, מיט'ן פנים אויף איין ווײלע און הער זיך איין, ווי אזוי איך שפיעל אויפ'ן פידעל !" און ער וועט געבען א פיהר מיט'ן סמיטשעק איבער די דינסטע סטרונעס, און שולמית־ראזע וועט דאס דערהערען, וועט זי שטוינען, און זי וועט איהם פרעגען : „פון וואַ־נען ?"—וועט ער איהר ענטפערען : „פון זיך אליין." און חיים פרוכשטיין וועט שטעהן פון דער זייט און וועט גאפען און וועט איהם, שלומ'ען, מקנא זיין,—וועט ער צוגעהן און וועט וועלען זאגען ראזע'ן עפים אויף פראנצויזיש, וועט שלום זיך אריינמישען אין מיטען, איהם איבערהאקען און וועט צו איהם זאגען אויך אויף פראנצויזיש : „היט זיך, רב חיים, מיט אייער לשון, ווארום איך פערשטעה איטליכס ווארט !" וועט ער נאך מעהר גאפען, און שולמית־ראזע וועט א פרעג טהון ביי שלומ'ען : „דו רעדסט פראנ־צויזיש אויך ? פון וואנען ?" וועט איהר שלום זאגען : „פון זיך אליין." דעמאלט וועט שולמית־ראזע אויפשטעהן און וועט נעמען שלומ'ען פאר א האנד און וועט איהם זאגען : „קום." וועלען זיי געהן אין צווייען, ער מיט ראזע'ן, אויפ'ן שפאציער איבער די פע־רעיאסלאווער „פעשעחאדען" און וועלען רעדען ביידע אויף פראנ־צויזיש, און די גאנצע האליאסטרע קאוואליערען, און דער קורצפי־סיגער חיים פרוכשטיין בתוכם, וועלען זיי נאכגעהן פון הינטען, און די גאנצע שטאדט וועט טייטלען מיט די פינגער : „ווער איז דאס גליקליכע פארעל ?" וועט מען זיי ענטפערען : „איהר ווייסט ניט, ווער דאס איז ? דאס איז דאך ראזע מיט איהר אויסדערוועהל־טען !" „ווער זשע איז איהר אויסדערוועהלטער ?" „איהר אויסדער־וועהלטער—דאס איז דאך דער וואראנקאווער בעל־תנ"ך און כתבא רבה שלום נחום וועוויק'ס, שלום ראבינאוויטש . . ." און שלום הערט דאס אלסדינג, נאר ער מאכט זיך ווי ער הערט ניט, און ער געהט ווייטער און ווייטער האנד ביי האנד מיט דער שענער ראזע און ער זעהט איהרע שענע בלויע אויגען, ווי זיי קוקען אויף איהם און לאכען. און ער פיהלט איהר קליין ווארעם הענטעל אין זיין

האַנד, און ער הערט, ווי דאָס האַרץ ביי איהם קלאַפּט טיק־טאַק, טיק־טאַק. און די שטיוועלעך אונטער איהם האָבען ווי פון זיך אליין אָנגעהויבען צו רעדען: „סקריפּ־סקריפּ, סקריפּ־סקריפּ." און דאָס איז שוין אַ וואונדער פאַר איהם אליין. מילא פידעל שפּיעלען און פראַנצויזיש רעדען—דאָס האָט ער זיך אויסגעלערענט. אזוי לאַנג געהאָרעוועט, ביז ער קען. אָבער די שטיוועלעך—פון וואַנען האָבען זיי געכאַפּט דעם סקריפּ? אויך פון זיך אליין? אָדער אפשר ווייזט זיך איהם אויס? און ער קוועטשט—קוועטשט מיט ביידע פיס, שטאַרק—שטאַרק, און ער כאַפּט אַ שטורך פון זיין עלטערען ברודער, מיט וועלכען ער שלאָפט אין איין בעט: „וואָס דריגעסט דו מיט די פיס, ווי אַ לאָשעקעל?" און ער כאַפּט זיך אויף—ניט שוין זשע איז דאָס געווען נאָר אַ חלום? . . . און ער הערט נישט אויף צו טראַכטען פון'ם דאָזיגען חלום. און ער הערט נישט אויף צו חלומ'ען אויף דער וואָהר. און עס גיסען זיך צענויף ביי איהם דער חלום מיט דער וואָהר, די פאַנטאַזיע מיט דער ווירקליכקייט . . . און עס ציהט זיך אזוי—ער ווייסט נישט וויפיעל צייט, ביז עס קומט אַ גאַסט קיין פערעיאַסלאָוו, אַ שרעקליכער גאַסט, איין אונטערגאַנג, איין עפּידעמיע. ווי איין אוראַגאַן וואַלגערט ער אום אַלסדינג מיט'ן פּנים אַראָפּ און מאַכט איין איבערקעהרעניש, אַ חורבן אין אַ סך הייזער, און אויך ביי נחום ראַבינאָוויטשען אין שטוב, און עס ווערט פערשוואונדען די שענע שולמית־ראָזע און זיין ליעבע צו דער שענער שולמית־ראָזע, ווי אַ חלום, ווי אַ פאַנטאַזיע, ווי אַ נעכטיגער טאָג . . .

דער גאַסט—דאָס איז געווען די חלירע.

די חליערע

34.

די חלירע.

די עפּידעמיע.—די רייבערס.—די באָבע מינדי קאָמאַנדעוועט.—זי רייסט קברים, זוכט זכות אבות, אַרבייט מיט די דאָקטוירים.—דער מאַמעס טוידט.—דער פעטער פּיני לאָזט ניט וויינען—ס'איז שבת.

אנגעהויבען האָט זיך עס תחילת זומער, באַלד נאָך פּסח, אַזוי ווי אויף קאַטאָוועסען; נאָר שפּעטער־צו, אַרום נאָך שבועות, אַז ס'זענען אויפגעקומען אויבסטען, און גרינגע אַגרעסען זענען געוואָרען וואָלוועל, בחצי חנם, האָט זיך עס צעשפּיעלט שוין אויף דער אמת'ען, און עס האָבען זיך אָנגעהויבען לאָזען הערען אַלץ אָפטער און אָפטער די ווערטער: „אונטערגאַנג," „עפּידעמיע" און „חלירע." ביים וואָרט „חלירע," אַז ס'איז ארויסגערעדט געוואָרען, איז דאָס אַנדערש ניט ארויסגערעדט געוואָרען נאָר מיט אַ שפּיי־אוים דערביי, און ס'איז געפאַלען אַ מורא, אַ פּחד אויף דער שטאָדט.

פערשטעהט זיך, אַז דער פּחד איז געפאַלען נאָר אויף די גרויסע, אויף די עלטערע. פאַר קליינוואַרג איז דאָס, אדרבה, געווען אַ שטיקעל יום־טוב. מע האָט אָנגעהויבען אַכטונג געבען אויף זייער עסען און אויף זייער טרינקען, טאַפּען זיי אַלע אין דער פריה און אויף דער נאַכט ביי די קעפּלעך, זיך געהייסען בעווייזען די צונג, און סוף כל סוף—צעלאָזט די חדרים, ביז גאָט וועט העלפען, דער אונטערגאַנג וועט אַוועק אַהין, פון וואַנען ער איז געקומען. דער אונטערגאַנג האָט אָבער ניט אַזוי גיך געוואָלט אַוועק, און די חלירע האָט געבושעוועט אויף וואָס די וועלט שטעהט.

די שטאָדט האָט אָבער אויך ניט געשוויגען, געטהאָן אַלס־דינג, און קודם כל זיך אַ נעם געגעבען צום „רייבען." גיך און געשווינד איז בעשאַפען געוואָרען אַ חברה „רייבערס." זייער עובדא איז געווען—קוים איז עמיצען געוואָרען „נישט גוט," איז מען געקומען צו איהם, אַוועקגעלייגט און „געריבען." אַ סך מענ־שען האָט מען טאַקי מיט אָט דעם רייבען אָבגעראַטעוועט. צווי־שען די חברה „רייבערס" האָבען זיך פערשריבען די פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט. די שטאָדט גופא איז איינגעטיילט געוואָרען אין „אוטשאַסטקעס," אויף יעדען „אוטשאַסטאָק" — בעזונדערע „רייבערס." דער העלד פון דער ביאָגראַפיע האָט אויף זיי געקוקט מיט גרויס דרך־ארץ און מיט פערוואונדערונג, ווי אויף אמת'ע העלדען, גבורים. עס איז געווען צו זעהן, אַז זיי האָבען קיין ברע־קעל מורא ניט, ניט פאַר די חלירע, ניט פאַר'ן טויט. איינס דאָס אַנדערע האָבען זיי זיך געשטאַרקט, גערעדט מיט אַ שמייכעל, גע־טרונקען לחיים און געווינשעוועט, „דער אויבערשטער זאָל רחמנות האָבען און די עפּידעמיע זאָל געשטילט ווערען . . ."

פערשטעהט זיך, אַז די ראַבינאָוויטשעס זענען אויך געווע־זען צווישען די „רייבערס." יעדען אויפדערנאַכט, געקומען פון זיין „אוטשאַסטאָק," האָט נחום ראַבינאָוויטש געהאַט צו דערצעהלען נייעס און נייעס: וויפיעל מאָל און וועמען מע האָט היינטיגען טאָג „געריבען." וועמען מע האָט „אָבגעריבען" און וועמען ניט. אַלע זענען געשטאַנען ארום איהם און געקוקט מיט דרך־ארץ און אויסגעהערט מיט נייגעריגקייט און מיט שרעק די דאָזיגע נייעס. די קליינינקשקע חיה־אסתר האָט געבראָכען די פינגער, און, קוקענדיג אויף איהר חאַליאַסטרע קינדער, האָט זי אַ זאָג געגעבען פערבייי־געהענדיג: „ער זאָל חאָטש ניט פערשלעפּען, חלילה, די חלירע אין שטוב אריין." דערויף האָט איהר נחום אָפּגעענטפערט מיט אַ שמייכעל, אַז „די חלירע איז ניט אַזאַ קרענק, וואָס מע פערשלעפּט זי; וועמען ס'איז באַשערט, טרעפט זי איהם אין דערהיים . . ."

אַפּנים, אַז דער קליינינקשקער חיה־אסתר איז עס באַשערט

געוועז. איינמאָל, אין א שענעם פריהמאָרגען, איז זי אויפגעשטאַ־
נען און האָט דערצעהלט פאַר דער שוויגער, פאַר דער באָבע מינדי,
וואָס פאַר א מאָדנער חלום ס'האָט זיך איהר גע'חלומ'ט. ס'האָט
זיך איהר גע'חלומ'ט, אז ס'איז פרייטאג צו נאכטס און זי בענשט
ליכט. פלוצים קומט צוגעהן פרומע־שרה סריבניטשקע, די וואָס
איז ערשט יענע וואָך געשטאָרבען פון דער עפּידעמיע, און נעמט
און טהוט א בלאָז—פאו—און פערלעשט איהר די בענשליכט . . .
אויסגעהערט דעם מאָדנעם חלום, האָט די באָבע מינדי זיך אויסגע־
לאכט און געוועהנליך „אויסגעלעגט" איהר צו גוטען, נאָר געזעהן
האָט מען, אז אויףביידע וויבער איז געלעגען א שרעק אויפ'ן
פּנים. דערנאָך האָט זיך די מאמע חיה־אסתר צוגעלעגט, זיך גע־
הייסען דערלאנגען א שפּיעגעל, א קוק געטהאָן אין שפּיעגעל אריין
און א זאָג געגעבען צו דער באָבע מינדי: „שוויגער, ס'איז שלעכט!
—טהוט א קוק אויף מיינע נעגעל . . ." אודאי האָט זי די שוויגער
אויסגעלאכט און אויסגע'בטל'ט אלע בייזע וויסטע חלומות אויף
די שונאים'ס קעפּ, און שטילערהייד האָט זי צושיקט די עלטערע
קינדער, זיי זאָלען אויפזוכען און אראָפּברענגען דעם טאטען, וואָס
איז געווען דעמאָלט פערנומען אין זיין „אוטשאסטאָק" מיט „ריי־
בען." און נישט געוואַרט אויפ'ן טאטען, האָט די באָבע מינדי
פערראָקט גרויסע „טשאוואונעס" און טעפּ מיט וואסער אין אויווען
אריין און אליין דערוויילע געזומען ראטעווען די קראנקע. זי האָט
געטהאָן אלסדינג, וואָס אין א מענשענ'ס כח איז צו טהון, און האָט
ניט פערגעסען אויך צו שיקען נאָכ'ן דאָקטאָר קאזאטשקאָווסקי,
דער בעסטער דאָקטאָר אין שטאָדט. ער איז א קריסט, א דיקער,
מיט א רויט פּנים. אויף איהם, אויף דעם קאזאטשקאָווסקי דעם
דאָקטאָר, זאָגען אידען מבינים, אז ער איז אזוי געזונט, אז ער וועט
אמאָל שטאַרבען געהענדיג. און חאָטש דער דאָקטאָר קאזאטשקאָוו־
סקי איז טאַקי דער בעסטער דאָקטאָר, פון דעסטוועגען האָט די
באָבע מינדי אראָפּגעבראכט אויף יענקעל דעם רופא—ער איז א
איד און מע קאָן זיך מיט איהם בעסער דורכשמועסען. יענקעל

דער רופא איז טאַקי מעהר ניט ווי א רופא, נאָר א טענדעווערענדע (אזא מין הענגקאָלנער) טראָגט ער, ווי א דאָקטאָר, און לאַנגע האָר און ברילען טראָגט ער, ווי א דאָקטאָר, און שרייבט רעצעפּטען, ווי א דאָקטאָר, און לייענט לאַטיין, ווי א דאָקטאָר, און געלד נעמט ער אויך, ווי א דאָקטאָר. דאָס הייסט, אז מע גיט איהם אין האַנד אריין א מטבע, נעמט ער צו די מטבע כלומר'שט ווי איבערגוואַלד און טאַפּט אין קעשעני די מטבע און טרעפט אַלע מאָל וויפיעל דאָרטען איז. א סימן—טאָמער איז ווינציגליך, הייסט ער זיך געבען איין אַנדער מטבע, נאָר איידעל, מיט א שמייכעל און מיט א גלעט די לאַנגע האָר און מיט א צורעכט־מאַכען די ברילען.

מיט איהם, מיט דעם יענקעל דעם רופא, האָט זיך די באָבע מינדי פערשלאָסען ביי זיך אין אַלקירעל, פריהער ארויסגעטריבען די קליינע קינדער אין דרויסען ארויס, און האָט זיך דאָרט מיט איהם לאַנג־לאַנג געשושקעט, ביז דער טאַטע איז געקומען. און אַז דער טאַטע איז געקומען ניט טויט ניט לעבעדיג, איז די באָבע מינדי אָנגעפאַלען אויף איהם, געגעבען איהם א מיאוס'ען פּסק, און ס'איז געווען א קאָמעדיע צו זעהן, ווי דער טאַטע פערענטפערט זיך פאַר איהר . . . אך! ווער עס האָט ניט געזעהן אין יענע טעג די באָבע מינדי, דער האָט קיין שענס ניט געזעהן. א אידענע א קאָמאַנדיר! א אידענע א פעלדמאַרשאַל! די זיידענע טונקעלגרינע פּעטשיילע מיט די זילבערנע עפּעל אויסגעמאָהלט, וואָס אויפ'ן קאָפּ, פערבונדען מיטביידע עקען אַהינטער, די אַרבעל פון דעם וואָלענעם שאָקאָלאַד־פאַרביג קלייד פערקאַטשעט ארויף, דער שוואַרצער ריפּסענער פאַרטוך אויפ'ן קלייד און די ריין־אויסגעוואַשענע הענד האָבען צוגעגעבען איהר אַלט געקנייטשט שטרענג פּנים איין אויסזעהן—גלייך ווי זי וואָלט געטאַראַמעוועט אויף א חתונה, נישט ארום א געפעהרליך קראַנקער שנור, וואָס ליגט אויף חלירע און וואָס באָרעט זיך מיט'ן טויט. עס האָט אויסגעזעהן, אַז ניט די מאַמע חיה־אסתר באָרעט זיך מיט'ן טויט, נאָר זי, די באָבע מינדי באָרעט זיך פאַר איהר, פיהרט א מלחמה מיט'ן מלאך־המות.

וואָס לאָזט זיך שוין הערען מיט זיינע גרינגע שווארצע פליגלען. ער לאָזט זיך הערען, נאָר זעהן זעהט מען איהם נאָך ניט. די קינדער ווייסען נאָך ניט, וואָס דאָ טהוט זיך, נאָר זיי פיהלען מיט זייער אינסטינקט, אַז דאָ קומט עפּיס פאַר אַ גרויסע זאַך, וואָס איז נאָך אַ סוד פאַר זיי. אויף דער באָבע מינדי׳ס פּנים לייענען זיי: „דער טויט וויל צונעמען ביי די קינדער זייער מאַמע, נאָר איך וועל עס מיט׳ן איבערשטענ׳ס הילף נישט דערלאָזען!..״ און אַז זי זאָגט, זי וועט נישט דערלאָזען, קאָן מען איהר גלויבען. דער באָבע מינדי מוז מען גלויבען! איינמאָל, בעת דער דאָקטאָר קאָזאטשקאָווסקי איז געוועזען ביי דער קראַנקער, וועלכע האָט שוין געהאַלטען, אפּנים, זעהר שמאָל—דאָס האָט מען געקאָנט זעהן נאָכ׳ן דאָקטאָר׳ס רויט פּנים, וואָס איז געוואָרען נאָך רויטער, האָט די באָבע מינדי צונויפגערופען אַלע קינדער, האָט זיי אויסגעשטעלט אין דער רייהע איינציגווייז, פונ׳ם עלטסטען (אַ בעל־הבית׳על שוין מיט אַ בערדעל) ביז׳ן קלענסטען (אַ מיידעלע פון קוים אַ יאָהר), און אַז דער דאָקטאָר קאָזאטשקאָווסקי איז ארויסגעגאַנגען פון דער קראַנקער׳ס חדר, איז זי איהם געפאַלען פאַר די פיס, געקושט אין די הענד און צוגעפיהרט איהם צו דער חאַליאַסטרע: „נאַ, זעה, פריץ לעבען, וויפיעל ווערים, וויפיעל יתומים די קראַנקע לאָזט איבער, טאָמער חלילה, די שעה זאָל ניט זיין! טאַקי אַ יושר, האָב רחמנות, פריץ לעבען, אויף די דאָזיגע ווערים, אויף די אומשולדיגע שעפּעלעך! . . .״ מיר דאַכט, אַז אפילו אַ שטיין האָט דאָס געקאָנט ריהרען. עס האָט גערירהט אפילו דעם דאָקטאָר קאָזאטשקאָווסקי. ער האָט צענומען מיט די הענד: „וואָס קאָן ער טהון? ער טהוט אַלסדינג, וואָס ער קאָן. אָט ווענען מע בעדאַרף בעטען! . . .״ און ער האָט אַ וויז געגעבען מיט׳ן פינגער ארויף: צו גאָט, הייסט עס . . . נאָר אַ דאַנק פאַר דער עצה, פריץ לעבען!—צו גאָט בעדאַרף זי איהם ניט פאַר אַ מליץ־יושר! צו גאָט ווייסט זי שוין אַליין דעם וועג. זי איז שוין געוועזען אין שול. זי

האָט זיך שוין פֿערזאָרגט מיט תהלים־זאָגער אויף א גאַנצען מעת־לעת. זי איז שוין געוועזן אויפ׳ן הייליגען אָרט אויך, געריסען קברים, געוועקט זכות אבות. אזא מאַמע, ווי איהר נחום׳ס ווייב, בעדאַרף נישט לאָזען איהר זוהן אָן אַלמן און די קינדער יתומים! אזא צדיקית, ווי חיה־אסתר, טאָר ניט שטאַרבען! „ניין, גאָטעניו, דו ביזט א גוטער גאָט, דו וועסט דאָס נישט טהון! . . .“

עס האָט אָבער נישט געהאָלפען קיין זאַך. גאָט איז טאַקי א גוטער גאָט, נאָר די קליינינקשקע חיה־אסתר איז שוין מעהר ניט אויפגעשטאַנען. זי איז געשטאָרבען. שבת אין דער פריה איז דאָס געוועזען, דעמאָלט ווען אידען זענען נאָך אין שוהל.

געשטאָרבען?—פאַר חברה קליינוואַרג איז דאָס געוועזן נאָכ׳ן רבי׳נס טויט (משה דעם שוחט׳ס) דער צווייטער טויט, וואָס זיי האָבען מעהר געפיהלט ווי פערשטאַנען—און עס האָט זיי וועה געטהאָן שטאַרק־שטאַרק! אמת, זייער מאַמע איז ניט געוועזן אזא ווייבע, אזא צוגעלאָזטע, ווי אַנדערע מאַמעס. אמת, מע פלעגט כאַפּען פון איהר אָפטע פּעטש, סטוסאַקעס און בוכענציס—„קינדער זאָלען ניט זיין קיין נאַשערס און ניט וועלען נאָך! קינדער זאָלען ניט האָבען קיין טבע זיך פּלאָנטען פאַר די פיס! קינדער זאָלען ניט ליעב האָבען שטשירען די ציינער, ראַהאָטשען זיך!“ דאָס האָט בע־אַרפט הייסען, אז קינדער זאָלען ניט לאַכען. און קינדער האָבען דוקא יאָ געלאַכט, ווארום ווי ק א ן מ ע ן נ י ט ל א כ ע ן, א ז ע ס ל א כ ט ז י ך? אזא געלעכטער האָט זיי געקאָסט טייער. זיי האָבען בעצאָהלט מיט אָנגעריסענע אויערען און מיט אויפגעלאָפענע באַקען פון דער מאַמעס קליינע, נאָר שטאַרקע הענט־לעך, וואָס לאָזען זיך פיהלען . . . איצט אָבער האָבען דאָס קליינ־וואַרג פערגעסען. פערגעסען די פּעטש מיט די קולאַקעס מיט די סטוסאַקעס און פּאַטילעטשניקעס, און דערמאָנט זיך בעסער, ווי די מאַמע פלעגט אריינלעגען די האַנד אין קעשעני זוכען פאַר יעדען קינד א גראָשען. ווי די מאַמע פלעגט זיי איינגעבען אלע ראש־חודש ווערעמקרויט מיט האָניג. ווי די מאַמע פלעגט ניט אָפּטרע־

ו

טען פון בעט, אז א קינד האט זיך אוועקגעלייגט. ווי דער מאמעס קליין הענטעל האט געטאפּט ביים קאפּ, געהאלטען ביים דופק, גע־גלעט די בעקלעך. ווי די מאמע האט גענייהט אלע ערב יום־טוב מלבושים׳לעך פאר די קינדער. ווי די מאמע פלעגט אלע ערב שבת צוואגען די קעפּלעך. ווי די מאמע האט געלאכט פסח ביים סדר, אז קינדער האבען זיך אנגע׳שכור׳ט פונ׳ם ארבע־כוסות־וויין. און נאך און נאך זאכען האבען די קינדער דערמאנט זיך, געלעגען יע־דער בעזונדער איינגעגראבען מיט די פּנים׳ער אין די קישענס און צעגאנגען געווארען פאר געוויין . . . אבער נאך גרעסער און שטארקער איז געווארען דער געוויין, אז זיי האבען דערהערט דעם טאטען וויינען—א טאטע זאל גאר וויינען!—און אז זיי האבען דערהערט, ווי די באבע מינדי יאמערט און קלאגט און לייענט מיט א ניגון, ווי פון א תחינה, טענה׳ט זיך אויס מיט׳ן רבונו־של־עולם: „פאר וואס האט ער ניט צוגענומען בעסער זי, די באבע מינדי. איידער אזא יונג צווייגעלע, א מאמע פון, קיין עין־הרע, אזוי פיעל ווערים?...“ דאס פערגלייכען איהרם די קינדער צו ווערים רופט ארויס ביי די קינדער אין דער דאזיגער טרויעריגער מינוט נישט ווילענדיג א שמייכעל: וואס עפּים גראד ו ו ע ר י ם? נאר פּלו־צים עפענט זיך די טיר און ווי א וויכער רייסט זיך אריין אין שטוב אריין דער פעטער פּיני מיט זיינע צוויי זיהן גלייך פון אלטען בית המדרש—דארטען דאוונט דער פעטער פּיני—מיט א ברייטען גוט שבת. דערזעהן, ווי דער עולם וויינט און קלאגט און יאמערט—אז ער צעשרייט זיך ניט אויף א קול און צעבייזערט זיך אויפ׳ן טאטען און אויף דער באבע מינדי: „וואס איז דאס? אום שבת וויינט איהר? רשעים! גזלנים! וואס טהוט איהר עם? איהר זענט משוגע? צי חסר דעה? צי איהר האט פערגעסען, אז מיר האבען היינט שבת און שבת טאר מען ניט וויינען?! נחום, וואס טהוסט דו? מע טאר ניט—ס׳איז שבת! וואס ס׳זאל ניט זיין—איז שבת בילכער!...“ און אליין האט זיך דער פעטער שוין אפּגעקערעוועט אויף א זייט, כלומרשט אויסגעשנייצט די נאז, מחילה, נאר אין

איינ־יועגם געחאפּט אַ קוק מיט איין אויג אַהין, וואו די מאַמע ליגט איין איבערגעדעקטע מיט שווארצען, האָט ער אויסגעווישט אין דער גיך די אויגען, מע זאָל ניט זעהן, אז ער וויינט, חאָטש אין קול גופא האָבען זיך געלאָזט הערען טרערען און גערעדט האָט ער שוין אביסעל וויכער:

„פּאָלג מיך, נחום! געגוג! דו נעמסט אויף זיך צופיעל! . . . נו, גענוג שוין! מע טאָר ניט—ס'איז שב . . ."

דער פעטער פּיני האָט נישט געקאָנט ארויסרעדען דאָס וואָרט „שבת," ווארום די טרערען, וואָס ער האָט די גאַנצע צייט געשלונ־גען, האָבען זיך איהם אוועקגעשטעלט אין האלז פּאָפּעריק, האָט ער נישט געקאָנט מעהר בעהערשען זיך, איז ער צוגעפאַלען צום טיש אויף דער לינקער האַנד, ווי מען פאַלט „תחנון," און האָט זיך צע־וויינט, ווי א קליין קינד, און אויסגערופען אויף א דין קול: „חיה־אסתר! חיה־אסתר! . . ."

די שבעה־זיצערס

35.

די שבעה-זיצערס.

דער טאַטע קוקט אריין אין ספר איוב.—מע רעדט איהם שדוכים.—די קינדער ווערט מען אָפּשיקען קיין באָהסלאַוו צום זיידען משה יאָסי.

ייִנמאָל האָט דער העלד פון די בעשרייבונגען אזוי נישט געבענקט נאָכ'ן אוצר, וואָס זיין חבר שמואליק האָט איהם אַמאָל דערצעהלט, ווי אין דער צייט, ווען ער און דער טאַטע און אַלע זיינע ברידער און שוועסטער זיינען געזעסען אין די זאָקען אויף דער ערד „שבעה“ נאָך דער מאַמען.

ווען איך האָב איצט איין אוצר—האָט ער זיך געטראַכט—אַט פון יענעם אוצר, וואָס ליגט דאָרט אינ'ם קליינעם שטעדטעלע בעהאַלטען, חאָטש נישט אינגאַנצען, חאָטש אַ טייל פון יענעם אוצר—אַך, ווי וואָלט עס מיר איצט צונוץ געקומען! . . . די באָבע מינדי וואָלט אויפגעהערט צו וויינען און צו קלאָגען און צו אויס'טענה'ן זיך מיט'ן רבונו של עולם, איהם פירהאַלטען, אַז ער האָט נישט גוט געטהאָן, וואָס ער האָט צוגענומען פריהער די שנור, ניט זי, די שוויגער . . . דער טאַטע וואָלט אויפגעהערט צו זיפּ־צען און קרעכצען און צו טענה'ן, צו וואָס לעבט ער אויף דער וועלט און וואָס איז ער אָהן חיה אסתר'ן? . . . און אויך זיי, די קינ־דער, וואו וואָלטען זיי איצט געוועזען? געווים ערגיץ מיט אַלע יונגלעך ביים טייך, געשוואומען, געחאַפּט פישלעך, אָדער גלאַט געלאָפען אין דער וועלט אריין—אַזאַ זון! אַזאַ היטץ! וואַלוועל ווייַנשעל, וויינפּערלעך בחצי חנם, און גרינע אוגערקעלעך, נאָך

מיט די שפּיץ־נאָדלען, לאָזען זיך שוין הערען, אַט באַלד וועלען אויפקומען אויך דינים געלע, שמעקענדיגע, און ארבוזעס רויטע ווי פייער, הירזשעדינע ווי זאַמד, זיסע ווי צוקער,—„אַך, איין אוצר! אַך, איין אוצר!“ און די געדאַנקען הויבען איהם אויף און טראָגען איהם אוועק אין איין אנדער וועלט, אין א וועלט פון פאַנ־טאַזיעס און חלומות, זיסע, גוטע חלומות. און עס שטעלט זיך איהם פאָר, אז ער האָט איהם שוין, דעם „אוצר.“ פּלוצים האָט ער זיך איהם אנטפּלעקט מיט אַלע זיינע טהייערע זאַכען, סגולות און שטיינער, אז ער האָט שוין דאָס גאָלד און זילבער און די האַלבע אימפּעריאַלען און די דימענטען און בריליאַנטען, און אז דער טאַטע איז איבערראַשט: „פון וואַנען האָט זיך, שלום, פּלוצים גענומען צו דיר אַזא גוטס?“ „איך קאָן דיר ניט זאָגען, טאַטע, פון וואַנען, ווארום קוים זאָג איך דיר פון וואַנען, הויבט זיך עס אויף און עס ווערד פערשוואונדען...“ און שלום פּיהלט זיך אויפ׳ן זיעבעטען הימעל, וואָס ס׳איז איהם געראָטען ארויסציהען דעם טאַטען פון דער נויט, און עס טהוט איהם נור באַנג, הארצעדיג באַנג, וואָס די מאַמע נעבאַך איז נישטאָ דערביי. „נישט באַשערט!—זאָגט די באָבע מינדי—אַלע איהרע יונגע יאָהרען איז זי נעבאַך אָפּגעקומען אויף דער וועלט צוליעב די קינדער, און איצט, אז ס׳איז געקומען צום לעבען, זענען אויסגעגאַנגען די יאָהרען!...“

נאָר אָט דערהערט זיך א זיפּץ פונ׳ם טאַטען: „גוואַלד, וואָס טהוט מען? וואָס הויבט מען אָן צו טהון?“—און דער קליינער בעל־החלומות קעהרט זיך אום פון יענער גליקליכער וועלט פון פאַנ־טאַזיעס און חלומות צוריק אהער אין דער דאָזיגער וויסטער וועלט פון זאָרג און טרערען, וואו מענשען רעדען פון מעהל אויף באַקען חלה, פון געלד אויף געהן אין מאַרק, פון אורחים, וואָס ווילען ניט פאָהרען, פון פּרנסה, וואָס איז „געשלאָגען,“—און די אַלע רייד ווערען צוגעדעקט מיט׳ן טאַטענס קרעכץ און מיט׳ן טאַטענס זיפּץ: „גוואַלד, וואָס טהוט מען? וואָס הויבט מען אָן צו טהון?...“

— וואָס הייסט, וואָס טהוט מען?—פאַלט אויף איהם אָן

דער פעטער פיני שוין אויפ׳ן לעצטען טאָג שבעה—וועסט טהון דאָס, וואָס אלע אידען טהוען—וועסט, אם־ירצה־השם, חתונה האָבען . . .

חתונה האָבען ? . . . דער טאטע וועט חתונה האָבען ? . . . מיר וועלען האָבען א נייע מאמע ? . . . ווי אזוי וועט זי זיין ? . . . —אזעלכע געדאנקען קריכען אין קאָפּ אריין. די קינדער קוקען אויפ׳ן טאטען, וואָס וועט דער טאטע זאָגען ? . . . דער טאטע וויל ניט הערען, ניט זעהען. ער זאָגט :

— חתונה האָבען ? אי ך זאָל חתונה האָבען ? נאָך אזא חיה־אסתר׳ן זאָל איך געהן חתונה האָבען ? און דאָס זאָגסט ד ו , איין איינציגער ברודער ? ווער נאָך האָט זי אזוי געקענט, ווי דו ?...

עס שטיקען איהם די טרעהרען. ער קאָן ניט רעדען מעהר. דער פעטער פיני ווישט אָפּ די ליפּען, מאכט א שוויג.

— צייט מנחה דאווגען—זאָגט דער פעטער פיני און אלע שבעה־זיצערס, דער טאטע מיט די קינדער, שטעהען אויף פון דער ערד, שטעלען זיך דאווגען מנחה, און אלע קינדער, זעקס בנים, צווישען זיי איינער א בעל־הבית׳על שוין מיט א געל בערדעל, אליהו הייסט ער, טהוען א קלאַפּ אָפּ דעם קדיש—א מחיה צו הער־רען! די משפּחה קוקט מיט גדלות אויף די „קדישים,״ פרעמדע ווייבער זיינען מקנא : „מיט אזעלכע קדישים נישט אנקומען גלייך אין גן־עדן אריין—איז שוין עק וועלט ! . . .״

דאָס זאָגט א שטיקעל קרובה, בלומה רופט מען זי, א ראבע־טיני אידענע, האָט א מאן, איז ער א שטומער. זי האָט אוועקגע־וואָרפען איהר מאן מיט איהרע קינדער און איז געקומען העלפען עפּעס טהון, אין שטוב, אין קיך, אָדער ביי די קינדער. די קינדער קאָנען זיך ניט בעקלאָגען, אז מע האָט אָן זיי פערגעסען. אדרבה, זינט די מאמע איז געשטאָרבען, זענען זיי געוואָרען ביי אלעמען חשוב׳ער—יתומים! עס זענען געווען מאָמענטען, וואָס דאָס שבעה־זיצען איז ביי זיי געווען גאָר א גאנצער יום טוב. ערשטענס (און דאָס איז דער עיקר פון אלע עיקרים!), מע געהט ניט אין חדר.

צווייטענס, מע גיט זיי זיסע טיי מיט בולקע, וואָס זיי זענען דערצו גאָר נישט געוואוינט געוואָרען, און מע טאַפּט ביי זיי די קעפּלעך און ביי די בייכלעך און מע פרעגט זיך נאָך אויף זייערע מאָגענס. זיי האָבען שוין גאָר בעקומען „מאָגענס“! היינט וואָס איז ווערטה גלאַט זיצען אַלע מיט'ן טאַטען אויף איין קאָלדרע, זעהען, ווי דער טאַטע קוקט אריין מיט זיין גרויסען געקנייטשטען שטערען אין א ספר „איוב“ אריין, הערען, ווי אידען און ווייבער קומען צוגעהן, אַלע מאָל נייע פּארשוינען, מנחם אבל זיין, רעדען עפּיס אַלע אזעלכע מאָדנע דבורים, קומען אריין אָהן א גוט מאָרגען, געהען אוועק אָהן א זייט געזונט, בלינצלען עפּיס אזוי מאָדנע מיט די אויגען און מורמלען עפּיס אונטער דער נאָז: „...... מ... מ... מ... מ... ציון וירושלים!...“

פאַר'ן קליינעם ווייסען-חברה'ניק, פאַר שלום'ען, זענען אָט די וויזיטען א גאַנצער אוצר פון טיפּען און בילדער, וואָס איינס צום אַנדערען זענען ניט גלייך און וואָס בעטען זיך אויף'ן פּאַפּיער. דער ערשטער קומט דער פעטער פּיני. ניט אַליין, נאָר מיט זיינע צוויי אויבענדערמאָהנטע זיהן מיט די לאַנגע קאַפּאָטעס—ישראליק און איצעל. דער פעטער פּיני פערקאַטשעט די ארבעל און רעדט, די זיהן שווייגען. דער פעטער פּיני רעדט פון א דין, ווען, אייגענט-ליך, עס דאַרף זיך ענדיגען די זיבען טעג שבעה: אין דערפריה, צי אויף דער נאַכט? ער שטעהט אויף, זאָגט צו, אז ער וועט נאָך א קוק טהון ביי זיך אין א פּאָר ספרים, וועט ער וויסען אקוראַט. דערווייל געזעגענט ער זיך ניט, זאָגט עפּיס אויף דער גיך אינאיי-נעם מיט ביידע זיהן „ציון וירושלים“—און פּאַשאָל. נאָך איהם קומט די מוהמע חנה מיט איהרע טעכטער, הויבען אויף א קווי-טשעריי אויפ'ן טאַטען: גענוג שון! גענוג! ער זאָל אויפהערען וויינען אויף דער מאַמע, ווארום ער וועט זי לעבעדיג ניט מאַכען! פאַר'ן אוועקגעהן זאָגט זי, אז מען קען דערשטיקט ווערען, טהוט א שמעק טאַבעקע פון א קליין זילבערען פּושקעלע און מאַכט א גוואלד, מע זאָל עפענען האָטש איין פענסטער, ווארום מע וועט דאַ

דערוואַרגען ווערען, צו אַלדע גוטע יאָהר! . . . דערנאָך קומט די מוהמע טעמע, א אידינע אָהן צייהן, שאָקעלט אביסעל מיט׳ן קאָפּ. דאָס פּנים לאַכט, נאָר די אויגען וויינען. זי רעדט אוים דאָס האַרץ. דערצעהלט א נייעס: אז מיר׳ן אַלע שטאַרבען . . .

דאָס איז משפּחה. דערנאָך קומען פרעמדע. אַלערליי פּאַר־שוינען, אזעלכע וואָס גלויבען שטאַרק אין גאָט און אין יענער וועלט, און אזעלכע, וואָס האַלטען ווינציג וואָס פון גאָט און פון יענער וועלט. למשל, „אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס״—דער מאַכט חוזק פון אַלסדינג. לית דין ולית דין. ס׳שטעהט, זאָגט ער, בפירוש געשריבען: „ומותר האדם מן הבהמה אין״—קיין חלוק נישט צווישען א מענשען און, להבדיל, א בהמה . . . א שרעק, וואָס דער אַרנאָלד צערעדט זיך אָן! על ה׳ ועל משיחו! און אַלס־דינג קומט אוים ביי איהם אזוי קיילעכיג, אזוי געשליפען! ער איז דער איינציגער, וואָס געהט אוועק מיט א זיי געזונט. א מענש, וואָס גלויבט ניט אין קיין זאַך, איז דאָך ניט שייך! כדאי צו ווי־סען, וואָס וועט זיין מיט אזא אַרנאָלדען, ווען ער נעמט און טהוט א שטאַרב אוועק? „מיך מעגט איהר נעהמען באַלד נאָך מיין טוידט און פערברענען אויפ׳ן פייער און דאָס אש צעשפּרייטען אויף אַלע זיעבען ימים—אַרט מיר אויך ניט! . . .״ אזוי זאָגט אַרנאָלד און כאַפּט א מאוסען פּסק פון דער באָבע מינדי: „לאָזען שוין, זאָגט זי, אייערע שונאים רעדען פאַר אייך!״ און אַרנאָלד—ס׳זאָל איהם ריהרען! ער לאַכט זיך אוים, געהט אוועק, און עס קומט אָן יאָסי פּרובשטיין מיט די גרויסע צייהן און בייזערט זיך אויפ׳ן טאַטען, למאי ער וויינט אזוי. „ער האָט זיך אויף איהם, זאָגט ער, אזעל־כעס ניט געריכט . . .״ דאָדי יצחק בינדורם זאָגט אויך דאָס איי־גענע. ער שווערט ביי זיין הייליגע נאמנות, אז ווען ביי איהם טרעפט זיך אזא־כ־אומגליק, וואָלט ער, חא־חא, אריינגעוואָרפען אין מאיר בעל נס פּושקע . . . אז דאָדי געהט אוועק, ווערט א גע־לעכטער, וואָרום אַלע וויסען, אז דאָדי יצחק בינדורם האָט א ווייב, הייסט זי פייגע־פּערעל—איז דאָס א פייגע־פּערעל פון גאָט! . . .

דאנקען השם יתברך, וואָס מע קען שוין האַטש געבען א לאַך. דער טאַטע קוקט נאָך אַלץ אריין אין ספר „איוב," נאָר ער וויינט שוין ניט אזוי שטאַרק, ווי ער האָט געוויינט די ערשטע טעג. און ער בייזערט זיך שוין ניט אויפ'ן פעטער פיני'ן, לּמאי ער וואַרפט אריין א וואָרט ווענען תחונה האָבען. ער זיפצט נאָר, און קרעכצט נאָר, און פרעגט: „וואָס טהוט מען מיט די קינדער? מיט די קינדער וואָס טהוט מען?"

— מיט די קינדער וואָס טהוט מען?—ענטפערט איהם דער פעטער פיני און גלעט זיך די באָרד.—די עלטערע וועלען זיך לער־נען, ווי זיי האָבען געלערענט; און די קלענערע וועסט דו אָפּשיקען צו זייער זיידען קיין באָהסלאוו.

דאָס מיינט ער דעם זיידען משה יאָסי מיט דער באָבע גיטעל פון דער מאַמעס צד, וועלכע די קינדער האָבען קיינמאָל נישט גע־זעהען, נאָר געהערט דערצעהלען, אז ערגיץ ווייט, אין א שטאָדט וואָס הייסט באָהסלאוו, האָבען זיי א זיידען מיט א באָבען, וואָס זענען, זאָגט מען, גאַנץ רייך, אָנגעשטאָפּט מיט געלד. אהין, הייסט עס, וויל מען זיי אוועקשיקען? זעהט איהר, דאָס איז דוקא א פּלאַן! ערשטענס, דאָס פאָהרען—דאָס אַליין וואָס איז ווערטה? צווייי־טענס, זעהען א נייע שטאָדט. היינט בעקענען זיך מיט א זיידען און מיט א באָבען, וואָס מע האָט זיי קיינמאָל ניט געזעהען,—דאָס איז ביי אייך גאָרניט? עס בלייבט איבער נור איין זאַך: וועמען רעכענט דאָס דער פעטער פיני צווישען די „עלטערע" און וועמען צווישען די „קלענערע"? ס'איז גאָר קיין ספק ניט, אז א יונגעל, וואָס איז שוין בר־מצוה, ער מעג זיך האַלטען מיט א קאָפּ נידערי־גער פון א הונד, בעדאַרף גערעכענט ווערען צווישען די „עלטערע"— און דאָס האָט דעם בר־מצוה־בחור'על אזוי ווייט פעראינטערעסירט, אז ער האָט שוין כמעט אָנגעהויבען צו פערגעסען אָן דער מאַמע, נאָך וועלכע ער זאָגט אַלע אין דערפריה און פאַרנאַכט קדיש, אָן דעם טאַטען, וואָס הערט ניט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען, אָן דעם אוצר, נאָך וועלכען עס בענקט איהם אזוי שטאַרק . . . איהם

האָט געצויגען איצט צו עפּים אַנדערש: צו דער נסיעה, צו דער נייער גרויסער שטאָדט—קיין באָהסלאוו, צום זיידען משה־יאָסי מיט דער באָבע גיטעל פון דער מאַמעס צד, וואָס, מע זאָגט, זיי זענען אזוי רייך! אזוי רייך!...

בײַם דניעפּער

36.

ביים דניעפּער

די נסיעה קיין באָהסלאוו.—שמע.ז וואָלף בעל עגלה א שוויינער.—מע וואַרט אויפ'ן פּאַראָם.—דער בעל עגלה כאַפּט א מנחה ביים ברעג טייך.—עס דאַוונט זיך געשמאַק.

יינמאָל—סוף זומער, פאַר ימים נוראים איז דאָס געוועז—איז צוגעפאָהרען צום גאַניק א בויד. און מע האָט אויפגעזעצט די קלענערע קינדער, פיער יונגלעך און צוויי מיידלעך,—שלום דער בר־מצוה־בחור'על איז געוועז צווישען זיי—מיט־געגעבען צו צוויי העמדלעך, עסענוואַרג אויף א פאַר טאָג: און א בריעף צום זיידען משה־יאָסי מיט דער באָבע גיטעל און אָנגעזאָגט זיי אַמאָל צוואַנציג, זיי זאָלען זיין געהיט ביים אריבערפאָהרען מיט'ן פּאַראָם איבער'ן דניעפּר.

פאָהרען איבער'ן דניעפּר—און נאָך מיט א פּאַראָם דערצו! קיינער פון זיי האָט קיין פּאַראָם קיינמאָל ניט געזעהען און ווייסט גאָר ניט מיט וואָס מע עסט עס. נאָר מע איז זיך משער, אז עס דאַרף זיין ניט שלעכט און מע פערגעסט, אַז די מאַמע איז געשטאָרבען, און מע פערגעסט אַלסדינג, און מע קלערט נור וועגען דער נסיעה, וועגען דניעפּער, וועגען פּאַראָם. נאָר מע דערמאָנט זיי, אַז די מאַמע איז געשטאָרבען. ס'איז דאָ א באָבע מינדי, וואָס זאָגט זיי אָן נאָך א מאָל און נאָך אַ מאָל, זיי זאָלען ניט פערגעסען און חלילה ניט דורכלאָזען זאָגען קדיש נאָך דער מאַמע, און זי גלעט זיי מיט קאַלטע גליטשיגע פינגער, און זי קושט זיי אין די בעקלעך.

און זי געזעגענט זיך מיט זיי אויף שטענדיג, אויף אייביג, ווארום גאָט ווייסט, אויב זי וועט נאָך זוכה זיין מיט זיי זיך צו זעהען נאָך אַ מאָל . . . און אזוי ווי דאָס האַרץ האָט איהר געזאָגט: — אַז די קינדער זענען געקומען נאָכדעם צוריק אהיים פון באָהסלאַוו, איז שוין די באָבע מינדי געווען דאָרט, וואו די מאַמע זייערע, — אַ קבר נעבען אַ קבר, — און דער טאַטע האָט געזאָגט קדיש נאָך ז י י ן מאַמע אינאיינעם מיט די קינדער נאָך ז י י ע ר מאַמע. דאָס איז געווען אַ יאָהר פון קדישים, דאָס יאָהר פון חלירע — אַהן אַ שעור קדיש־זאָגערס! אַ גאַנצע שול האָט געזאָגט קדיש . . .

* * *

דער חלוק פון אַ מענשען ביז אַ מענשען! אויף וויפיעל מאיר־וועלוויל דער בעל־עגלה, וואָס האָט געפיהרט די קינדער פון וואַ־ראַנקאַ קיין פערעיאַסלאַוו, איז געווען אַ מענש אַ לעבעדיגער אַ ריהרעוודיגער און אַ בערעדעוודיגער, אויף אזוי פיעל איז שמעון־וואָלף דער בעל־עגלה, וואָס האָט געפיהרט די קינדער פון פערע־יאַסלאַוו קיין באָהסלאַוו, געווען אַ פערזאָרגטער, אַ פערשלאָפענער און אַ שווייגער — זאָל גאָט היטען! האָטש טעסעט אין איהם פלע־קער, האָטש שיסט אין איהם האַרמאַטען, וועט ער אייך קיין וואָרט ניט ארויסלאָזען פון'ם מויל, אַ חוץ: „קריכט אין וואָגען,“ אָדער: „ארויסט פונ'ם וואָגען.“ די קינדער זענען אויסגעגאַנגען צו ווי־סען, ווען וועט שוין זיין דער „דניעפּער“? ווען וועט מען איהם איבערפאָהרען מיט'ן „פּאַראָם“? און וואָס הייסט עס „פּאַראָם“? נאָר געהט טהוט עפּיס — אַז אַ איד רעדט ניט! זיצט ווי אַ נאַפּו־דעלע אויף דער קעלני, שמייסט די פערדלעך, סמאָצקעט זיי צו מיט די גראָבע ליפּען און פון צייט צו צייט הערט מען נור די איינ־ציגע ווערטער: „נגאָ, חלירעס, אַ חלירע אויף אייך“ אָדער: „נגאָ, פּגירות, אַ פּגירה אויף אייך!“ און אַז ניט, שעפּטשעט ער עפּיס מיט די ליפּען צו זיך אַליין און זינגט עפּיס שטיל אויף אַ דין קול'בעל. דאָס זאָגט ער תהלים אויף אויסוויינינג.

און אזוי ווי מענשען זענען פארהאן אלערליי פערשיעדענע כאראקטערען, אזוי זענען להבדיל פערד אויך פארהאן אלערליי סארטען. די פערד פון שמעון־וואלף דעם בעל־עגלה זענען שטארק געראטען אין זייער בעל־הבית—זיי זענען שלעפעריג און האבען א טבע—זיי ניסען... א גאנץ וועג ניסען זיי. ניסען און פארש־קען און שמייסען מיט די עקען און שלעפען זיך, און שלעפען זיך. עס דאכט זיך אוים, אז מע שלעפט זיך שוין אזוי—מע האט שוין כמעט פערגעסען פון ווען אן. און גאט וויים, אויב מע וועט זיך אמאל דערשלעפען ערגיץ צו א ישוב. הימעל און ערד און זאמד. זאמד אהן א שעור. און טאמער איז קארג, שטעלען זיך די פערד־לעך גאר אנידער אין מיטען דרינען, שמעון־וואלף קריכט אראפ פון וואגען, לאזט אוים אויף זיין דין קול־בעל מיט נגון אויסגעצויגען: „־א־ש־ר־י כל חו—סי בו...“ דערנאך טהוט ער א זאג צו די קינדער: „ארויסט פון וואגען!“ די קינדער קריכען ארוים פון בויד—וואס וועט דא זיין?—גארנישט, אזוי ווי ס׳איז זאמדיג, איז פאר די פערד צופיעל משא, וועט מען געהן אביסעל צופוס. מילא—אויך אהן איין אומגליק—צופוס איז צופוס. אדרבה, צו־פוס איז נאך פרעהליכער. נישמעהר—דאס יונגסטע יתומה׳לע, א יאהר אלט, וויל ניט בלייבען אליין אין וואגען. וויינט עס, מוז מען דאס טראגען אויף די הענט—איז שוין עפים ניט אזוי פויגעל־דיג. א גליק, וואס דאס ציהט זיך ניט אזוי לאנג. באלד ווערד דער וועג ווידער א וועג, און שמעון־וואלף דער בעל־עגלה טהוט א זאג צו די קינדער: „קריכט אין וואגען“—קלעטערט מען ארויף צוריק אין בויד אריין און מע גלייכט זיך אוים די ביינער, ביז עס קומט ווידער צו א טיעפע זומפיגע זאמד, איז ווידער: „ארויסט פון וואגען,“ און ווידער: „קריכט אין וואגען.“ נאר שאט! וואס גלאנצט דאס עפים דארטען פון דער ווייטען? וואס בלישטשעט עס אזוי ווי גלאז און שיינט אפ אויף דער זון מיט א זילבערנעם קאליר, און שפיעלט און שעמערירט אין די אויגען? אט דאס זאל זיין דער דניעפער? ! חברה זיצען קוים איין אין וואגען. און דער

וואָגען, ווי אויף־צו־להכעיס, געהט פּאַוואָלי, ווארום איידער מע קומט צו צום דניעפּער, בעדאַרף מען דורכמאַכען נאָך אַ זאַמד און נאָך אַ זאַמד, געל און געדיכט און טיעף, טיעף ביז די קניעס. פּאַוואָלי, טריט ביי טריט, שלעפּען זיך די פערדלעך, קוים וואָס זיי רייסען ארויס די פיס פון זאַמד. טיעף שניידען די רעדער, און דער וואָגען קרעכצט, און נעהענטער און נעהענטער בעווייזט ער זיך. דער דניעפּער, מיט זיין גאַנצער ברייטקייט און שעהנקייט. יאָ, דאָס איז ער, דער דניעפּער. ער גלאַנצט, שיינט אָפּ אויף דער זון און שמייכעלט צו די יונגע אורחים, וואָס זענען געקומען צו איהם דאָס ערשטע מאָל מקבל פּנים זיין דעם אַלטען זקן. „שלום עליכם, וואָס מאַכסט דו, זיידע? ...“

א הויכער, גרינער, ערטערווייז פערגעלטער אַטשערעט ביים ברעג טייך, צעלאָזט מיט די לאַנגע, שאַרפע, שפּיציגע בלעטער, וואָס שפּיגלען זיך אָפּ אין וואַסער, גיט איהם צו, דעם אַלטען, א בעזונדערען חן. ס'איז שטיל.

לאַנג און ברייט האָט ער זיך צעוואָרפען, ווי א ים, אַהין און אַהער. און דאָס וואַסער קויםט ערגיץ, לויפט, נאָר שטיל. וואוהין?—ס'א סוד. דער בלויער הימעל קוקט אַראָפּ פון אויבען און שפּיגעלט זיך אָפּ אין וואַסער אינאיינעם מיט דער זון, וואָס האַלט נאָך ניט ביים אונטערגעהן. ריין דער הימעל. ריין דאָס וואַסער. ריין דאָס זאַמד. ריין די לופט. און שטיל. א שטילקייט פון גאָט. ברייט, א ברייטקייט פון גאָט. און עס דערמאָנט זיך פון תהלים: „למרחב־יה“ ... פּררררר! דאָס איז ארויסגעפלויגען פון אַטשערעט ארוים מיט א געשריי א פויגעל. דורכגעשניטען, ווי א פייל, די ריינע שטילע לופט, לאָזט ער זיך מיט א זיג־זאַג שוועבען ווייט־ווייט, נאָר ער האָט באַלד חרטה, קעהרט זיך אום צוריק מיט א זיג־זאַג און ווערד פערשוואונדען ווידער צוריק אינ'ם געלגרינעם אַטשערעט. עס נעמט אָן א חשק, ווי אָט דער פויגעל, ארויספליהען פון וואָגען ארוים, זיך לאָזען פליהען אויבען איבער'ן וואַסער, אָדער, וויינינסטענס, זיך אויסטהון נאַקעט און אריינ־

שפרינגען אין וואסער אריין, זיך פּאליאסקען און שווימען, שווימען, שווימען . . .

— ארויסט פון וואגען !—טהוט שמעון־וואלף א קאמאנדעווע אויס, קריכט אליין אויף ארוים פון וואגען, פערשטעקט די בייטש אין גארטעל, טראגט צוביידע הענד צום מויל, פעררייסט דעם קאפּ ארויף און לאזט ארויס א מאדנע פערדומפּען קול, ווי פון א צעבראכענעם פּאם :

— פּארא־א־א־א־ם ! פּארא־א־א־א־ם !

די משמעות, אז דער פּאראם איז א לעבעדיגע זאך, וואס געפינט זיך ערגיץ דארט אויף יענער זייט און מע בעדארף איהם ארויסרופען. חברה קליינווארג, ארויסגעקראכען פון וואגען און אויסגעגלייכט זיך די פערזעסענע פערגליווערטע אברים, שטעלען זיך אוועק העלפען דעם בעל־עגלה ארויסרופען דעם פּאראם, גלייך מיט איהם, צוגעטראגען די הענד צום מויל, פעררייסען די קעפּ ארויף און אויסגעשריגען מיט א קוויטש :

— פּארא־א־א־ם ! פּארא־א־א־ם !

און עס פאלט אן אויף זיי א געלעכטער—זיי ווייסען ניט וואס. עס לאכט זיך זיי אהן א שום „ווארום." עס לאכט זיך זיי, ווייל ס'איז זיי גוט, ווייל זיי זענען יונג און געזונט, און זיי געפינען זיך ביי'ם דניעפּער, און זיי פאהרען באלד אויפ'ן דניעפּער מיט'ן פּאראם—ווער איז צו זיי גלייך ? . . . נאר אט הויבט אן צו געזעגענען זיך די זון מיט'ן טאג. מיט איהרע לעצטע, נאך שארפע, גינגאלדענע שטראהלען שפּיעגעלט זי זיך אפּ אינ'ם זיל־בערנעם וואסער פונ'ם דניעפּער—און מע הערט אויף צו לאכען. עס לאכט זיך ניט מעהר. צו שטיל איז אט דא, ביי'ם ברעג פונ'ם דניעפּער. א הייליגע שטילקייט. און עפּים קיהלבליך אין געווארען, און דאס וואסער שמעקט מיט א מאדנעם ריח, און עס זשומעט, עס מורמעלט, עס לויפט . . . און דערצו האט שמעון־וואלף דער בעל־עגלה ארומגעבונדען די קאפּאטע מיט א פּאטשיילע, אריינגעשטעקט די בייטש, און אוועקגעשטעלט זיך מיט'ן פּנים צו מזרח,

צוגעמאכט די אויגען, מעשה עהרליכער איד, צעשאָקעלט זיך, און אויף זיין דין קול׳כעל גענומען דאווגען מנחה. שמעון־וואָלף׳ם מנחה דאָ אין דרויסען, אונטער׳ן פערפאַרבטען הימעל, ביי׳ם ברעג פונ׳ם אַלטען שעהנעם שמעקעדיגען דניעפּער, האָט זיך צענויפגע־גאָסען מיט׳ן זשומען און מיט׳ן מורמלען פונ׳ם וואסער און ארויס־גערופען ביי די פרעהליכע יונגע וואַיאזשערען א נייע שטימונג. עס פערגלוסט זיך זיי אויך דאַווגען מנחה. דאָס איז געוועזן ביי זיי, מע קאָן זאָגען, די ע ר ש ט ע פרייוויליגע, נישט געצוואונ־גענע מנחה, אָט אדאָ אונטער׳ן הוילען הימעל, נאָהענט צו גאָט. עס האָט זיך זיי קיינמאָל אזוי ניט געוואָלט דאווגען, ווי אצינד, אין דעם פארנאכט, אונטער דעם הימעל, אויפ׳ן ברעג פון אָט דעם דניעפּער. דורכגעלאָזט די קטרות,—נישקשה, אין וועג קאָן מען זיך בעגעהן אָהן קטרות—האָבען זיי אָנגעהויבען גלייך פון „אשרי יושבי ביתך“—פיינטשיק, מיט א נגון, און אוועקגעשטעלט זיך אַלע פיער שמונה־עשרה מיט׳ן פנים צו מזרח, צוגעמאכט די אויגען און צעשאָקעלט זיך, ווי דער בעל־עגלה: „ . . . האל הגדול הגבור והנורא—דער גאָט דער גרויסער, דער שטארקער, דער מורא׳די־גער . . .“ דאָס זעהט מען ערשט רעכט אָט דאָ, אין דעם פאַר־נאכט, אונטער דעם הימעל, אויפ׳ן ברעג פון דעם דניעפּער. און עס דאווענט זיך אזוי גוט, אזוי זיס, אזוי געשמאק, ווי נאָך קיינמאָל ניט פריהער!

אויף׳ן פֿאַראַם

37.

אויפ'ן פּאַראָם.

אַ אומגעריכטע בעגעגעניש אויפ'ן פּאַראַם.—עשו, אַ קליין גויעצעל—אַ משומד.— זיי האָבען זיך דערקענט.—צעגעהען זיך אָהן ווערטער.

י קליינע וואַיאַזשערען־יתומים זענען נאָך **ניט** אויסגעשטאַנען שמונה עשרה, אַז זיי **האָבען** דערזעהען פון דערווייטען, אויפ'ן גלאַנץ פונ'ם דניעפּער, פריהער אַ שוואַרצען קנויל, וואָס בעקומט אויפ'ן שיין פון דער פערגעהענדיגער זון אַלע מאָל אַנדערע פאַרבען. דער דאָזיגער קנויל וואַקסט, ווערד אַלע מאָל גרעסער און גרעסער, טוקט זיך, פערגעהט און בעווייזט זיך ווידער אַמאָל. דערנאָך האָבען זיי דערהערט אַ מאָדנעם גערויש און אַ גערודער, אַ קייקלען פון רעדלעך און אַ קרעכץ פון אַ שטריק, האָבען זיי געמאַכט בקצור מיט דער מנחה, אויף דער גיך אויסגעשטאַנען שמונה עשרה און צוגעלאָפען צום ברעג, דערזעהן אַ גראָבען קאַנאַט, וואָס ציהט זיך איבער די ברייט פונ'ם דניעפּער, צוגעקרעמפּעוועט צו אַ קלאָץ פון דער זייט וואַסער. און דער קנויל איז געוואַקסען און איז אויסגעוואַקסען אין אַ מין הילצערנער מגושמ'דיגער בריאה, אַ מין באַשעפעניש אינ'ם געשטאַלט פון אַ שטוב, וואָס ריהרט זיך און שווימט אויפ'ן וואַסער. אויבען, אויפ'ן רוקען פונ'ם באַשעפעניש, געפינט זיך עפּיס אַ מין רעדעל, וואָס דרעהט זיך, און מיט'ן כח פון אָט דעם רעדעל ריהרט זיך אָט דאָס מגושם'דיגע באַשעפעניש איבער'ן וואַסער, פאַמעליכען, נאָר זיכער, און אַלץ נעהענטער און נעהענטער צום

ברעג, ביז מע קאָן שוין זעהן דאָס באשעפעניש פון דער נאָהענט און בעטראַכטען עס פון אַלע זייטען, אַז דאָס איז ניט קיין באַשעפעניש, נישט קיין לעבעדיגע זאַך, נאָר אַזאַ מין שיף, אַ באַרקע, אָדער אַ בערלינע, און אויף דער בערלינע שטעהט פוהרען, פערד און מענשען — און אָט אָ דאָס איז געווען אייגענטליך דער „פּאַראָם," וואָס חברה האָבען אויף איהם אַזוי לאַנג ארויסגעקוקט, און אָט אויף דעם פּאַראָם וועלען זיי דאָס איצטער זיך לאָזען פאָהרען, אריבערפאָהרען דעם דניעפּער! איצט איז שוין אביסעל גרינגער אויפ'ן הארצען. איצט קאָן מען זיך שוין אביסעל צוזעצען אויפ'ן זאַמד און צוואַרטען, ביז דער פּאַראָם וועט צוגעהן און זיך אָפּשטעלען. ווארום ניט אַזוי גיך געהט אַ פּאַראָם. ער געהט זעהר, זעהר פּאַוואָלינקע, קוים־קוים וואָס ער ריהרט זיך. די זון געהט שוין אַ סך גיכער פון איהם. אָט איז זי נאָר־וואָס געווען אין עק הימעל, און אָט נידערט זי, ווי בארג־אראָפּ, זעצט זיך און זינקט און ווערד פערשוואונדען אויף יענער זייט טייך, לאָזט איבער נאָך זיך אַ ברייטען, רויטען פלעק. דאָס ווינטעלע ווערד קיהלער און קיהלער. די קינדער האָבען זיך דערווייל אוועקגעזעצט אין זאַמד; דער עלטערער האָט דאָס קליינינקע, וואָס איז אַ יאָהר אַלט, אויף די הענד גענומען; דאָס עופה'לע איז געשלאָפען.

דער פּאַראָם האָט זיך אָבגעשטעלט. די מענשען מיט די פוהרען מיט די פערד זענען פּאַמעלעכין, איינציגווייז און שטיל, אָהן ווערטער, אראָפּ פונ'ם פּאַראָם, און שמעון־וואָלף דער בעל־עגלה איז ארויף אויפ'ן פּאַראָם, אויך קיין איינציג וואָרט ניט ארויסגעלאָזט, גלייך ווי אַלע וואָלטען זיך אָנגערעדט, אַז ס'איז „אסור לדבר." פריהער האָט ער ארויפגעפיהרט דעם וואָגען מיט די פערדלעך, אפילו ניט אויסגעשאָלטען זיי, ווי זיין שטייגער איז, מיט דער „חלירע"; דערנאָך האָט ער אַ מאַך געגעבען מיט דער

האנד צו זיינע יונגע פארשווינדלעך, זיי זאָלען אויך ארויף אויפ׳ן פאראָם. נאָך א מינוט—און דער פאראָם, מיט׳ן ווילען פון איין מענשען, וואָס האָט זיך אָנגעלעהענט מיט׳ן גאנצען כח איבער׳ן גראָבען קאנאט, איז אוועק זיין וועג גאנץ שטיל, אזוי שטיל, אז כמעט מע הערט גאָר ניט, ווי ער געהט. עס דאכט זיך אויס, אז ניט דער פאראָם געהט אהין, נאָר פערקעהרט, דער טייך, דער דניעפּער, געהט צ ו ר י ק, טרעט אָפּ, מאכט א „בואי־בשלום,“ שטעהט אוים שמונה־עשרה. און ערשט דאָ זעהט מען, ווי גרוים דער דניעפּער איז, ווי ברייט און ווי שען, גרויסארטיג שען. מע פאָהרט און מע פאָהרט—און מען איז נאָך וויים פונ׳ם צווייטען ברעג.

די זון איז שוין לאנג אונטערגעגאנגען אויף יענער זייט טייך און די לבנה איז ארוים, פריהער א רויטע, דערנאָך איז זי געוואָרען ווייס, א העל־ווייסע, א זילבערנע לבנה. איינציגווייז, ווי שבת ליכטלעך, האָבען זיך אָנגעצונדען די שטערען אינ׳ם טיעפען הי־מעל, און דער דניעפּער האָט אין אבענד בעקומען איין אנדער פארב מיט איין אנדער פנים, מיט איין אנדער געשטאלט, גלייך ווי ער וואָלט זיך איינגעהילט אין א טונקעל מלבוש. און א נייע, פרישע, שטילע קיהלקייט האָט ער ארויסגעגעבען פון זיך, א גלאטע, גרינגע קיהלקייט. עס האָט זיך געטראכט טויזענדער, טויזענדער מחשבות: פון דער נאכט, פונ׳ם הימעל, פון די שטערען, וואָס האָבען זיך אָפּגעשפּיגעלט אינ׳ם וואסער פונ׳ם רוהיגען דניעפּער. די דאָזיגע שטערען זענען דאָך יעדער שטערענדעל א נשמה פון א מענשען . . . און פונ׳ם כח פונ׳ם פאראָם האָט זיך געטראכט, ווי אזוי איין מענש, סך הכל איין גויעץ טרייבט איהם. ער לעהענט זיך אָן מיט איין האנד אויפ׳ן קאנאט, ציהט דעם קאנאט, דרעהט זיך דאָס רעדעל—און דער פאראָם געהט.

שלום איז א בעלן אָנצוקוקען דעם גויעץ פון דער נאָהענט, ווי אזוי אז ער ארבייט ביי׳ם קאנאט און טרייבט דעם פאראָם. און ער געהט צו נאָהענט צום גויעץ, צום פאראָמשטשיק, נאָך גאָר א יונ־

גער גויעץ אין א גרויער סוויטקע, גרויסע שטיוואלעס און מיט א קוטשמע אויפ'ן קאָפּ, הערט נישט אויף מיט'ן גאַנצען כח זיך אָנצושפּאַרען אויפ'ן מורא'דיגען גראָבען קאַנאַט. שלום קוקט זיך איין אינ'ם דאָזיגען פּאַראָמשטשיק דעם גויעץ, ווי ער ארבייט דאָס אויף אַלע כלים, מאַכט מיט דער פּלייצע ארויף און אראָפּ, ארויף און אראָפּ, אזש די ביינער טרישטשען! „עשו"—טראַכט זיך שלום ביי זיך אין הארצען—„עשו"! . . . דאָס קאָן נאָר א גוי, נישט קיין איד. ווי קומט אַ איד צו אַזאַ גראָבער ארבייט? ו א ת א ח י ך ת ע ב ו ד—און דיין ברודער וועסט דו דיענען . . .—שטעהט אין חומש. גאַנץ גוט, וואָס איך בין יעקב'ס איין אייניקעל, ניט עשו'ס . . .

און עס טהוט איהם•וועה דאָס הארץ פונדעסטוועגען אויפ'ן דאָזיגען יונגען גויעץ, אויפ'ן דאָזיגען עשו'ס אייניקעל: נאָך צו א יונגער פּאַראָמשטשיק, צו א יונגער עשו . . . און ער קוקט זיך איין אין איהם אין פּנים א ביסעל נעהינטער—און . . . ער שפּרינגט אָפּ צוריק! עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אז ער איז איהם קענטליך. קענטליכע אויגען! . . . און שלום פּוילט זיך ניט, געהט צו נאָך אַמאָל, שוין גאָר נאָהינט צום גויעץ: ס'איז גאָר ניט קיין גויעץ—ס'איז נאָך גאָר א יונגער שייגעץ, מיט א מורא'דיג פּערשוואַרצט, פערגרעבט פּנים, מיט מורא'דיג פערשוואַרצטע, פער־גרעבטע הענד. אויגען—אידישע, און הענד גויעשע . . . און עס דערמאָהנט זיך אינ'ם פּסוק: „והידים ידי עשו—עשו'ס הענד . . ." נאָר למאי איז ער איהם אַזוי קענטליך? וואו האָט ער איהם גע־זעהען? . . .

און ער הויבט זיך אָן צו גראָבען אין זיינע זכרונות און עס קומט איהם אויפ'ן זינען איינער פון זיינע וואָראָנקאָווער חברים, מאָטעל דער אלמנה'ס, א שוואַרצער בחור מיט מגושם'דיגע גרויסע צייהן. ניט שוין זשע איז דאָס „ער"? ניין, עס קאָן ניט זיין! עס דאַכט זיך איהם נור אויס! . . . נאָר, רבונו־של־עולם! ס'איז דאָך פאָרט „ער"! . . . דאָס גויעצעל, דערזעהען, אז מע קוקט

זיך אין איהם איין, האָט נאָך מעהר אָנגערוקט דאָס היטעל, נאָר מן הצד געכאַפּט אַ קוק אויף דעם, וואָס בעטראַכט איהם אַזוי גע־שמאַק. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט אין דער פינסטער־ניש פון דער נאַכט און—זיי האָבען זיך דערקענט . . .

דאָס דאָזיגע אומגעריכטע בעגעגעניש רופט ארויס אַ שלל מיט געדאַנקען: בערעל אַ גוי? אַ איד אַ גוי? . . . און ער דער־מאָהנט זיך, אַז מע האָט נאָך דעמאָלט געהאַט געזאָגט, אַז בערעל האָט זיך גע׳שמד׳ט . . . ניט אומזיסט האָט מען נאָך דעמאָלט געזאָגט אויף איהם, אַז ער איז אַ „מומר להכעיס" . . . צוגעהן צו איהם, לאָזען זיך דערקענען, אויספרעגען זיך ביי איהם—דערלאָזט איהם עפּים ניט, שלום׳ען. עס פיהלט זיך אַ פרעמדקייט, אַ דער־ווייטערטקייט, אַ קעלט און צוגלייכער צייט—אַ רחמנות. אַ רחמנות אויף אַ אידען, וואָס איז געוואָרען אַ גוי, צוליעב וואָס? צוליעב דעם, ער זאָל אָנטהאָן אַ גרויע סוויטקע, אַ גרויס מאַכנאַטע היטעל און ווערען אַ העלפער ביי׳ם פּאַראָמשטשיק, אַ באַטראַק?... און דער „באַטראַק"—גאָרנישט! ער זאָל אפילו אַ ריהר טהון זיך. אפּנים, ער קאָן ניט קוקען זיין חבר אין די אויגען אריין . . . ער קוקט אראָפּ, אין וואַסער איין, גלייך ווי מע זעהט עפּיס דאָרטען. בערעל דער גויעץ האָט זיך נאָך מעהר איינגעהילט אין דער סוויט־קע, נאָך מעהר אָנגערוקט דאָס היטעל, בעשפּיגען ביידע הענד און אַ נעם געגעבען זיך צו דער ארבייט נאָך מיט מעהר פרישקייט, אָנגעלעהנט זיך מיט אַלע כחות אויף מורא׳דיג גראָבען קאַנאַט. דער קאַנאַט האָט געקרעכצט. די רעדלעך האָבען זיך געקוויקעלט. דער פּאַראָם האָט זיך געגליטשט אַלץ ווייטער און ווייטער—מע איז געקומען צופאָהרען.

— קריכט אין וואָגען!—האָט דער שווייגענדיגער בעל־עגלה אויסגעקאָמאַנדעוועט נאָכדעם, ווי ער האָט זיך ארויסגעקויקעלט מיט׳ן וואָגען פונ׳ם פּאַראָם, געגעבען אַ שמייס די פערדלעך, מכבד געוועזען זיי מיט די ווערטער „חלירע" און „פּגירה׳ס" — און איז אוועק, איבערגעלאָזט הינטער זיך דעם דניעפּער מיט׳ן פּאַראָם

מיט׳ן באטראק פונ׳ם פאראמשטשיק, וואס איז נעבאך געווען אמאל א אידיש קינד, יעקב אבינו׳ס איין איניקעל. און היינט וואס?... נעבאך! נעבאך!

אין באָהסלאַוו אויף דער
„טאַרהאָווי׳צע״

38.

אין באָהסלאַוו אויף דער „טאָרהאָוויצע“

אנגעקומען קיין באָהסלאַוו גלייך אויפ'ן יאַריד.—זיי ווייסען ניט וואָסער משה יאָסי איז זייער זיידע.—אַ איד מיט אַ טלית קטן נעמט זיך אונטער ברייננען די קינדער צום זיידען.

ס איז שוין געוועזען גרויסער טאָג, אז די קליינע וואַיאַזשערען - יתומים זענען אריינגעפאָהרען מיעדע, הונגעריגע און שלעפעריגע אין דער שטאָדט באָהסלאַוו. פון יענער זייט וואַלד האָט זיך אויפגעהויבען די זון, אַ קלאָרע, אַ בריליאַנטענע, אַ וואַרעמע זון. צום אַלעם ערשטען זענען זיי דורכגעפאָהרען פערביי אַ מורא'דיג גרויסען בית־עולם, מיט אַזוי פיעל איינגעבויגענע, האַלב־איינגעפאַלענע שטיבלעך און אַלטע מצבות מיט אָפּגעריבענע אותיות „ת. נ. צ. ב. ה.“ אַז לויט דעם רייכען בית עולם האָט מען געקאָנט מיינען, אַז די שטאָדט איז מי יודע וואָס פאַר אַ כרך! פונ'ם בית־עולם איז מען אַריין גלייך אין דער „טאָרהאָוויצע“—אַ מאַרק אָדער אַ מין יאַריד אַזעלכער, וואו אַלעם איז אויסגעמישט אינאיינעם: גוים, און פערד, און בהמות, און חזירים, און ציגיינער, און וועגען, און רעדער, און חאָמאָטעס, און אידען פון כל המינים: אידען מיט פעלכלעך, אידען מיט היטלען, אידען מיט „קראַסנע“ סחורה, אידען מיט בולקעס, מיט אייערבייגעל, מיט קיכלעך, מיט עפּעלקוואַס און מיט וואָס איהר ווילט. היינט ווייבער! ווייבער מיט קאַשיקעס, ווייבער מיט עפּעלעך און ווייבער מיט עופות און ווייבער מיט געפּרעגעלטע

פיש און גלאַט ווייבער. און דאָס אַלעס רעדט און קוויטשעט און גראַגערט. און די פערד מיט די בהומות מיט די חזירים העלפען אונטער. און די בעטלערס זינגען און שפּילען אויף דער לירע— מע קאָן טויב ווערען. און אַ שטויב שטעהט אַזעלכער, וואָס מע זעהט קוים איינס דאָס אַנדערע. און ריחות אַזעלכע, אַז מע קאָן דערשטיקט ווערען.

חברה זענען געקומען אין אַ גוטער צייט—אין אַ מאַרק־טאָג. דער בעל־עגלה האָט זיך קוים דורכגעשלאָגען מיט זיין בויד הורב'ן יאַריד, אָנגעווינשעוועט דער שטאָדט מיט'ן יאַריד אַכצעהן חלירעס, ווי זיין שטייגער איז, ביז ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין דער רעכ־טער שטאָדט אַריין, וואָס כאַפּט שטאַרק דעם אָפּבליק פון'ם בית־עולם—די זעלבע איינגעפאַלענע שטיבלעך־מצבות, צווישען וועלכע עס וואַרפען זיך דורך וואו־ניט־וואו אַ פּאָר נייע הייזלעך אויך, וואָס זעהען אויס פרעמד, ווי נגיד'ישע מחותנים איינגעלאַדען אויף איין אָרעמער חתונה,—און דאָרט האָט זיך ערשט אָנגעהויבען דער אמת'ער טומעל: שמעון־וואָלף דער בעל־עגלה האָט געוואוסט, אַז מע האָט איהם בעשטעלט, ער זאָל אָפּפיהרען זיינע יונגע פּאַר־שווינדלעך קיין באָהסלאַוו, צו זייערען אַ זיידען מיט אַ באָבע. מע האָט איהם אפילו געהאַט אָנגערופען דעם נאָמען פון דעם זיידען מיט דער באָבע, נאָר ער האָט שוין פערגעסען. ווייסט זיי דער שוואַרצער יאָהר! שמעון־וואָלף האָט זיך געשוואוירען, אַז דעם גאַנצען וועג האָט ער זיי געדענקט, ווי איהר זעהט איהם אַ אידען, און ווי נאָר ער איז אַריינגעפאָהרען אין דעם דאָזיגען יאַריד, אַזוי זענען זייערע נעמען אַרויסגעפלויגען ביי איהם פון'ם קאָפּ,—אַ חלירע! . . . (אויף וועמען—זאָגט ער ניט . . .)

דערווייל קומט צו אַ איד, און נאָך אַ איד, און נאָך אַ איד, און נאָך צוויי אידען, און נאָך דריי אידען, און ווייבער פון כל המינים, ווייבער מיט קאָשיקעס און ווייבער אָהן קאָשיקעס, און עס ווערד אַ האַרמידער מיט אַ רעדעריי—אַלע רעדען זיי אינאיינעם און מע דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע חדושים: אַז עפּיס קינדער

האט א בעל־עגלה געבראכט צופיהרען . . . פון וואנען ? . . . פון יענער זייט דניעפער . . . פון רזשישטשעוו ? . . . וואס עפּיס רזשישטשעוו ? פאר וואס ניט קאניעוו ? . . . ניט פון רזשיש־טשעוו, ניט פון קאניעוו, נאר פון פערעיאסלאוו ! . . . וואוהין ? . . . איהר זעהט דאך וואוהין—ניט קיין יעהופּעץ, קיין באהסלאוו האט ער זיי געבראכט צופיהרען . . . צו וועמען ? . . . הערסט דו, מע זאל וויסען צו וועמען, וואלט דאך גוט געווען ! . . . צו א זיידען, זאגט ער, צו זייערען א זיידען . . . וואסער זיידען ? . . . הערסט דו, מע זאל וויסען, צי וואסער זיידען וואלט דאך גוט געווען ! . . .

— שאט ! ווייסט איהר וואס ? לאז מען א פרעג טהון ביי די קינדער, ווי אזוי הייסט דער זיידע זייערער ; זיי קעהרען וויסען... פון וואנען זאלען זיי וויסען ? . . . פאר וואס זאלען זיי ניט ווי־סען ? . . . ביז עס רוקט זיך ארוים איינער, א איד, וואס פער־קויפט בייגעל, מיט א צושפּאלטענעם דאשעק אויפ'ן קאשקעט ; מיט ביידע עלענבויגענס שטופּט ער פענאנדער דעם עולם :

— לאזט מיך ! איך וועל זיי פרעגען. קינדער ! ווי אזוי רופט מען אייער זיידען ?

די קינדער זענען פונ'ם הארמידער מיט'ן געשריי שוין גאר צו־טומעלט, נאר פונדעסטוועגען דערמאנען זיי זיך, אז ער הייסט משה יאסי. יא, משה יאסי הייסט ער. געווים משה יאסי ? . . . געווים ! . . . ווייסט מען שוין, הייסט עס, אז דער זיידע זייערער הייסט משה יאסי. בלייבט איבער איין זאך : וואסער משה־יאסי ? פארהאן עטליכע משה־יאסים. פארהאן משה־יאסי דער סטאליר, משה־יאסי דער בלעכער, משה־יאסי לאה־דוואסים און משה־יאסי דעם האמארניקס. נאר פרעגט זיי עפּים גרינגערם !

— שא, ווייסט איהר וואס ? ווי אזוי רופט מען אייער טא־טען ?—דאס זאגט שוין אן אנדער איד, ניט יענער פון די בייגעל, נאר א איד מיט א טלית־קטן, ווייזט אוים א בית־מדרש־איד. די קינדער זאגען, אז זייער טאטען רופט מען נחום. דערהערט אזא

זאך, שטופּט דער איד מיט'ן טלית־קטן אַוועק אַלע אַנדערע אידען און נעמט די קינדער גאָר אויף איין אמת'ען „דאַפּראָס“ :

— אייער טאַטען, זאָגט איהר, רופט מען נחום ? הייסט ער ניט ראַבינאָוויטש ?

— ראַבינאָוויטש.

— און אייער מאַמע האָט געהייסען חיה־אסתר ?

— חיה־אסתר.

— איז זי געשטאָרבען ?

— געשטאָרבען.

— פון דער חלירע ?

— פון דער חלירע.

— אָט אזוי זשע רעדט !

דער איד מיט'ן טלית־קטן דרעהט זיך אוים צום גאַנצען עולם. דאָס פּנים שיינט איהם.

— אויב אזוי, פרעגט מיך, איך וועל אייך זאָגען אַקוראַט ! זייער זיידע איז משה־יאָסי דעם האַמאַרניקס, זייער באָבע איז גיטעל משה־יאָסי דעם האַמארניקס. זייער זיידע, משה־יאָסי הייסט עס, ווייסט שוין, אז זיין טאָכטער חיה־אסתר איז געשטאָרבען פון דער חלירע, ניט דאָ געדאַכט, און זייער באָבע, גיטעל משה־יאָסי'ס, ווייסט נאָך ניט. מע וויל איהר ניט אָנזאָגען די בשורה : אַן אַלטע אידענע, אַ קאַליקע נעבאַך . . .

דער איד מיט'ן טלית־קטן דרעהט זיך אוים צו די קינדער מיט'ן זעלבען שיינענדיגען פּנים :

— קריכט אַראָפּ, קינדער, פון וואָגען, וועט מען אייך ווייזען, וואו אייער זיידע זיצט. צו־פאָהרען אהין קען מען ניט—צו א שמאָל גֶעסעל. סיידען פון יענער זייט ? וועט מען אָבער נישט קאָנען אויסקערעווען זיך מיט'ן וואָגען. ווי מיינסט דו, מאָטעל, מע וועט קאָנען ? . . .

דאָס איז געזאָגט געוואָרען צו א יונגענמאַן מיט איין אויסגע־

בויגענער נאז, וואס הייסט מאטעל. מאטעל פעררוקט דאס היטעל ארויף:

— פאר וואס זאל מען ניט קאנען?

— פאר וואס? פאר שבת! האסט פערגעסען, אז הערשקע איצי־ליאבעס בויעט א שטאל פון יענער זייט? . . .

מאטעל טהוט זיך ניט קיין ריהר און פרעגט ווייטער:

— און אז ער בויעט א שטאל פון יענער זייט איז וואס?

— וואס הייסט איז וואס? האט ער אנגעפיהרט געהילץ!

— אנגעפיהרט געהילץ? לאז איהם וואויל בעקומען . . .

— וואס איז צו רעדען מיט א שטיק האלץ?! . . .

און וואס מעהר מאטעל איז רוהיג היצט זיך יענער אלץ מעהר, ביז ער געהט ארויס פון די כלים, טהוט א שפיי אויף מאטלען, רופט איהם אן מיט׳ן נאמען „שוטה און פיקהצלץ,“ ער נעמט די קינדער פאר א האנד: „קומט! קומט מיט מיר—איך וועל אייך צופיהרען. מע דארף געהן צופוס.“ און דער איד מיט׳ן טלית־קטן און מיט׳ן שיינענדיגען פנים לאזט זיך מיט די יונגע וואיא־זשערען־יתומים, פונ׳ם יאריד ארויס, צופוס, צו זייער זיידען משה־יאסי און צו זייער באבע גיטעל.

אַ שעהנער ברוך־הבא

39.

אַ שעהנער ברוך הבא

די געלעהמטע באָבע גיטעל.—דער זיידע משה יאָסי מיט דער בולבעוואַטע נאָז און געדיכטע ברעמען.—דער פעטער איצי און די מומע סאָסי.

י פערעיאסלאווער יתומים האָבען געהאַט דאָס רעכט פאַרשטעלען זיך דעם זיידען משה־יאָסי'ס שטוב—אַ מין פּאַלאַץ. דער זיידע משה־יאָסי אַליין האָט זיך זיי פאָרגעשטעלט אַ פּאַטריאַרך אין אַ זיידענער זשופּעצע. אַ קליינינקייט, מע זאָגט, זיי זענען אַזוי רייך, אַזוי רייך! צום סוף האָט זיי דער בית־מדרש איד מיט'ן שיינענדיגען פּנים צוגעפיהרט צו אַ גאַנץ געוועהנליך שטיבעל, פראַוודע מיט אַ גלעזערנעם גאַניק. און האָט זיי אַ זאָג געגעבען: „אָט־אָ־דאָ זיצט אייער זיידע, משה־יאָסי האַמאַרניקס." אַליין איז דער איד נעלם געוואָרען. ער האָט נישט געוואָלט זיין דערביי. די קינדער האָבען דורכגעשפּאַציערט דעם גלעזערנעם גאַניק, געעפענט די טהיר און דערזעהן פאַר זיך אַקוראַט אַקעגען דער טהיר, אויף אַ הילצערען בעט, זיצען אַ מענשען ניט קיין מענשען, אַ בעשעפעניש ניט קיין בעשעפעניש, אינ'ם געשטאַלט פון אַ נקבה, אָהן פּים, מיט עפּים מאָדנע אויסגעדרעהטע הענד. די ערשטע מינוט האָבען זיי געוואָלט געהן צוריק. נאָר דאָס בעשעפעניש האָט זיך שטאַרק איינגעקוקט אין זיי מיט איהרע גלאַנצענדיגע רויטע אויגען און האָט מיט אַ זעהר איינגענעהמען קול אַ פרעג געטהאָן ביי זיי: „ווער זענט איהר, קינדער?" עפּים איינגענעם, נאָהינטס האָט זיך געלאָזט הערען אין דעם קול, און די

קינדער האָבען איהר א זאַג געגעבען: „אַ גוט מאָרגען. מיר זענען פון פערעיאסלאוו . . .“

דערהערט דאָס וואָרט „פערעיאסלאוו“ און דערזעהן אַ גאַנץ רעמעל מיט קינדער, צווישען זיי אַ מיידעלע נאָך קיין יאָהר ניט אלט, האָט די אלטע באלד ארומגעכאַפּט די גאַנצע טראַגעדיע, און זי האָט פערבראָכען מיט איהרע אויסגעדרעהטע הענד און אויסגעשריען אויף אַ קול:

— אוי, אַ וועהטיג איז מיר! אוי, אַ דונער איז מיר, מיין חיה־אסתר איז געשטאָרבען! — און גענומען זיך שלאָגען מיט די הענד אין קאָפּ — משה־יאָסי! משה־יאָסי! וואו ביזט דו? אַהער גיה! משה־יאָסי! . . .

אויף איהר געשריי איז געקומען צולויפען פון אַ זייטיג אַלקירעל איין אלטער, אַ נידעריגער, אין טלית און תפילין, מיט אַ משונה מגושם'דיג פּנים, מיט אַ ברייטער בולבעוואַטער נאָז, מיט מורא'דיג גרויסע געדיכטע ברעמען, אַנגעטהאָן אין שמאַטעס און אין שקראַבעס. — „אַט דאָס איז דער זיידע משה־יאָסי? אַט דער איז דאָס אזוי רייך? אזוי רייך? . . .“

דאָס ערשטע, וואָס דער זיידע משה־יאָסי האָט געטהאָן — ער האָט גענומען שרייען אויף די קינדער, בייזערען זיך און מאַכען אויף זיי מיט די הענד, און מחמת ער האָט געהאַלטען אין מיטען דאַווענען און נישט געטאָרט, אַפּנים, מפסיק זיין, האָט ער גערעדט צו זיי אויף לשון־קודש: „אי־אַ־נו, רוצחים! גזלנים! . . .“ און צו דער אלטער האָט ער געזאָגט אויף לשון קודש, און דאָס קול האָט געציטערט: „אי־אַ־נו, ידעתי . . . בתי . . . ה' נתן וה' לקח! . . .“

דאָס האָט בעדאַרפט הייסען, אַז ער ווייסט, אַז די טאָכטער איז געשטאָרבען, און דער גאָט וואָס האָט געגעבען, דער אייגענער גאָט האָט גענומען . . . האָט דאָס אָבער דער אלטער ווינציג וואָס בערוהיגט, און זי האָט ניט אויפגעהערט צו וויינען און צו קלאָגען און צו שלאָגען זיך מיט די הענד אָן קאָפּ און צו שרייען: „חיה־

אסתר! מיין חיה־אסתר איז געשטאַרבען!"—ביז עס זענען זיך צענויפגעלאָפּען נאָך מענשען, עפּיס איינער אַ איד מיט אַזעלכע לאַנגע פּאות וואָס די קינדער האָבען אַזעלכע אין פּערעיאַסלאַוו נישט בענגעגנט. דאָס איז געוועזן זייער מאַמעס איינציגער ברו־דער, דער פעטער איצי. נאָכ׳ן פעטער איצי איז אריינגעלאָפען אַ אידינע מיט אַ פערפלאָמט פּנים, מיט פערקאַטשעטע אַרבעל און מיט אַ פּאָלאָניק פון קיך. דאָס איז געוועזן זיין ווייב—די מוהמע סאָסי. און מיט איהר איז אריינגעקומען אַ מיידעלע מיט רויטע בעקלעך און מיט קליינע ליפּעלעך—זייערע אַ בת־יחיד׳קע, אַ שע־נינקע, נאָר אַ שעמעוודיגע, מיט׳ן נאָמען חוה־ליבע. און אחוץ זיי זענען זיך צענויפגעלאָפען נאָך אידען און ווייבער, נאָהינטע שכנים, און אלע מיט אמאָל האָבען גענומען רעדען, טרייסטען די באָבע גיטעל מיט ווערטער: אַז וויבאַלד די טאָכטער איז שוין טוידט, היינט וואָס וועט העלפען דער געוויין? און דאָס, וואָס די ערד דעקט צו, איז דאָך פערפאַלען. און די יונגע געסט האָט מען אחוץ גענומען זאָגען מוסר, אַז מע קומט ניט אריין אָט אַזוי הולאָם אויף דער קאַראַבקע און מע זאָגט ניט אָן יענעם גלייך אַזאַ בשורה, חאָטש גאָט איז יודע דעם אמת, אַז די קינדער האָבען אייגענטליך נאָר ניט אָנגעהויבען צו „זאָגען."

דערווייל האָט דער זיידע משה־יאָסי אויסגעטהאָן דעם טלית און תפלין און האָט פון זיין זייט גענומען פירהאַלטען די אייניק־לעך, למאַי זיי זענען נישט אריינגעקומען פריהער צו איהם. זיי זאָלען זיי בעלי דרך ארץ, וואָלטען זיי בעדאַרפט זיך זעהען פריהער מיט איהם, פּאַוואָלינקע איבעררעדען, וואָלט ער, דער זיידע הייסט עס, פּאַוואָלינקע איבערגערעדט מיט דער באָבען, זי צוגעגרייט ביסלעכווייז, ניט אַזוי הענדום־פּענדום! אַזוי טהוען פּרא־אדם׳ס, ניט קיין מענטשען . . .

דאָס האָט שוין, אפנים, די באָבע גיטעל נישט געקענט אַרי־בערטראָגען, און ווי ווייט דער בראָך איז ניט געוועזן פאַר איהר גרויס, איז זי אָנגעפאַלען אויפ׳ן זיידען:

— אַלטער דאורין! וואָס האָסט דו צו די קינדער נעבאך? וואָס זיינען זיי שולדיג? פון וואַנען זאָלען זיי דיר וויסען, אז דו ליגסט דאָרט ערגיץ אויף די פּעלצען און דאַווענסט? אַ שעהנער ברוך־הבא! קומט אהער, קינדערלעך, צו מיר. ווי אזוי רופט מען אייך?

און איינציגווייז האָט זי צוגערופען צו זיך די קינדער, און איינציגווייז האָט זי זיי אויסגעפרעגט ביי די נעמען, געגלעט און געקושט און בענעצט מיט איהרע געזאַלצענע טרעהרען, בעוויינט שוין ניט איהר טאָכטער, נאָר די קליינע עלענדע יתומים׳לעך נע־באך . . . זי האָט זיך געשוואָרען, אז זי האָט כמעט געוואוסט, אזוי זיכער, ווי ס׳איז היינט טאָג אויף דער גאַנצער וועלט, אז איהר חיה־אסתר איז געשטאָרבען, ווארום ס׳איז שוין עטליכע נעכט, אז זי קומט צו איהר צו־חלום און פרעגט זיך אַלץ נאָך אויף איהרע קינדער, זי זאָל איהר זאָגען, ווי געפעלען איהר איהרע קינדער?...

— לאָז מען זיי געבען עפּים עסען, משה יאָסי, וואָס שטעהסט דו ווי א נעכטיגער? זעהסט דאָך, אַלטער דאורין, אז די קינדער זיינען נעבאך פערשמאַכט, אויסגעהונגערט און ניט געשלאָפען אַ גאַנצע נאַכט. ווינד איז מיר—אבי ער זאָגט זיי מוסר! אַ שענער זיידע! אַ שענער ברוך־הבא! . . .

צווישען פעלצען

40.

צווישען פעלצען.

דעם זיידענס בוכהאלטעריע.—זיין מוסר זאגען, זיינע ספרים און זיין צדקה.— וואס וועט זיין אז משיח וועט קומען.—דעם זיידענס עקסטאז.

אַם ערשטע, וואָס דער זיידע משה־יאָסי האָט פיר־געגומען פאר זיינע אייניקלעך, אז זיי האָבען אפגעדאווענט און אָפגעגעסען, — ער האָט זיי פערהערט.

פאַרגעקומען איז דער עקזאַמען טאַקי ביי איהם, אין זיין חדר מיוחד, וואוהין קיין בן־אדם האָט נישט געטאָרט אריינקומען. נישט געטאָרט און נישט גע־קאָנט, ווארום ס'איז ניט געווען וואו.

דאָס איז געווען א חדר'ל עטוואָס גרעסער פון א שטייג, וואו מע האַלט עופות. אין דער דאָזיגער שטייג האָט זיך געפונען, ער־שטענס, דער זיידע, דערנאָך זיינע ספרים, גאַנץ ש"ס און פוסקים און קבלה־ספרים, און חוץ לזה זענען דאָרטען געווען משכנות: זילבערנע לעפעל, טעצלעך, הדס'לעך און לעמפעלעך, קופערנע פאָה־נען, סאַמאָווארען, אידישע קאַפאָטעס, גוי'שע קערעלען, סוויטקעס און פעלצען, דערהויפט פעלצען, אָהן א שעור פעלצען!

דאָס איז געווען א מין לאָמבארד, געפיהרט פון דער באָבע גיטעל ש...ין פון יאָהרען־לאַנג. זיצענדיג א געלייהמטע אין בעט, האָט זי געפיהרט דאָס געשעפט ביד רמה, געהאַלטען דאָס ביסעל מזומן ביי זיך אונטער די קישענס, נישט צוגעלאָזט צו דער קאַסע קיינעם. נאָר אויף די משכנות האָט געוועלטיגט דער זיידע. צו־

נעהמען א משכון און ארויסגעבען א משכון—דאס איז געווען זיין ארבייט. אנגעדענקען זיך, צו וועמען וואסער משכון עס געהערט—האט מען בעדארפט האבען א קאפ פון א מיניסטער. עס קאן זיין, אז דער זיידע משה־יאסי האט טאקי געהאט אויף זיך אפשר א קאפ פון א מיניסטער, האט ער זיך אבער ניט געוואלט פערלאזען אויף זיין מיניסטערשען קאפ אליין. א קשיא, וואס סע מאכט זיך! איז ער געפאלען אויף א המצאה—זיין אייגענע המצאה: אויף יעדען משכון האט ער צוגעניהט מיט א נאדעל־פאדעם—און דוקא אליין—א שטיקעל פאפיר, און אויף יעדען שטיקעל פאפיר האט ער אנגעשריבען מיט זיין האנד: „זה הקאפאטע שייך לבעריל.“ אדער: „זה הפעלץ שייך להערל איוואן.“ אדער: זה הקערעלען שייך להערלית יאוודאחע.“ אי, ס'האט זיך געמאכט אמאל, אז בעריל איז געקומען צוגעהן אויסקויפען די קאפאטע און מע האט איהם ארויסגעגעבען איין אנדערענס א קאפאטע, וואס יענער הייסט אויך בעריל?—איז דא איין עצה: מע טראגט ארויס ביידע בערילס קאפאטעס, און מע הייסט איהם, ער זאל דערקענען. א איד וועט דאך ניט געהן זאגען אויף א פרעמדער קאפאטע, אז ס'איז זיינע. זעהט איהר, מיט א גוי אז סע מאכט זיך אזא זאך, איז שוין ניט אזוי גוט. איז דערצו אויך דא א המצאה (א איד א למדן גיט זיך איין עצה!): מע הייסט איוואנען, ער זאל זיך מטריח זיין זאגען עפיס א סימן אויף זיין פעלץ. יעדער איוואן קען אזוי גוט זיין פעלץ, אז עפים א סימן מוז ער אויף איהם האבען. ס'איז לא ימלט!... פון דעסטוועגען, נישט קוקענדיג אויף די אלע המצאות, זענען גאנץ אפטליך ארוים מיאוסע מחלוקת'ען צווישען דער באבע מיט'ן זיידען. די באבע האט אלץ גע'טענה'ט צום זיידען:

— איך פרעג דיך, אלטער דאורין וואס דו ביזט, אז ויו האלטסט שוין יא ביי שרייבען און שרייבסט שוין יא „זה הקאפאטע שייך לבעריל,“ וואס וועט דיר אהרען, אז דו וועסט שוין צושרייבען נאך איין ווארט—„בעריל זאאיקע“? אדער אז דו שרייבסט שוין יא

„זה הפעלץ שייך להערל איוואַן,“ שרייב שוין אינגאַנצען דעם נאָ־מען זיינעם: „איוואַן זלאָדי.“ אָדער: „זה הקערעלען שייך להערלית יאַוודאָחע די קאַרנאָסע.“

איז אָבער דער זיידע משה־יאָסי—ס׳זאָל איהם צו קיין חרפּה ניט זיין אויף יענער וועלט—געווען במחילת־כבודו א מורא׳דיגער עקשן. אָט דוקא ווייל זי וויל אזוי, וויל ער ניט. און ער איז געווען ניט אינגאַנצען אומגערעכט: אַ אידענע א קאַליקע, ליגט אין בעט און פערגינט זיך אזוי צו קאָמאַנדעווען מיט אַ מאַן, איהם רופען „אַלטער דאורין“ פאר די איניקלעך אין די אויגען! ער איז דאָך עפּיס נישט קיין אַבי־וועער—רב משה־יאָסי דעם האַמאַרניקס! אַ איד, וואָס זיצט יומם ולילה על התורה ועל העבודה. אָדער ער לערענט, אָדער ער דאַווענט. היינט פאַסט ער אַלע תעניתים און אַלע מאָנטאַג און דאָנערשטאַג, און קיין שטיקעל פלייש קומט גלאַט ניט אריין אין מויל אריין צו איהם אַ גאַנצע וואָך, חוץ שבת און יום־טוב. אין שוהל קומט ער פריהער פון אלעמען און געהט ארויס שפּעטער פון אלעמען. מאַכט קדוש דעמאָלט, ווען אלע אידען שלאָפען שוין—וואָרטשעט זי טאַקי, די באָבע גיטעל, און בייזערט זיך. מילא, פאר זיך אַהרט איהר שוין ניט—זי איז שוין געוואוינט געוואָרען צו הונגערען. אָבער אויף די קינדער נעבאָך, אויף די יתומים איז א רחמנות!

פון אלע קינדער די יתומים האָט דער זיידע משה־יאָסי ליעב געקריגען נאָר איינעם—שלום׳ען. טאַקי אַ שקאָץ, אַ יונגעל א ברען, דערפאר אָבער א גוט קעפּעל: פון איהם וואָלט געקאָנט זיין א לייט, ער זאָל נור א ביסעל מעהר וועלען זיצען מיט׳ן זיידען אין זיין חדר מיוחד, צווישען די פּעלצען, און ניט האָבען קיין טבע לויפען מיט באָהסלעווער יונגלעך צום „ראָס,“ זעהען ווי מע האַפּט פיש, אָדער אין וואַלד אריין טרייסלען באַרלעך, אָדער נאָך אזעלכע קונדסערייען.

— דיין טאַטע זאָל זיין א מענטש,—אזוי האָט דער זיידע מיט איהם איינגע׳טענה׳ט—דיין טאַטע זאָל ניט זיין אָנגעשמעקט מיט׳ן

תנ"ך און מיט'ן דקדוק און מיט משה דעסעווער און מיט די אי־בעריגע אפּיקורסישע געגג, וואָלט ער דיך על־פּי־יושר בעדאַרפט איבערלאָזען דאָ ביי מיר האַטש אויף עטליכע זמנים. וואָלט איך דיך מיט גאָט'ס הילף געמאַכט פאר אַנ'עהרליכען אידען. עס וואָלט פון דיר ארוים דער אמת'ער חסיד מיט'ן אמת'ען בעל־קבלה מיט'ז אמת'ען ברען. און אזוי וואָס וועט פון דיר זיין? א גאַרנישט מיט אַ נישט, א פּוסטעפּאַסניק, א שייגעצעל, אַ קנאַקער, א פייפער, א ימח־שמו'ניק, א דער־רוח־ווייסט־וואָס, אַ הולטיי, אַ רשע מרושע, א שמד'ילניק, א מחלל־שבת'ניק, א טריפניאַק, א פּושע באלקי ישראל! . . .

— משה־יאָסי! טאַמער וואָלט געוועזן געגוג מוטשען אַ קינד?

„לאַנג לעבען זאָל די באָבע גיטעל!"—טראַכט זיך דער אויס־געלייזטער פּונ'ם זיידענ'ס הענד, אויף וועמען עס וואַרטען שוין באַהסלעווער יונגלעך־קונדסים אין דרויסען.

פונדעסטוועגען זענען געווען מינוטען, וואָס דער זיידע משה־יאָסי איז איהם געווען אויך צום הארצען, ליעב און טהייער. איינ־מאָל האָט ער איהם געטראָפען זיצענדיג מיט'ן טלית־זאַק אונטער דער האַנד ביי דער באָבע אין בעט. ער האָט זי עפּים זעהר שטאַרק גע'חנפה'ט, געגרעדט שטילערהייד, גערונגען זיך און געבעט־טען ביי איהר נאָך געלד, און זי האָט נישט געוואָלט געבען מעהר. דאָס האָט ער זיך גערונגען ניט פאר זיך—פאר צדקה, פאר זיינע אָרימע חסידים, וואָס אין קלויז, און זי האָט גע'טענה'ט איינס: „מע דאַרף ניט. זי האָט איהרע אייגענע יתומים—אויף זיי איז מעהר החמנות . . . "

נאָך איינמאָל האָט ער געטראָפען דעם זיידען זיצען ביי זיך אין חדר מיוחד, אָנגעטהאָן אין טלית און תפילין, דעם קאָפּ פער־וואָרפען, די אויגען צוגעמאַכט, עפּים גאַרנישט בהאי עלמא. און אז ער האָט זיך אויפגעחאַפּט, האָבען ביי איהם די אויגען געשיינט און געלויכטען, און זיין מגושם'דיג פּנים האָט אויסגעזעהען שוין נישט אזוי מגושם'דיג. די „שכינה האָט אויף איהם גערוהט . . ."

און ער האָט גערעדט ווי צו זיך אַליין, און מיט אַ שמייכעל אויף די מוראַ׳דיג גרויסע גערוכטע וואַנסים:

— אדום וועט נישט לאַנג געוועלטיגען . . . די ישועה איז נאָהענט, נאָהענט, נאָהענט! . . . קום אַהער, מיין קינד, זייַ אַ ביסעל, וועלען מיר שמועסען פונ׳ם קץ, פון משיח׳ען, וואָס וועט זיין, אַז משיח וועט קומען . . .

און דער זיידע משה־יאָסי האָט גענומען דערצעהלען פאַר זיין אייניקעל וואָס וועט זיין, אַז משיח וועט קומען, מיט אַזאַ התלהבות, מיט אַזוי פיעל היטץ און מיט אַזעלכע פלאַמענדיגע פאַרבען, אַז דעם אייניקעל האָט זיך ניט געוואָלט אָפּטרעטען פונ׳ם זיידען, און ניט ווילענדיג איז איהם געקומען אויפ׳ן זינען זיין ערשטער און זיין בעסטער חבר שמואליק. דער חלוק צווישען די צוויי איז געווען דער, וואָס שמואליק האָט גערעדט פון אוצרות, מכשפים, פרינצען און פרינצעסינס—אַלץ פון אַזעלכע זאַכען, וואָס זענען שייך צו ד ע ר וועלט; און דער זיידע משה־יאָסי האָט מבטל געווען די וועלט לגמרי און האָט זיך אריבערגעטראָגען אינגאַנצען, אינאיינעם מיט׳ן אייניקעל, וואָס איהם האָט אויסגעהערט מיט דער גרעסטער שפּאַנונג, אַהין, אויף י ע נ ע ר וועלט, דאָרטען, צווישען סאַמע צדיקים און מלאכים און שרפים און כרובים, ניט ווייט שוין פונ׳ם כסא־הכבוד, גאָר־גאָר נאָהענט שוין טאַקי צו א י ה ם אַליין, צום מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא . . . דאָרטען זענען געווען דער שור־הבר מיט׳ן לויתן, און דער טהייערסטער בוימעהל, וואָס הייסט „אפרסמון,“ און דער טהייערסטער וויין, דער „יין המשומר.“ און צדיקים זיצען און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה און פונ׳ם „אור הגנוז,“ פון יענער ליכטיגקייט, וואָס בעת גאָט האָט בעשאַפען די וועלט, האָט ער געזעהען, אַז די מענשען זענען ניט ראוי צו אַזאַ ליכטיגקייט, האָט ער עס איבערגעלאָזט אויף לעתיד לבוא . . . און הקדוש־ברוך־הוא אַליין, כביכול, בכבודו ובעצמו, שטעהט און בעדיענט זיי, די צדיקים, ווי אַ טאַטע. און פון אויבען, פונ׳ם הימעל, לאָזט זיך אַראָפּ פונקט אויפ׳ן זעלבען

ארט. וואו דאָס אמאָליגע בית־המקדש איז געשטאַנען, א נײַ בית־המקדש, פון סאַמע גין־גאָלד און פון די טהייערסטע שטיינער, דימענטען און בריליאַנטען, און די כהנים דוכנען, און די לוויים זינגען. און דוד המלך קומט ארוים אַקעגען מיט אַ פידעל און זינגט:
„רננו צדיקים ביהוה!...“

דאָ הויבט אָן דער זיידע משה־יאָסי זינגען אויף אַ קול, צוקנאַקען מיט די פינגער, און די אויגען פערגלאָנצט ער אַרויף, און דאָס פּנים לויכט איהם, און אליין אין ער נישט בהאי עלמא: ער איז דאָרטען ערגיץ, ווייט־ווייט, אויף יענער וועלט, אויף יענער וועלט!...

א איד אַ פויגעל

41.

אַ איד אַ פויגעל

אַ מעשה פון פּאַרצייטען.—ווי אַזוי אידען האָבען אַמאָל געלעבט צווישען פּריצים.—אַ טראַגעדיע פון איין אָרעמען „רענדאַר.״

ע בעדאַרף אָבער ניט מיינען, אז דער זיידע משה־יאָסי איז אַלע מאָל געווען נור אויף י ע נ ע ר וועלט און אַז ער האָט ניט געהאַט פאַר זיינע אייניקלעך צו דערצעהלען גאָרנישט פון ד ע ר וועלט. אָ! ער האָט געהאַט זעהר אַ סך צו דערצעהלען פון אַמאָליגע אידען, אַמאָליגע חסידים, אַמאָליגע בעלי־קבלה און אַמאָליגע פּריצים, להבדיל, ווי זיי האָבען זיך בעגאַנגען מיט די אידען.

איין מעשה אַזעלכע, וואָס ער האָט דערצעהלט פאַר זיינע אייניקלעך, אַ מעשה, ווי אַ איד איז אומגעקומען אויף קדוש־השם, געדענקט זיך גאַנץ בעזונדער, און די דאָזיגע מעשה ווערד דאָ איבערגעגעבען בקצור, ווייל דער זיידע משה־יאָסי איז געווען, ער זאָל מוחל זיין, אַ גרויסער מאַריך און האָט ליעב געהאַט אָפטמאָל איבערשפּרינגען פון איין ענין אויף׳ן אַנדערען און פערפאָהרען מחילה קיין בויבעריק.

די מעשה האָט זיך געטראָפען שוין לאַנג, נאָך פאַר זיין זיידען, עליו השלום, דעם אַלטען האַמאַרניק. פאַר וואָס האָט מען איהם גערופען „האַמאַרניק״? ווייל ה א מ א ר נ י האָט געהייסען דאָס דאָרף, וואו ער איז געזעסען, געהאַלטען אַ מיהל אין דער אַרענדע. אין דעם זעלבען דאָרף איז געזעסען נאָך אַ איד, מיט׳ן נאָמען נח,

געהאַלטען די קרעטשמע. געוועזן איז דער נח א איד א תם, איין אדם פשוט, נאָר א גרויסער ירא־שמים, טאָג ווי נאכט געדאַווענט און געזאָגט תהלים, אפנים, א בעל־תשובה און א „נסתר." די גאַנצע טהוערין איז געוועזן זי. זיין עובדא איז געוועזן נאָר צאָהלען ראַטע אין הויף און דינגען די קרעטשמע פון איין יאָהר אויפ'ן אַנ־דערען. כל ימיו האָט ער מורא געהאַט, טאָמער וועט איהם עמיצער אויסדינגען די קרעטשמע, וואָרום בעלנים זענען געוועזן א סך, חאָטש פרנסה האָט ער געהאַט פון דער קרעטשמע בצמצום, קוים־קוים דורכקומען, געוועזן א בעל־מטופל מיט קינדער.

ויהי היום—קומט ער צוגעהן איינמאָל צום פריץ דינגען די אַרענדע און טרעפט א גוזמא געסט, א גאַנצע סעודה. נאָך דער סעודה קלויבט מען זיך, כנהוג, נאַ־פּאָליוואַניע, אויף דער אַכאָטע הייסט עס. עס שטעהען שוין צוגעגרייט פערד און קאַרעטעס און בריטשקעס און ליניייקעס און הינד פון כל המינים, און די יעגערס מיט די גרויסע פעדערען און מיט די פייפלעך, כיד המלך. אַלס־דינג, הייסט עס, פאַרטיג אַרום און אַרום. „נישט געטראָפען די גוטע צייט,—טראַכט זיך נח—דער פריץ וועט נישט וועלען רעדען איצט פון דער אַרענדע." צום סוף האָט ער א טעות געהאַט. אויפגעשטאַנען מיט די געסט פון טיש און געוואָלט זיך שוין אַרויפ־זעצען אויף די פערד, האָט דער פריץ דערזעהן דעם אידען שטעהן איינגעבויגען ביי א זייט, אָפּגעריסען קריעה־בליאה. מאַכט ער צו איהם מיט א פריילין פנים: „א? יאק סיע מאַש פאַן אַרענ־דאַרזשי?—וואָס מאַכט א איד א רענדאַר?"... זאָגט איהם נח כך וכך: „אדוני פריץ, איך בין געקומען וועגען דער קרעטשמע." צעלאַכט ער זיך, דער פריץ, ס'איז געוועזן כטוב לב המלך ביין, שטאַרק אונטער'ן גלעזעל, און רופט זיך אָן צו איהם: „אויף ווי־פיעל יאָהר ווילסט דו דען די קרעטשמע?" זאָגט ער צו איהם: „וועלען וואָלט איך געוואָלט אויף עטליכע יאָהר, נאָר אזוי ווי דער מנהג איז ביי דיר, יאַסנאַוועלמאָזשנע פאַן, הראַביע..." לאָזט איהם דער פריץ ניט אויסרעדען און מאַכט צו איהם: „דאָבזשע,

איצטיגם מאָל גיב איך דיר אָפּ די קרעטשמע אויף דעם אייגענעם מקח, וואָס אויף אַלע מאָל, אויף א זמן פון צעהן יאָהר. נאָר מיט איין תנאי: זאָלסט מיר זיין א פויגעל." קוקט איהם אָן דער איד: „וואָס הייסט, איך זאָל דיר זיין א פויגעל?" ענטפערט איהם דער פּריץ: „גאַנץ פּשוט. דו דאַרפסט ארויף, זאָגט ער, אויפ׳ן דאַך פון אָט דער שטאַל. זעהסט דו? דאָרטען דאַרפסט דו זיך פערשטעלען, זאָגט ער, פאר א פויגעל און איך, זאָגט ער׳, וועל זיך ציעלען אין דיר און פּרובען טרעפען גלייך אין קאָפּ אריין. האָסט דו עס צעקייעט?" ווערט אַ געלעכטער צווישען די פּריצים, און דער איד כלומרשט לאַכט אויך. ער טראַכט זיך: „דער פּריץ טרייבט קאַטאָוועס, געגומען איין איבעריג ביסעל וויין" . . . „נו?— פרעגט איהם דער פּריץ.—איז דאָס געמאַכט?" טראַכט זיך נח: „וואָס ענטפערט מען איהם דערויף?" און טהוט איהם א פרעג אויף טשיקאַוועסט: „וויפיעל צייט גיסט דו אויף צו בעטראַכטען זיך?" זאָגט איהם דער פּריץ גאַנץ ערנסט: „יעדנא מינוטא"— איין מינוט הייסט עס, מעהר ניט. „די ברירה איז ביי דיר, זאָגט ער. אָדער דו קריכסט ארויף אויפ׳ן דאַך און פערשטעלסט זיך פאר א פויגעל, אָדער מאָרגענדיגען טאָג, זאָגט ער, ווערסט דו ארויסגעוואָרפען פון דער קרעטשמע." איז דאַך איהם פּרחה נשמתו געוואָרען. וואָס טהוט מען? מיט אַ פּריץ שפּיעלט מען זיך ניט. ובפרט, אז יענער הייסט שוין טראָגען לייטערס—אפּנים, ס׳איז גאָרניט קיין קאַטאָוועס ניט? רופט ער זיך אָן נאָך אמאָל צום פּריץ: „און וואָס וועט זיין, טאָמער חלילה טרעפסט דו טאַקי?" ווערט נאָך א גרעסערער געלעכטער צווישען די פּריצים, און נח בלייבט שטעהען א צעטומעלטער. ער ווייסט ניט, צי דער פּריץ מאַכט חוזק, צי ער מיינט דאָס מיט איין אמת? זעהען זעהט עס אויס ווי איין אמת, ווארום מע הייסט איהם די רגע קריכען אויפ׳ן דאַך, אָדער געהן אהיים אָפּרייניגען די קרעטשמע. וויל ער שוין געהן אהיים, דערמאָנט ער זיך, אז ער איז א בעל־מטופל מיט קינדער, הויבט ער אָן זיך בעטען ביים פּריץ, ער זאָל איהם געבען

תאטש עטליכע מינוט אויף אפצוזאגן ווידוי. זאגט איהם דער פריץ: „דאבושע, איך געב דיר נאך איין מינוט אויף זאגען ודוי.“ איין מינוט? וואס קאן א איד זאגען אין איין מינוט, אחוץ „שמע־ישראל?“ ובפרט, אז מע שטופט איהם שוין ארויף אויפ'ן לייטער, און טרערען גיסען זיך איהם. וואס זאל ער טהון? א גזירה מן השמים. א בעל־מטופל מיט קינדער. מסתמא איז איהם באַשערט אומצוקומען אויף קדוש־השם. און אפשר וועט נאך גאט רחמנות האבען און טהון א נס. דער אויבערשטער אז ער וויל— קאן ער! געוועזן א גרויסער בעל־בטחון. אמאליגע אידען!

ארויפגעקראכען אויפ'ן שפיץ דאך, הערט ער נישט אויף צו לייענען קריאת־שמע שטילערהייד און צו וויינען, גיסען מיט טרערען, און נאך אלץ נישט פערלוירען אינגאנצען דעם בטחון אויף גאט, טאמער וועט דער אויבערשטער פארט רחמנות האבען. אז דער אויבערשטער וויל—קאן ער! דער פריץ דערוייל האט קיין צייט נים. הייסט ער איהם, ער זאל שטעהן גלייך—שטעהט ער גלייך. דערנאך הייסט ער איהם, ער זאל זיך אנבויגען—בויגט ער זיך אן. ער זאל צענעמען די הענד—צענעמט ער די הענד. ער זאל אויסזעהן ווי א פויגעל—זעהט ער אויס ווי א פויגעל . . . און דער פריץ—צי ער האט עס טאקי געמיינט אויף איין אמת, אדער ער האט נור געטריבען קאטאוועס, און דער אויבערשטער האט געמאכט אזוי, ס'זאל אויסקומען אויף איין אמת—ער האט אויסגעשאסען און געטראפען נח'ן גלייך אין שטערן אריין, און נח איז אומגעפאלען ווי א געשאסענער פויגעל און האט זיך אראבגעקוילעט אראב פונ'ם דאך. און נאך באותו היום האט מען איהם געבראכט צו קבר־ישראל. דער פריץ האט אבער געהאלטען ווארט. צעהן יאהר כסדר האט ער נישט געריהרט די אלמנה פון דער קרעטשמע, וויפיעל מע זאל איהם ניט מוסיף זיין אויף דער ארענדע —אמאליגע פריצים!

* * *

אזעלכע שענע מעשיות פון „אמאליגע“ אידען און פון „אמאַ־

ליגע״ פריצים האט דער זיידע געהאט לרוב, און חברה וואלטען זיך ניט אפגעזאגט זיי אויסהערען נאך און נאך, ווען דער זיידע משה־יאסי זאל ניט האבען קיין טבע ארויסציהען פון יעדער מעשה א מוסר־השכל, אז מע בעדארף זיי אן עהרליכער איד און האבען בטחון, און פונ׳ם מוסר־השכל זאל ער ניט ליעב האבען ארייגפאלען גלאט אין מוסר אריין און נעמען שטראפען די קינדער, פאר וואס זיי געבען נאך דעם יצר־הרע, ווילען נישט דאווגען, נישט לערנען, נישט נאט דיענען, וואלטען ווערען טאג ווי נאכט נור האפען פיש־לעך, אדער רייסען בארלעך, אדער גלאט שקאצעווען מיט אלע באהסלעווער יונגלעך, ימח שמם וזכרם זאלען זיי ווערען!

ימים־נוראים

42.

ימים-נוראים

דער באהסלעווער טייך „ראס."—דער באהסלעווער וואלד.—די באהסלעווער אלטע קלויז.—די באבע גיטעל שלאגט מיט די אייניקלעך כפרות.—דער זיידע בענשט זיי ערב יום כפור און זיינע אויגען זענען נאס.

ס איז שווער צו זאגען, וואו איז געווען מעהר לעבען, מעהר פאעזיע—ביים טייך „ראס," אדער אין באהסלעווער וואלד, אדער אין דער אלטער קלויז? עס איז שווער צו זאגען, וואס פון די דריי האט געהאט אין זיך א גרעסערען יצר־הרע? ביים „ראס"—דארט איז א לעבען! דארט איז פרעהליך! דארט טרינקען אן בעלי־עגלות זייערע פערד; דארט שעפען אן וואסער־פיהרערס וואסער אין זייערע פעסלעך; דארט שטעהען ווייבלעך און מיידלעך, בארוויסע, מיט רויטע פולקעס, און וואשען גרעט, קלאפען און שפריצען מיט'ן פראטש, אזש פונקען פליהען; דארט באדען זיך, פאליאסקען זיך, לערנען זיך שווימען און חאפען פישלעך יונגלעך אהן א שיעור, טהוען זיך אויס צווישען די שטיינער, שפרינגען אין טייך אריין,—און אלע שרייען, אלע פילדערען: „זעה, ווי איך שווים! זעה, ווי איך ליג אויפ'ן רוקען! זעה בעסער, ווי איך געה טריט־וואסער! זעה, ווי איך טוק זיך! זעה, ווי איך מאך בולבעס!" . . . אלע רעדען, אלע בעוויזען קונצען, אלע קאנען. די פערעיאסלאווער יתומים זענען זיי שרעקליך מקנא. איינער פון דער חברה געהט צו א נאקעטער, ווי די מאמע האט איהם געהאט. אברהמעל רופט מען איהם. א בחור'על שווארץ ווי א טאטער, אויגען ביינקאוואטע, א פנים ווי א

לאָקשען־ברעט, אַ נעזעל ווי אַ פּאַסאָלי. „ווי אַזוי רופט מען דיך?“ „שלום.“ „שווימען קענסט דו?“ „ניין.“ „וואָס זשע שטעהסט דו? קום אַהער, וועל איך דיך אויסלערנען“ . . . איהר פערשטעהט? ניט לערנען, נאָר אויסלערנען! — דאָס איז גאָר אַנדערע ווערטער.

נישט ווינציגער פּאָעזיע איז אין וואַלד. דער באָהסלעווער וואַלד איז רייך אין באַרלעך. די באַרלעך זענען אפילו האַרט ווי שטיינדלעך און זויער—עסיג! נאָר פאַרט באַרלעך. און קאָסטען גאָרנישט. איהר קאָנט אייך רייסען וויפיעל איהר ווילט—הפקר! מע בעדאַרף נור קאָנען דערלאַנגען. וואַלד־באַרלעך וואַקסען הויך, מוז מען אַרויפקלעטערען אַרויף אויפ׳ן בוים און טרייסלען דעם בוים מיט אַלע כחות, אַניט וועלען די באַרלעך ניט פאַלען. אויסער באַרלעך זענען אין באָהסלעווער וואַלד פאַרהאַן ניסלעך אויך. האָזענע ניסליך. זיי ווערען שפּעט פּאַרטיג און זענען בעוואַקסען מיט אַ מין שאָלעכץ—ביטער גאַל. און קיין יאָדערען זענען אין די ניסלעך נישטאָ. זיי וועלען ערשט אַמאָל זיין. נאָר עס מאַכט ניט אויס. פּאַרט ניס. מע קאָן אָנלעגען פולע קעשענים. דאָס, וואָס מע רייסט אליין, איז אָנגעלעגט. און רייסען באַרלעך און טרייסלען ניס בעדאַרף מען קאָנען. אברהמעל קאָן. אברהמעל איז אויף אלסדינג אַ חוואַט. איז אַ גוטער בטבע, אַ מזג טוב, אַ מענש אָהן אַ גאַל. איין חסרון נור, וואָס ער איז אַ קבצנ׳ס אַ יונגעל. זיין מאַמע איז איין אָרעמע אלמנה און אַ קעכין ביי די יאַמפּאָלסקים. געוואוירע געוואָרען דערפון איז דער פעטער איצי און האָט עס באַלד אָבגעטראָגען דער באָבע גיטעל אין אויער אריין. האָט די באָבע גיטעל צוגערופען דאָס אייניקעל שלום צו איהר בעט, איהם געשענקט אַ באַר פון אונטער דעם קישען און אָנגעזאָגט עטליכע מאָל, ער זאָל זיך ניט דערוועגען מעהר בעגעגענען זיך און זיין בעקאַנט מיט אַזעלכע יונגלעך, ווי אברהמעל, ווארום טאָמער דערוויסט זיך דער זיידע משה־יאָסי, אַז זיינע אייניקלעך בעגעגענען זיך מיט אַזעלכע יונגלעך, וועט זיך טהון חושך!...

זיי איז גרינג צו זאָגען „ניט בעגעגענען זיך"—אַז מיט דעם אברהמלען מוז מען זיך בעגעגענען האָטש צוויי מאָל א טאָג, אין דער פריה און אויף דער נאַכט—ביי׳ם קדיש זאָגען. אברהמעל איז אויך א יתום. ער זאָגט קדיש נאָך זיין טאַטען אין דער אלטער קלויז. אך, וויפיעל קדישים דאָרטען איז! און אלע זאָגען קדיש אין מזרח! . . . משה־יאָסי דעם האַמאַרניק׳ם אייניקלעך, אַז זיי זענען געקומען מיט׳ן זיידען דאָס ערשטע מאָל אין דער אלטער קלויז, האָט זיי דער זיידע צוגעפיהרט גלייך צום שמש און האָט איהם אָנגעזאָגט מיט׳ן הארבען וואָרט, אַז ער וויל, אַז זייער אָרט אויף זאָגען קדיש זאָל זיין נעבען עמוד, ווארום דאָס זענען „טאַ־טענס קינדער" . . . דער שמש, א זקן מיט איין אויסגעבויגענעם רוקען און מיט אַלטע טראַכאָמענדיגע אויגען, וואָס זעהען אוים ווי ארומגעליאַמעוועט מיט רויטען, האָט אויסגעהערט דעם זיידען מיט דרך־ארץ, נישט געענטפערט קיין וואָרט, אריינגעהאַפּט אין נאָז א רעכטען שמעק טאַבעקע, גיך אָפּגעטרייסעלט די פינגער און אונ־טערגעטראָגען אויף דעם זיידען דאָס פּושקעלע, א קלאַפּ געגעבען מיט׳ן נאָגעל איבער׳ן דעקעל און מכבד געווען מיט א שמעק טאַבאַק אָהן ווערטער. דאָס האָט בעדאַרפט הייסען : „גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס זענען טאַטענס קינדער, זענען זיי שוין, זייט זיכער, ביי מיר דאָס שווארצאַפּעל פון׳ם אויג, וואָס איז שייך ! . . ."

די באַהסלעווער אַלטע קלויז האָט געהאַט אין זיך אַזאַ כח, אַז די פּערעיאַסלאַווער יתומים, ווי מע האָט זיי דאָרט גערופען, האָבען זיך צוגעבונדען צו איהר, גלייך ווי זיי וואָלטען דאָרט גע־בוירען און אויפגעצויגען געוואָרען. אַלסדינג האָט ביי זיי אויס־געזעהן מורא׳דיג גרוים און שען און הייליג. אויף אַלסדינג איז געלעגען א בעזונדער חתימה פון אַלטער שענקייט, פון פערגאַנגע־נער גרויסקייט, פון פאַרצייטיגע הייליגקייט — א שטיק בית־המקדש.

נאָר אויב די באַהסלעווער אַלטע קלויז האָט אויסגעזעהן ביי

די פּערעיאַסלאַווער יתומים אין אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָהר ווי אַ שטיק בית־המקדש, איז זי צו ימים־נוראים, צו ראש־השנה און יום־כּפּור, געוואָרען פאַר זיי טאַקי אַ גאַנצער בית־המקדש. זיי האָבען נאָך קיינמאָל אַזוי פיעל אידען ניט געזעהען און האָבען נאָך קיינמאָל אַזאַ דאַווענען ניט געהערט. דאָס איז געווען אַ מיש־מאַש פון אַלערליי מינים חסידים און חב"דניקעס, וואָס האָבען ביי'ם דאַווענען איינגעלעגט די וועלט, געפּאַטשט מיט די הענד, געקנאַקט מיט די פינגער און געזונגען מאָדנע ניגונים, געברומט און געבאָמ־קעט און מיט אַמאָל פערגאַנגען זיך און פער'דבקה'ט זיך אויף עטלי־כע מינוט, און ווידער גענומען זינגען און ברומען און באָמקען און קנאַקען מיט די פינגער. פאַר די פּערעיאַסלאַווער יתומים איז אַזאַ מין דאַווענען געווען אַ נייעס, אַ גאַנצער ספּעקטאַקל. נאָר שענער פון אַלץ איז געווען דאָס, וואָס דער זיידע משה־יאָסי האָט מיט זיין דאַווענען איבערגעשטיגען אַלע דאַווענער פון דער אַלטער קלויז. ער איז געווען ניט קיין חב"דניק, נאָר גלאַט אַ מאָדנער חסיד מיט איי־גענע גענג, אייגענע מנהגים און אייגענע משוגעת'ען. ער האָט זיך פערגונען בלייבען אין קלויז שבת און יום טוב לאַנג־לאַנג נאָך אַלעמען. דער פּעטער איצי, וואָס האָט געוואוינט אין דער אַנ־דערער האַלבער שטוב, האָט שוין געהאַלטען אין עסען, פון אויווען האָט זיך געלאָזט הערען אַ ריח פון געפילטע פיש און יום־טוב'דיגע מאכלים, עס האָט געקלעמט דאָס האַרץ און אַזש דערלאַנגט ביז'ן לעפּעלע,—און דער זיידע האָט נאָך אַלץ געדאַווענט, געזונגען און געבאָמקעט. די באָבע גיטעל האָט עטליכע מאָל בשתיקה אונטער־גערוקט די אייניקלעך, חיה־אסתר'ס קינדער, צו שטיקלאַך לעקאַך—ס'זאָל זיי ניט איבער'חלש'ען דאָס האַרץ, און אַ זאָג געגעבען צו זיי מיט אַ געלעכטער: „איהר וועט שוין געדענקען, ווען איהר האָט זיך אריינגעהאַפּט צווישען משוגעים . . ."

דער פּעטער איצי דערווייל האָט שוין אָפּגעגעסען און אָפּגע־בענשט, אריינגעשטעקט דעם קאָפּ פון דער אַנדערער האַלבער

שטוב: „נישטאַ דער טאַטע? חאַ־חאַ . . .” לאַ־די ער האָט אָפּ־
געגעסען, לאַכט ער נאָך! . . . קוים מיט צרות, גאָט האָט רחמנות
געהאַט—דער זיידע איז שוין דאָ! אריינגעפלויגען, שלעפּענדיג די
רעזעוואולקע מיט די אַרבעל אויף דער ערד. איז ער מיט אַ בריי־
טען גוט יום־טוב, און גלייך צום קידוש מאַכען, אָבער מיט אַזעלכע
קולות, אז די גאַנצע גאַס האָט געמוזט הערען.

— צוליעב די קינדער, צוליעב די יתומים נעבאָך, וואָלסט דו,
דאַכט זיך, געמעגט אַמאָל פערבויגען דיינע משוגענע שטיק און
מאַכען עס בקיצור?—האָט איהם די באָבע פירגעהאַלטען. נאָר
ס'איז געווען ארויסגעוואָרפען. ער האָט נישט געהערט. ער איז
נאָך אַלץ געווען פער'דבקה'ט און אריינגעטהאָן אין די עולמות
העליונים, מיט איין האַנד געגעסען, מיט דער אַנדערער געמישט
עפּים איין אַלטען ספר, און שאָקלענדיג זיך פון דער גרינג, אריינ־
געקוקט אַהין מיט איין אויג, מיט'ן אַנדערען אויג געחאַפּט אַ קוק
אויף די אייניקלעך און געזיפצט, שטאַרק געזיפצט. דאָס זיפצען
איז געווען טאַקי אויף די אייניקלעך די יתומים, וואָס זייערע נשמות
ליגען אין גשמיות, האָבען זינען די אכילה, געבען־נאָך דעם
יצר־הרע מיט אַלע זיינע תאוות . . . נאָכ'ן עסען האָט ער זיי דאָס
פירגעהאַלטען, געזאָגט אַ היבשע ביסעל מוסר, געזועהען, ס'זאָל זיי
אויספאַלען באָקאָם דער פרישער קוילעטש מיט די געפילטע פיש
מיט'ן זיסען פּאַסטערנאַק־צימעס מיט די אַלע איבעריגע יום־טוב־
דיגע מאכלים, וואָס די באָבע גיטעל האָט, ליגענדיג אין בעט אַ
געלעהמטע, נור מיט איהר שכל געקאָנט צוגרייטען על צד היותר
טוב.

דאָס איז געווען ראש־השנה. ערב יום־כפּור איז געווען נאָך
שענער. דער ערב יום־כפּור האָט זיך אויסגעפּיינט אין באָהסלאַוו
ביי'ם זיידען משה־יאָסי מיט צוויי זעלטענע צערעמאָניעס, וואָס
האָבען געמאַכט אויף די יתומים אַ בעזונדערען איינדרוק. די ער־
שטע צערעמאָניע איז געווען דאָס שלאָגען כפּרות מיט אַ נאַכט
פריהער פאַר ערב יום־כפּור. שלאָגען כפּרות האָבען זיי געשלאָגען

אין דער היים אויך, נאָר דאָ, אין באַהסלאָוו, איז געווען איין אנדער מין כפּרות שלאָגען. די באָבע גיטעל האָט גענומען די דאָזיגע מצוה אויף זיך. זי, הייסט עס, האָט געשלאָגען מיט איהר חיה־אסתר׳ס יתומים כפּרות. זיצענדיג אַ געלעהמטע אין בעט, האָט זי צוגערופען די גאַנצע חאַליאַסטרע צו זיך, געגעבען יעדען זיין כפּרה, די יונגלעך צו העהנער און די מיידלעך צו היהנער, געעפענט איהר גרויסען סדור און אָנגעוויזען מיט איהרע אויסגעדרעהטע פינגער אויפ׳ן „בני־אדם." די עלטערע האָבען דעם „בני־אדם" געזאָגט אליין, און מיט די קלענערע, מיט די מיידלעך, האָט די באָבע גע־זאָגט דעם „בני־אדם" וואָרט ביי וואָרט און הויך אויף אַ קול און מיט אַ נגון: „בני־אדם יושבי חושך וצלמות! אסירי עני וברזל!..." און געוויינט בעת מעשה אַזוי, ווי מע קאָן וויינען נור סיידען אויף אַ טויטען. און ווער שמועסט, אַז ס׳איז געקומען צו דער יונגסטער פון די יתומה׳לעך, צום מיידעלע, וואָס איז אַלט קוים אַ יאָהר, האָט די באָבע שיער גע׳חלש׳ט פאַר געוויין! אויף איהר קוקענדיג, האָ־בען זיך די קינדער אויך צעוויינט, און אויף זיי קוקענדיג—אויך די עלטערע, און ס׳איז געוואָרען אַ יללה מיט סכנת־נפשות. אין יענעם ביטערען שבת, בעת די מאַמע זייערע איז געלעגען מיט שוואַרצען איבערגעדעקט אויף דער ערד, האָבען די יתומים קיין צעהנט־חלק אפילו ניט געוויינט, ווי אַצינד, ביי דער באָבע׳ס „בני־אדם."

די צווייטע צערעמאָניע איז געווען אויף מאָרגען, ערב יום־כפור, נאָכ׳ן קומען פון דער אַלטער קלויז, וואו חברה האָבען בעקור־מען לעקאַך פונ׳ם גבאי ראשון פולע קעשענים. דער זיידע משה־יאָסי האָט נאָך נעכטען אָנגעזאָגט, באַלד נאָך כפּרות שלאָגען, אַז די קינדער זאָלען נאָכ׳ן דאַוונען אין דער פריה, למען השם, קומען צו איהם זיך בענטשען.

מאָדנע יום־טוב׳דיג אָנגעטהאָן און יום־טוב׳דיג געשטימט איז געווען דער זיידע משה־יאָסי. אויף דער אַלטער צעהאַקטער אַטלעסענער קאַפּאָטע האָט ער געטראָגען אַ מאָדנע מין טויליק

פון אַ מאָדנע מין הארטען שרייענדיגען שטאָף, וואָס מע קריגט שוין ניט היינטיגע צייטען אין ערגיץ, מע זאָל וועלען בעצאָהלען דערפאר מי יודע וויפיעל. אויפ׳ן קאָפּ האָט ער געטראָגען א שטריי־מעל מיט א סך עקען, און אויפ׳ן אָפּענעם האלז—א ברייטען קלאָר־ווייסען קאָלנער מיט צוויי שפּיצען. אויף דער קאַפּאָטע—א ביי־גארטעל א ברייטען מיט לאַנגע קאָטעסען מיט באָמבעלעך. די מורא׳דיג ברייטע וואָנסים מיט די מורא׳דיג געדיכטע גרויסע ברע־מען האָבען איצטיגס מאָל אויסגעזעהען ניט אזוי בייז, ווי אלע מאָל, און דאָס גאנצע פּנים האָט אויסגעזעהען ביי איהם איצטיגס מאָל ווייך, מוחל׳דיג־ווייך און גאָר פריינדליך.

— קומט אהער, קינדער, וועל איך אייך בענשען—האָט ער יום־טוב׳דיג־ברייט אריינגערופען די יתומים צו זיך אין זיין ענגען, פינסטערען חדר׳על מיט די פעלצען, ארויפגעלעגט אויף יעדען פון זיי ביידע הענד מיט די ברייטע ארבעל פון זיין אַטלעסענער קאַפּאָ־טע, צוגעמאכט די אויגען, פערריסען דעם קאָפּ ארויף און געזאָגט. און געזאָגט, און געזאָגט עפּיס שטילערהייד, און שטארק געזיפצט און געקרעכצט. און אז ער האָט אָפּגעזאָגט, האָבען די יתומים איהם א קוק געגעבען אין פּנים, האָבען זיי דערזעהען זיינע אויגען לויכטען, נאָר זיי זענען רויט, די ברעמען נאַס, און די וואָנסים נאַס, און די באָרד נאַס—נאַס פון טרערען.

סוכות

43.

סוכות

אַ בשותפות'דיגע סוכה.—דער זיידע דאַווענט און די קינדער ווילען עסען.—שמחת תורה איז דער זיידע זיך משמח מיט דער שכינה.

אָס ערשטע פלעקעל פון דעם זיידען משה־יאָסי'ס סוכה איז אריינגעשלאָגען געוואָרען, פערשטעהט זיך, מוצאי יום־כפור, תיכף נאָכ'ן אָפּפאַסטען זיך. געבויעט האָט די סוכה דער פעטער איצי, און די יתומים האָבען איהם אונטערגעהאָלפען, נאָר געקאָמאַנדעוועט האָט דער זיידע, געגעבען עצות, ווי איין אויבערארכיטעקטאָר: „דאָס אהער!" „דאָס אהין!" „דאָס וועט אריין!" „דאָס וועט ניט געהן!" נאָך מעהר קונץ— וואָס דער זיידע מיט'ן פעטער רעדען ניט צווישען זיך קיין וואָרט. ברוגז. די באבע האָט דערפון יסורים: אַ בן־יחיד, דער איינציגער קדיש איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, און רעדט ניט מיט'ן טאַטען—וואו האָט מען געהערט אזא רציחה? . . .

אין דער בשותפות'דיגער סוכה זענען געשטאַנען גרייט צוויי טישען, פאר'ן זיידען בעזונדער און פאר'ן פעטער בעזונדער. אויף יעדען טיש איז געווען צוגעגרייט בעזונדער וויין אויף קידוש, בע־זונדערע חלה, בעזונדערע לייכטער מיט ליכט. די מוהמע סאָסי האָט זיך געבענשט ליכט ביי איהר טיש, און די באָבע גיטעל האָט מען ארויסגעטראָגען מיט'ן בעטעל, זי זאָל בענשען ליכט ביי איהר טיש. דערנאָך איז געקומען צוגעהן דער פעטער איצי פון קלויז און געמוזט וואַרטען ביז דער זיידע וועט אמאָל דערמאָנען זיך

קומען און מאכען דעם ערשטען קידוש. מען קאָן דאָך ניט זיין אזוי גראָב קעגען א טאטען — כבוד־אב! אַלע ווײַלע איז דער פעטער איצי ארויסגעגאנגען פון שטוב און אריינגעקוקט אין סוכה אריין, און אַלע מאָל מיט איין אַנדער אויסרעד: „ניטאָ נאָך?"..... „היינטיגס יאָהר שפּעטער ווי אַלע יאָהר ביי די חסידים!"... „הם... אָט באלד געהען־אוים די ליכט און מע וועט דארפען עסען אין דער פינסטער..." אויפ'ן פעטער איצי האָבען די קינדער דערלעבט א נקמה: א הארטער איד, אָהן א נשמה — לאָז ער אויך וויסען, וואָס הייסט זיין הונגעריג!...

נאָר אָט איז געקומען דער זיידע מיט'ן טיזליק, אָבגעגעבען דעם בריימען גוט־יום־טוב, ארויסגעקריגען רב יעקב עמדין'ס סדור, א קורצער סדור, נאָר א גראָבער, א געפאקטער, און אוועקגעזעצט זיך זאָגען די אושפּיזין און האָט געזאָגט און געזאָגט, און געזאָגט און געזאָגט... און פון קיך האָבען, ווי אויף צו־להכעיס, זיך געלאָזט הערען די פיש מיט זייער געפעפערטע געפילעכטס, און די פרישע צוגעברוינטע חלות האָבען זיך גערייצט: „אונז אז איהר'ט איינטונקען אין דער הייסער פיש־יוך, וועט איהר פיהלען דעם אמת'ן טעם גן־עדן..." און דער זיידע, משה־יאָסי דעם האמאר־ניקס, טהוט זיך זיינם: ער זאָגט! די ליכט אין סוכה לעשען זיך— און ער זאָגט ־ די קינדער חלש'ען עסען, געהען אוים שלאָפען — און ער זאָגט! מיט אמאָל האָט דער זיידע זיך געגעבען א חאפּ אויף, צוגעלאָפען צום טיש און געגעבען א לעג אוועק דעם יום־טוב'דיגען קידוש, איז געוואָרען א ליכט אין די אויגען. נאָך איהם דער פעטער איצי ביי זיין טיש. נאָכ'ן פעטער איצי'ן חיה־אסתר'ס יתומים, איינציגווייז, און די באָבע גיטעל בעת מעשה האָט געלאָזט א טרער — הקיצור, עס האָט נאָך לאַנג גענומען ביז מע האָט דערלעבט איינטונקען די המוציא אין האָניג און דערזעהען זיך מיט'ן שטיקעל פיש און דערפיהלען דעם פעפער אויפ'ן שפּיץ צונג...

דאָס איז געווען די ערשטע טעג סכות. די אנדערע טעג

סוכות איז געווען נאָך ערגער. אזוי אז שמחת־תורה אויף דער נאכט האָט שוין דער פעטער איצי נישט געקאָנט אויסהאַלטען. ער האָט אריינגערופען די פערעיאסלאַווער יתומים צו זיך און האָט זיי געזאָגט:

— קינדער, איהר ווילט זעהען א שענע זאך? טאָ געהט זיך דורך אין קלויז אריין, וועט איהר עפּיס אָנקוקען...

לאַנג בעטען האָט מען זיי ניט בעדאַרפט. מע האָט זיך גע־נומען פאר די הענד און מע איז אַוועק. אין גאַס איז געווען חושך־פינסטער. אלע אידען זענען געזעסען אין די הייזער און געגעסען. אלע שולען זענען שוין געווען געשלאָסען און שטאָק־פינסטער. נאָר אין דער אַלטער קלויז האָט זיך נאָך געלייכט. שטיל האָבען חברה אויפגעעפענט א שטיקעל טיר, אריינגעקוקט און דערזעהען אזעל־כעס, וואָס זיי האָבען נישט געגלויבט זייערע אויגען. אין דער גאַנצער קלויז איז געווען מעהר ניט ווי איין מענש—דער זיידע משה־יאָסי, אין א טלית, מיט רב יעקב עמדין׳ס סדור אין איין האַנד און מיט א ספר־תורה אין דער אַנדערער האַנד. צוגעטוליעט די ספר־תורה צום הארצען, איז ער ארומגעגאַנגען ארום באַלעמער מיט פּאַוואָלידיגע טריט, געזאָגט אויף א קול, ווי א חזן, די הקפות: „עוזר דלים, הושיעה־נא!"...

אויף די קינדער איז אָנגעפאַלען א פּחד מיט א געלעכטער אינאיינעם, און זיי האָבען זיך גענומען ביי די הענד און זיך גע־לאָזט לויפען אין איין אָטעם צוריק אהיים.

— נו? וואָס׳ט איהר געזעהען? איז א שענס?...

מיט די ווערטער האָט זיי בעגעגענט דער פעטער איצי, און בעת מעשה האָט ער געלאַכט, נאָר די אויגען האָבען געטרערט. און די קינדער האָבען געוואָרפען איין אומחן, ניט אויפ׳ן זיידען—ניין, נאָר אויפ׳ן פעטער איצי..

* * *

דערפאר אָבער האָט זיך אויף מאָרגען, שמחת־תורה, די דע־קאָראַציע אינגאַנצען איבערגעביטען. דעם זיידען משה־יאָסי איז

געווען נים צו דערקענען. די קינדער געדענקען נאָך פון דער אַל־טער היים, פון וואָראָנקאָ, וואָס פאר א שמחה ס'איז געווען, אז ס'איז געקומען שמחת־תורה. דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען שכור־לוט. פונ'ם רב ביז'ן פריסטאַוו, להבדיל, האָבען אלע גע־טרונקען בראָנפען, געהוליעט, געטאַנצט און געמאַכט אזעלכע אָנ־שטעלען, וואָס מע האָט בעדאַרפט שטאַרבען פאר געלעכטער.

אויך אינ'ם האלב־גויישען פערעיאַסלאַוו איז שמחת־תתורה געווען שמחת־תורה'דיג. אפילו אזא איד, ווי דער פעטער פיני, איז געווען שכור־לוט און געטאַנצט אַ קאַזאַק. מע האָט בעדאַרפט געהן אויף חדושים קוקען, ווי א איד א חסיד מיט אַ לאַנגען טלית־קטן טאַנצט א קאַזאַק! פון דאָדי כהנאָווען שמועסט מען נים. דאָדי, אז ער האָט זיך אָנגע'שכור'ט, האָט ער געזידעלט די גוטע פריינד, אויסגעוואָרפען זיי וואָס אין דער קאָרט, כלומרשט אין גוטען מוטה, קושענדיג . . . מע האָט זיך אריינגעריסען צו יענעם אין שטוב מיט אַ גוט יום־טוב, ארויסגעשלעפּט פון אויווען וואָס ס'איז געווען, פון קעלער ארויסגעטראָגען די זויערע אוגערקעס, און בראָנפען האָט זיך געגאָסען אזוי ווי וואַסער. נאָר וואָס פאר א ווערטה האָבען יענע אלע שמחת־תורה'ס געהאַט אקעגען דעם שמחת־תורה, וואָס די פערעיאַסלאַווער יתומים האָבען בייגעוואָהנט דאָ, אין דער אידישער שטאָדט באָהסלאַוו? די הייזער, די גאַסען, די שטיינער פון די גאַסען—אַלעס, אַלעס האָט געזונגען, געפּליעס־קעט, געטאַנצט און געפריידט זיך. נישט נור עלטערע אידען—יונגלעך זענען געווען שכור, געוואַלגערט זיך פון די פיס. מע דאַרף נישט מעהר ווי דער פעטער איצי, אַ איד א שטילער, א ווילדער בעל מרה־שחורה,—איז ער אויך געווען בגילופין, פערלעגט די פאות אויף יענער זייט אויהערען, פערקאַטשעט די פאַלעס און גע־גאַנגען א דייטש! נאָר דאָס אלעס איז געווען אַ גאָרנישט אקעגען דעם, וואָס עס האָט ארויסגעוויזען אין יענעם טאָג דער זיידע משה־יאָסי. אויסגעטרונקען האָט ער בסך־הכל איין גלעזעל בראָנפען מיט א האלב גלעזעל וויין. נאָר שכור איז ער געווען, ווי אכציג

שכורים מיט אמאל קאנען אזוי ניט זיין שכור, און ארויסבעוויזען אזעלכע גבורות, אז די גאנצע שטאדט האט מיט איהם געקלונגען:

— וואס זאגט איהר צו משה־יאסי דעם האמארניקס!

— געהט, וועט איהר זעהען, וואס משה־יאסי דעם האמארניקס טהוט!

און משה־יאסי דעם האמארניקס האט נישט געטהאן גאר־נישט. ער איז נור ארומגעגאנגען אין די גאסען און געטאנצט. און נאך ווי אזוי געטאנצט! געטאנצט און געשפרונגען, געפליעס־קעט און געזונגען. און נישט אליין האט ער געטאנצט, נאר אינ־צווייען—מיט דער „שכינה,“ מיט הקדוש ברוך הוא . . . צונומען א פאטשיילע און געהאלטען ביי איין עק—ביי׳ם אנדערען עק האט בעדארפט האלטען די „שכינה“—און געדרעהט זיך, ווי מע דרעהט זיך מיט א כלה, געמאכט פערשיעדענע טריט: אהין און צוריק, רעכטס און לינקס, און ווידער אהין און צוריק, און ווידער רעכטס און לינקס, און אזוי כסדר, דעם קאפ פעררריסען ארויף, די אויגען געהאלטען צו, אויפ׳ן פנים אויסגעגאסען א גליקליך שמייכעל, צו־געקנאקט זיך מיט די פינגער, געהעפעט און געזונגען אלע מאל שטארקער און שטארקער:

„משה שמח בשמחת תורה—
לאמטעדרידאם, היי־דא!
שישו ושמחו בשמחת תורה—
לאמטעדרידאם, דאם־דאם־דאם!
היי־דא, דריי־דא־דא!
תורה משה, הא! . . .“

וואס ווייטער איז דער עולם געווארען אלץ גרעסער און ענגער. וויפיעל יונגלעך ס׳איז געווען אין שטאדט זענען זיי ארום אויף דער גאס מקבל פנים זיין משה־יאסי דעם האמארניקס, זעהען, ווי ער טאנצט און דרעהט זיך, זינגט און פליעסקעט. יונגלעך שקצים האבען איהם געמאכט א הורא, געהאלפען איהם זינגען זיין שמחת תורה׳דיגען נגון. און די פנים׳ער פון זיינע פערעיאסלאווער איי־

ניקלעך האָבען געפּלאַמט פאַר בושה. און ער, דער זיידע משה־יאָסי, זאָל דאָס אויך עמיצען אפילו א קוק טהון! ער טהוט זיך זיינס: ער געהט מיט זיין געליעבטער שכינה א פריילינכס. איין עק פאַטשיילע האַלט ע ר, דעם אנדערען האַלט הקדוש ברוך הוא, און ער שמייכעלט און קנאַקט מיט די פינגער, טאַנצט און העפּעט און זינגט שטאַרקער און שטאַרקער:

משה שמח בשמחת תורה—
לאָמטעדרידאָם, היי־דאַ!
שישו ושמחו בשמחת תורה—
לאָמטעדרידאָם, דאָם־דאָם־דאָם!
היי־דאַ, דריי־דאַ־דאַ—
תורת משה הא!...

אוים יום־טוב — צוריק אַהיים

44.

אוים יום טוב—צוריק אַהיים

אינטריגעם און פּליאָטקעס צווישען דער משפּחה.—די קינדער ווערען אויר־מיוחסים אין באָהסלאָוו.—עס ציהט זיי צוריק אַהיים.

ווער אויפ'ן הארצען, אומעטיג אויף דער נשמה און שטאַרק־שטאַרק וואָכעדיג איז געוואָרען די קינדער אויף מאָרגען נאָך יום טוב, אז מע האָט גענומען צעוואָלגערען די סוכה. אָהן א טראָפּען רחמנות האָט דער פעטער איצי (א מענש אָהן א האַרץ!) קודם כל ארומגעריסען די ווענט, אראָבגעריסען דעם סכך, צענומען די ברעטער, מיט איין אונגעהייער רציחה ארויסגעשלעפּט די צוויעקעם (וואָס האָט ער געהאַט צו די צוויעקעם?). נאָר די פיער סטויפּעס האָט ער געלאָזט שטעהן— און דאָס איז געווען א סך ערגער, ווארום די פיער הוילע סטויפּעס האָבען געזאָגט עדות אויפ'ן חורבן, געקלאָגט און בעקלאָגט זיך: „זעהט, אידישע קינדער, וואָס פון א אידישע סוכה קאָן ווערען!"... די אידען, וואָס ערשטע נעכטען זענען זיי געווען שכור־לוט, געטאנצט און געפּליעסקעט און געמאכט זיך נאריש ווי קינדער, זענען מיט אמאָל געוואָרען אלע ניכטער, סטאַטעטשנע און כמעט זיך געשעהמט קוקען איינם דאָס אנדערע אין די אויגען אריין. א מאָדנער אומעט האָט ארומגענומען די שטאָדט, א זעלטענע מרה שחורה האָט זיך אָנגערוקט אויף באָהסלאָוו, און אומעטיגער און טרויעריגער פון אלע זענען געוואָרען די קינדער, די פּערעיאַסלאַווער יתומים, ווארום כל זמן די קינדער זענען נאָך געווען געסט, האָבען זיי זיך

געפיהלט ניט שלעכט אין דעם באַהסלאַוו, נאָר וואָס ווייטער האָבען זיי אָנגעהויבען אַלץ מעהר געוואוירע ווערען, אז זיי זענען דאָ אי־בעריג. דער זיידע משה־יאָסי איז זיך געזעסען ביחידות אין טלית און תפלין אויף די פּעלצען, אָדער געדאַווענט אָדער געלערענט, אָדער געבאַמקעט, צוגעקנאַקט מיט'ן פינגער, אָדער געזיפצט און שטילערהייד געדעדט מיט גאָט, אָדער דערצעהלט פאַר די קינדער זיינע שענע מעשיות פון אַמאָל, אָדער געזאָגט מוסר פאַר וואָס זיי זענען ניט פרום, ווילען נישט גאָט דיענען, פערלענגערען דערמיט דעם קץ, דורך זיי קומט ניט משיח און דורך זיי ליידען נעבאַך אידען אין גיהנם און טויזענדער־טויזענדער נשמות קאָנען ניט גע־לייטערט ווערען . . . דאָס אַלסדינג האָבען די קינדער שוין גע־הערט וויפיעל מאָל אין חדר פון זייער רבי'ן, אין דערהיים פון דער באָבע מינדי און פון גלאַט אידען, וואָס האָבען ליעב זאָגען מוסר און סטראַשען מיט'ן גיהנם, און דאָס אַלסדינג האָט זיך זיי שוין לאַנג צוגעגעסען. זיי איז געווען אַ סך מעהר אינטערעסאַנט צו זעהען די פּאָליטיקע, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּיעלט דאָ ביי זייער זיידען משה־יאָסי מיט דער באָבע גיטעל אין שטוב.

טאָג ווי נאַכט זענען דאָרטען געווען אינטריגעס מיט סודות, מיט שושקערייען מיט רכילות'ען. דער פעטער איצי מיט דער מוהמע סאָסי האָבען געהאַלטען אין איין קלאָגען זיך אויף דער באָבע גיטעל, אַז ס'איז שווער ביי איהר אַ גראָשען ארויסצובעקומען פון אונטער די קישענס, און אויפ'ן זיידען, אַז ער איז שוין צו פרום, אַזוי פרום, אַז ער איז שוין עובר־בטל . . . „שוין צו אַלט"—האָבען זיי גע'טענה'ט שטילערהייד, מאַדנע דערביי געשמייכעלט און צע־כויפגענומען די ליפען . . . און די באָבע גיטעל האָט זיך בעקלאָגט אויף איהר שנור און אויף איהר בן־יחיד, אַז זיי געבען איהר ניט אָפּ קיין כבוד ווי אַ מאַמען און אַז זיי קוקען שוין ארויס,—זי ווייסט עס גאַנץ גוט—זי זאָל צומאַכען מיט איין אויג; אויף דער ירושה, אויף דער ירושה קוקען זיי ארויס! . . . זיי אויף צו־להכעיס וועט זי אָבער נאָך לעבען און לעבען, האַטש דער טוידט איז איהר טוי־

זענד מאָל מעהר ניחא, ווארום וואָס טויג איהר דאָס לעבען, משטיינס־געזאָגט, אַ קאַליקע, בעגראָבען אזא טאָכטער, אזא חיה־אסתר, אַ מאַמע פון אזוי פיעל קינדער, ווינד איז איהר און וועה!...

מיט די אויסגעדרעהטע עלענבויגענס קוועטשט זי ארויס אַ טרער פון איהר קאַלי אויגען, רופט צו די קינדער, שאַרט מיט די אויס־געדרעהטע הענד אונטער די קישענס, נעמט ארויס און שענקט זיי איטליכען בעזונדער אַ פּאָר גראָשענס. דערזעהט דאָס די קליינע חוה־ליבע מיט די רויטע בעקלעך און מיט די קליינע ליפּעלעך און טראָגט עס אָפּ באַלד צו דער מוהמע סאָסי. און די מוהמע סאָסי גיט עס באַלד איבער דעם פעטער איצי'ן, און ביידע שושקען זיי זיך, אז פאר איהרע א י י ג ע נ ע קינדער זשאַלעוועט מען אַ קאָפּיקע און די פ ר ע מ ד ע קינדער צעטיילט מען מאַיאָנטקעס גאַנצע!.... און די קינדער הערען דאָס, און עס געהט זיי ניט איין. עס שלאָגט זיי צו דער גאַל.

וואָס ווייטער אַלץ ערגער. די קינדער פּיהלען, אז זיי זענען דאָ איבעריג. זיי זעהען, ווי מע קוקט אויף זיי בעת זיי עסען. זיי הערען הינטער די פּלייצעס, אז מע רעדט פון זייערע „אַפּעטיט־לעך." עס שטעלט זיך זיי שוין דער ביסען איין האַלז. עס איז זיי שוין דאָרט אַלסדינג נמאס און טריפה. זיי קוקען שוין ארויס אויף אַ בריוועל פונ'ם טאַטען, ווי אויף משיח'ן, — ווען וועלען זיי שוין פאָהרען אהיים?...

דער גוטער גאָט האָט זיי געהאָלפען, דאָס גוטע בריוועל איז שוין דאָ. דורך אַ פּערעיאַסלאַווער בעל־עגלה אָנגעקובען מיט אַ צושריפט, אז מיט'ן דאָזיגען בעל־עגלה טאַקי — ער הייסט נח — זאָ־לען די קינדער זיך אויפזעצען און פאָהרען אהיים. לאָזט זיך אויס, אז דער בעל־עגלה איז טאַקי אַ בעל־עגלה, מיט אַ בויד און מיט סוסים, ווי עס געהער צו זיין, און הייסען הייסט ער טאַקי נח, חאָטש ער אליין זאָגט אויף זיך, אז ער הייסט רב נח, האָט ער אָבער אַ חסרון — ער איז אַ הייזעריגער און האָט אַ פּליך. וואָלט דאָס אויך ניט אויסגעמאַכט. הייזעריג איז ער, זאָגט ער, געוואָרען פון

שמחת תורה. היינטיגען שמחת תורה האָט ער געטרונקען בראָנ־
פען. דאָס הייסט, בראָנפען טרינקט ער אַלע מאָל. נאָר צוליעב
שמחת תורה האָט ער געמאַכט גאָר־גאָר א היבשע כוסה! אַ סברה,
אז מע האָט איהם געמינטערט . . . און דאָס, וואָס ער האָט אַ
פליך אויפ'ן קאָפּ, איז איבער דעם, וואָס קינדווייז פלעגט ער זיך
ניט לאָזען ניט צוואָגען, ניט קעמען. געווען איין עקשן. האָט מען
איהם מיט געוואַלד געמוזט רייסען די האָר איינציגווייז. נאָר די
אַלע זאַכען, זאָג איך נאָך אַמאָל, האָבען זיך מיט דער נסיעה גאָר־
ניט אָנגעקערט. געשאַדט האָט צו דער נסיעה איין אנדער זאַך:
חאַטש נח איז געשיקט געוואָרען פון פּערעיאַסלאַוו קיין באָהסלאַוו
ספּעציעל ער זאָל ברענגען צופיהרען פון דאָרטען נחום ראַבינאָ־
וויטשעס קינדער, פון דעסטוועגען האָט ער ניט געקאָנט בייסטעהן
דעם נסיון—טאָמער וועט איהם גאָט צושיקען אויף צוריקוועגס
חאָטש אַ פּאָר פאַרשווינדלעך, וועט דאָס זיין ווי געפונען. האָט
ער זיך ארומגעדרעהט אין מאַרק מיט דער בייטש אַ טאָג און צוויי
און דריי, די פערדלעך האָבען געחראָמקעט דעם האָבער—און פאַר־
שווינדלעך ניט אַ לעק! די קינדער איז דאָס וואַרטען געווען על
אפּם ועל חמתם! און אַט זאָגט מען זיי אָן די גוטע בשורה—זיי
פאָהרען! אַ סימן: נח האָט שוין אפילו ארויסגעקאַטשעט דעם
וואָגען און שמירט שוין די רעדער. „איצט מעגען שוין קומען כל
מלכי מזרח ומערב—פאַרפאַלען! איצט מעג מען איהם אָנשיטען
אַט אַ די בויד מיט גאָלד, ער זאָל בלייבען איין איבעריגע שעה
אין באָהסלאַוו, מעג די שטאָדט פערברענט ווערען, אָדער איינגע־
זונקען ווערען! אז איהר קענט ניט רב נח'ן!" . . . די קינדער
חאַפּען זיך אריין אין שטב אריין. זיי קלויבען זיך אין וועג אריין,
געזעגענען זיך אָפּ מיט די באָהסלעווער חברים, מיט דער אַלטער
קלויז און מיט'ן געלען קלייזעל און מיט'ן „ראָס" און מיט'ן זיידען
און מיט דער באָבען. דער זיידע משה־יאָסי בעת מעשה זאָגט זיי
מוסר, פערשטעהט זיך, און הייסט זיי זיין עהרליכע אידען, און די
באָבע גיטעל ווישט די אויגען מיט איהרע אויסגעדרעהטע הענד.

נאָר פונ׳ם פעטער איצי מיט דער מוהמע סאָסי הערען זיי א קאַלטען „פאָהרט געזונד." די צוויי וואָלטען דוקא געוועזן צופריעדען, וואָס די „פרעמדע קינדער" פאָהרען אוועק, איז זיי פערשטעהרט געוועזן די שמחה, וואָס ניט אַלע פאָהרען זיי אוועק. עס פאָהרען נאָר די יונגלעך. די צוויי מיידלעך זענען געבליבען אין באָהסלאוו. וואָס איז די מעשה? אַ פּראָסטע מעשה: די באָבע גיטעל האָט געזאָגט: זי וועט זיי ניט לאָזען. זי וויל ניט, איהר חיה־אסתר׳ס קינדער זאָלען אריינפאַלען צו א שטיעפמאַמע.

טענה׳ט דער פעטער איצי מיט אַ שמייכעלע, גלעט זיך די פאות און קוקט אויף די קישענס, וואו עס ליגט דער באָבע׳ס פערמעגען:

— נו, און אז די יונגלעך פאַלען אריין צו א שטיעפמאַמע—איז גוט? חע־חע!

— וואָס גלייכסט דו יונגלעך צו מיידלעך? וואָס הארכט א יונגעל א שטיעפמאַמען? א יונגעל געהט אוועק אויף אַ גאַנצען טאָג אין חדר אריין, און א מיידעל וואָס? אַ מיידעל בלייבט אין דערהיים ניאַנטשען דער שטיעפמאַמע׳ס קינדער...

דער פעטער איצי איז מיט דעם נאָך אַלץ ניט בעפריעדיגט. ער גלעט זיך די פאות, קוקט אויף די קישענס און שמייכעלט און רעדט טיעף דיפּלאָמאַטיש, קוים וואָס מע שטויסט זיך:

— און ווי וואָלט געוועזן, למשל, ווען אַלע קינדער זאָלען זיין מיידלעך? חע־חע!

— וואָלט איך אַלע מיידלעך—ענטפערט איהם די באָבע—געלאָזט ביי זיך.

דער פעטער איצי רעדט ווייטער, נאָר אָהן א שמייכעלע, און אַלץ פערשטעלט:

— וואו וואָלסט דו גענומען געלד, למשל, אויף אויסצוהאַלטען אַזוי פיעל מיידלעך? (שוין אָהן א חע־חע.)

— גאָט וואָלט מיר געהאָלפען,—ענטפערט די באָבע רוהיג.— אַט האָט דאָך מיר גאָט געהאָלפען אויסהאָדעווען אַזאַ קדיש ווי דו,

וואָס קוקט אַרוים אויף מיין ירושה, האָט מורא, ס'וועט איהם ניט קלעקען . . .

— איצי! —רופט איהם די מוהמע סאָסי פון איהר חדר'על.— איצי! קום אַהער, איך דאַרף דיר עפּים זאָגען! . . .

די קינדער קוועלען אָן פון דער באָבע גיטעל, וואָס זי האָט אזוי קונציג אָפּגעשניטען דעם פעטער איצי'ן, און זענען זיך מחיה, וואָס זיי פאָהרען שוין צוריק אַהיים.

א ביסעל איז זיי נור אריין אין נאָז דאָס וואָרט „שטיעפּמאַמע," וואָס זיי האָבען דאָ דערהערט צום ערשטען מאָל. זיי ווילען, הייסט עס, האָבען א שטיעפּמאַמע? וואָס איז דאָס אַזעלכס „שטיעפּמאַ־מע? . . . און מיט וואָס איז א שטיעפּמאַמע אזוי ביטער, וואָס די באָבע גיטעל האָט שוין בעצייטענס אויף זיי רחמנות? . . . ס'איז כדאי, כלעבען, אָנצוקוקען די שטיעפּמאַמע. ס'איז כדאי שוין צו פאָהרען אַהיים.

אַהיים! אַהיים! אַהיים!

אַ מענה-לשון פון אַ שטיפמאַמען

45.

אַ מענה-לשון פון אַ שטיעפּמאַמען

אַ שטיעפּמאַמע.—קללות נאָכ'ן אלף בית.—דאָס ערשטע ווערק—אַ לעקסיקאָן פון קללות.

אָס האָבען זיך מענשען אָנגעכאַפּט—„שטיעפּמאַמע“? ווערליג די קינדער האָבען זיך אָנגעהערט „שטיעפּמאַמע“ און „שטיעפּמאַמע“ האָבען זיי געמעגט מיינען, אַז אַ שטיעפּמאַמע איז טאַקי באמת מיט הערנער. אַז אויף יעדען טריט און יעדען שריט האָט מען זיי געסטראַשעט מיט דער שטיעפּמאַמע: „וואַרט אוי״ס, שקצים, אָט וועט דער טאַטע ארויס־פאָהרען אויף דער וועלט און וועט אייך ברענגען אַ שטיעפּמאַמע, וועט איהר וויסען, וואָס פאר אַ גאָט מיר האָבען!“ . . . וואָס דאַרפט איהר מעהר—טאָמער וואַרעמט די זון ניט אזוי פויגעלדיג, זאָגט מען: „די זון וואַרעמט, ווי אַ שטיעפּמאַמע“. . . עס מוז דאָך עפּיס זיין אין דעם. אַ וועלט איז דען משוגע? . . .

מיט אַ מאָל איז דער טאַטע נעלם געוואָרען. ס'איז אַוועק אַ וואָך, און אַ וואָך, און נאָך אַ וואָך. וואו איז אַהינגעקומען דער טאַטע? מע זאָגט ניט! עלטערע רעדען צווישען זיך, נאָר שטילער־הייד, די קינדער זאָלען ניט הערען, און מעהר אויפ'ן וואונק . . . נאָר איין מאָל האָט אין הדר דער רבי זיך ארויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט אַ פרעג געגעבען ביי די קינדער: „נישטאָ נאָך דער טאַטע פון באַרדיטשעוו?“ צו דער דאָזיגער דיפּלאָמאַטישער

פראגע האט די רבי'צין צוגעזעצט פון איהר זייט נאך מעהר דיפלא־מאטיש: „וואס זשע? אזוי גרינג קומט עס אן איין אלמן אראפצו־ברענגען א שטיעפמאמע פאר די יתומים?"... ווייסען מיר שוין, הייסט עס, אז דער טאטע איז אין בארדיטשעוו און אז ער זוכט א שטיעפמאמע צו זיינע קינדער. וואס זשע, פרעגט זיך, בעדארף מען זיך דא בעהאלטען? וואס איז דא דער סוד? והראיה: אז ער האט בעדארפט צו קומען אהיים מיט דער סחורה פון בארדיטשעוו, האט ער פריהער צוגעשיקט א „שטאפעט," אז גאט האט איהם מזכה געווען זיין גלייבען, וואס איז א מציאה אין אלע אופנים, הן אין יחוס, הן אין געלד, און אז ער וועט אין גיכען, אם ירצה השם, קו־מען מיט דער מציאה, און ער בעט, מע זאל איהר ניט זאגען אזוי גיך וויפיעל קינדער ער האט—צו וואס זאל זי דאס וויסען מיט א מאל? מיט דער צייט וועט זי דאס אליין געוואוירע ווערען . . . סאי וסאי זענען ניט אלע קינדער חל אויף איהר: די עלטערע זע־נען דאך עלטערע, און די צוויי מיידלעך—די זענען דאך ביי זייער באבע. ער וואשט זיך ניט אפ די הענד חלילה פון זיי. קינדער זענען קינדער. נאר ביי אט אזעלכע ביטערע אבסטאיאטעלסטוועס איז געזינטער, אז מע פערלייקענט עטליכע קינדער אויף א קורצער צייט . . . „יותר אין לחדש רק חיים ושלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל זיך זעהען אין גיכען בשלום, ממני......"

דער דאזיגער בריעף וואלט געמאכט א גוטען איינדרוק, ווען ניט דער קנייטש מיט די קינדער . . . ערגער פון אלע איז דאס געווען פאר די קינדער גופא. אמת זיי האבען געפיהלט, אז דער טאטע האט זיי ליעב, אז זיי זענען איהם טהייער איטליכס קינד־בעזונדער, נאר וואס זיי זענען אויף א ווייל געווארען א מין קאנ־טראבאנדע־סחורה—דאס האט זיי א ביסעל א פארקע געגעבען און ארויסגערופען מאדנע מחשבות און געדאנקען . . . אבער ניט אויף לאנג, ווארום אט איז מען געקומען צו זיי אין חדר אריין און מע האט זיי אנגעזאגט א בשורה: „דער טאטע איז געקומען און גע־בראכט צופיהרען פון בארדיטשעוו א שטיעפמאמע" . . . „מזל

טוב !—האָט זיך אריינגעמישט די רבי׳צין.—איהר זאָלט דערלעבען אַנזאָגען בעסערע בשורות !״ . . . און דער רבי האָט אַבגעלאָזט די קינדער אהיים פאר דער צייט.

געקומען אהיים, האָבען די קינדער געטראָפען די גאַנצע משפחה: דעם פעטער פיני מיט זיינע זיהן, די מוהמע חנה מיט איהרע טעכטער, אלע ארום טיש. מע האָט געטרונקען טיי, כלומר׳שט געגעסען לעקאַך און איינגעמאַכטס און געריוכערט פאַפּיראָסען, און גערעדט פּוסטע רעד, וואָס אַ וואָרט צו אַ וואָרט האָט זיך ניט געקלעפּט, ווארום קיינער האָט נישט געהערט וואָס דער אנדערער זאָגט. יעדער איז געווען אריינגעטהאָן אין זיינע אייגענע געדאַנקען, און אלע אינאיינעם האָבען געהאַלטען אין איין קוקען אויף דער שטיעפּמאַמע און אין איין בעטראַכטען און אָפּשאַצען די מציאה, וואָס דער טאַטע האָט איינגעהאַנדעלט אין באַרדיטשעוו, און, דאַכט זיך, מע איז געווען צופריעדען מיט׳ן אַנקוק אַ אידענע אַ בכבו׳ד׳ע, ניט קיין נארישע און דער עיקר—אַ ליעבליכע, אַ צוגעלאָזטע, אַ גוטע, אַ מענש אָהן אַ גאַל ! הייגט וואָס האָבען זיי דאָ געפּילדערט, געמאַכט אַנשטעלען—„שטיפמאַמע״ ?...

ערשטע העט-שפּעטער, אין אַ וואָך ארום אָדער אין צוויי, האָט זיך די שטיעפּמאַמע ארויסגעוויזען מיט איהר היציגען טעמפּעראַמענט און קודם כל ארויס מיט איהר שפּראַך, מיט איהר אמת באַרדיטשעווער שטיעפּמאַמע-לשון, אַ שפּראַך אַ גלאַטע, אַ רייכע, אַ בלומענדיגע. אויף איטליכס וואָרט אַ קללה, און צום גראַם, און דוקא אין גוטען מוט. למשל: עסען—עסען זאָלען דיך ווערעם ! טרינקען—טרינקען זאָלען דיך פּיאַווקעס ! שרייען—שרייען זאָלסט דו אויף די צייהן ! פאַרנייהען—נייהען זאָל מען אייך תכריכים ! געהן—געהן זאָלסט דו אין דער ערד ! שטעהן—שטעהן זאָלסט דו פּראַווצעס ! זיצען—זיצען זאָלט איהר אין געהאַקטע וואונדען ! ליגען—ליגען זאָלט איהר אין דער ערד ! רעדען—רעדען זאָלט איהר פון היטץ ! שווייגען—אַנשווייגען זאָלט איהר ווערען אויף אייביג ! זאָגען—געזאָגט זאָל אייך ווערען אַלדאָס בייז ! האָ-

בען—האָבען זאָלסט דו מכות בשׂורות! ניט האָבען—ניט האָבען זאָלסט דו קיין גוטס ווייל דו לעבסט! טראָגען—טראָגען זאָל דיך דער רוח אויף די פּלייצעס! אריינטראָגען—אריינטראָגען זאָל מען דיך א קראַנקען! ארויסטראָגען—ארויסטראָגען זאָל מען דיך א טויטען! ארומטראָגען—ארומטראָגען זאָל מען דיך אויף די הענד! אוועקטראָגען—אוועקטראָגען זאָל מען דיך אויפ׳ן בית עולם! צי, א שטייגער, למשל, נעמט אַזאַ אומשולדיג וואָרט, ווי שרייבען? איז שרייבען זאָל מען דיר רעצעפּטען! פאַרשרייבען—פאַרשריבען זאָלסט דו ווערען צום טויטס! אָפּשרייבען—אָפּשרייבען זאָל מען דיך פון קדחת! ארײנשרייבען—א משוגענעם אויסמעקען און דיך ארײנשרייבען!... און אַמאָל, איז זי געווען אויפגעלעגט און א וואָרט האָט זיך אריינגעכאַפּט איהר אין מויל אריין, האָט זיך עס געדרעהט און געפלאָכטען און געגאָסען זיך און געצויגען זיך, ווי א גוטער בוימעל, גאָר אָהן איין אָבשטעל, און אין איין אָטעם, ווי ביי א גוטען חזן די עשרת בני המן: „ס׳זאָל דיר אָנכאַפּען, רבונו של עולם, א שטעכעניש און א ברעכעניש, א רייסעניש און א בייסעניש, א טריקעניש, א פערטריקעניש, אַנ׳אויסטריקעניש, איין איינטריקעניש, א דאַרעניש, א פערדאַרעניש, איין איינדאַרעניש, א שרימפּעניש, איין איינשרימפּעניש, ליעבער גאָט! האַרציגער פאָטער, געטרייער!“...

דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע איז זיך מודה, אז א היבש ביסעל קללות און שלאָגווערטער אין זיינע שפּעטערדיגע ווערק האָט ער געגאַשט פון דער שטיעפמאַמע און פון איהר מענה־לשון. נאָך גאָר־גאָר אין די יונגע יאָהרען, ער האָט נאָך גאָרנישט געוואוסט, וואָס שרייבען בעדייט און האָט נאָך גאָר אפילו ניט גע־חלומ׳ט, אז ער וועט אַמאָל זיין א שרייבער, האָט זיך איהם, אלס קוריאָז, פערוואָלט פערשרייבען אלע קללות, וואָס ער האָט זיך אָנ־געהערט פון זיין שטיעפמאַמע, צענויפזאַמלען זיי אינאייגעם, מאַ־כען א מין ווערטער־ביכעל. האָט ער זיך ניט געפוילט, געזאַמעלט און געזאַמעלט, און אז ער האָט זיי אָנגעזאַמעלט א היבש ביסעל,

האָט ער זיי גענומען סאָרטירען נאָכ׳ן אלף בית, אָפּגעשוויצט א פּאָר גוטע נעכט און צענויפגעשטעלט א גאַנץ פיינעם לעקסיקאָן, על פי א״ב, וועלכער עס ווערט דאָ געגעבען נאָר אויפ׳ן זכרון:

א—אביון, אומגליק, אידיאָט, אייזעל, איינגעגעסענע בריאה, אָפּגעריסענער נאַר, אשמדאי.

ב—באַלוואַן, באַדיונג, בטלן, בייטעלשניידער, בלינדערהאַץ, בעדער, בעזעם, בעטלער, בערענטרייבער, בעל־עגלה, בעשעפעניש.

ג—גוי, גולם, גדלן, גזלן, גנב, געשלייערטע האַנזי.

ד—דאַנאַשטשיק, דבר־אחר, דלות, דערקאַטש.

ה—האַלעדראַנצים, האַצמאַך, האַצעקלאַץ, הולטיי, הינטשלע־גער, הינקעדיגער שניידער, המן, הפקר־יונג.

ו—וואַנץ, וויסטע קאַליקע, וועוועריק, ווערעמיגער, וצדקתך.

ז—זאַאיקע, זאַק פּאַלאָווע, זויערע קיסליצע, זומער פויגעל, זויפער, זיצפלייש.

ח—חאַליפּוסניק, חאַפּער, חוזק, חזיר, חיים־יענקעל, חכם בלילה, חלירע.

ט—טאַטער, טאַרבע, טויגעניכטס, טפּש, טערקישער פעפער, טריפה קישקע.

י—יאַטקע־הונט, יונגאַטש, יורקע, ימח־שמו׳ניק, ים־קאַטער.

כ—כזבן, כל־בו׳ניק, כלב שבכלבים.

ל—לאַבוס, לאַבאַזניק, לאַדער, לא־יוצלח, לאַמטערנשיסער, ליגנער, לײדיגגעהער, למד־וואו׳ניק.

מ—מאַלפּע, מאַמעטליוווע בחור, מאַנדריש, מגיד, מלמד, משומד.

נ—נאַריש פּנים, נאַפּודעלע, נאַשער, נודניק, נכפה׳ניק.

ס—סאַוואָולע, סוואָלעטש, סווישטשון, סמאַרקאַטש.

ע—עזות־פּנים, עני ואביון, עפּוש, עקדיש, עקשן.

פּ—פּאַסקודניאַק, פּאַציאַרע, פּאַרטאַטש, פּאַרך, פּוסטעפּאַס־ניק, פּופּיק, פּיפּערנאָטער, פּלעציל, פּענטעלעלע, פּעמפּיק, פּרא־אדם, פּריטשעפּע.

פ—פּאַנפּאַטש, פּאַלשער מענש, פּויליאַק, פייפער, פּליאַסקעדריגע, פּלאַכט, פּלאַקענשיסער, פערדאַטש, פערשלעפּטע קרענק, פרעסער.

צ—צבועק, צדיק אין פּעלץ, צורה מלוכה, צלם־קאָפּ, צעבראָכענער שאַרבען, צרעת.

ק—קאַטאַרזשניק, קאַכלעפעל, קאַליקע, קאַרטאָפּלישליינגער, קאַרטענשפּיעלער, קאַפּעלישמאַכער, קבצן, קוימענקעהרער, קישקע אָהן א דנאָ, קלעק, קריכער, קשקשת.

ר—רויטער, רוצח, רכילות׳ניק, רעטעך, רשע מרושע.

ש — שאַרלאַטאַן, שבת־גוי, שוטה פון פּיקאַהלץ, שוסטער, שייגעץ, שליאַטענטש, שיקסע, שלאַנג, שלים־מזל, שמאַטע, שמד־קאָפּ, שמינדער בגעץ, שמענדריק, שנויץ מיט ברויט, שקראַב.

ת—תרח . . .

דאָס איז געווען, קאָן מען זאָגען, דאָס ערשטע ווערק, וואָס דער קומענדיגער שלום־עליכם האָט פערפאַסט, און א נאָמען געגעבען האָט ער עס : „א מענה לשון פון א שטיעפמאַמע״ . . . מיט דעם ווערק האָט זיך געטראָפען א מעשה, וואָס האָט זיך געקאָנט ענדיגען מיט גאָר א מיאוס׳ער קאַטאַסטראָפע.

מחמת עס האָט געמוזט זיין אויסגעשטעלט שטרענג נאָכ׳ן אלף־בית, האָט דער פערפאַסער שטאַרק געשוויצט, עטליכע מאָל איבערגעשריבען דעם ווערטערבוך. האָט דער טאַטע, אפנים, בעמערקט, אז דער חברה־מאַן ארבייט עפּיס זעהר געשמאַק. איז ער אונטערגעגאַנגען איין מאָל ביינאַכט פון הינטען, אריינגעקוקט אינ׳ ווייניג און א נעם געגעבען צו זיך דעם כתב־יד און איבערגעלייענט פון א׳ ביז ת׳. און לאַ־די, וואָס ער האָט עס אליין געלייענט, האָט ער עס נאָך דורכגעלייענט פאַר דער שטיעפמאַמע. און עס איז געשעהן א נס : ס׳איז שווער צו וויסען, צי ווייל ס׳איז גראָד געווען אין א גוטער מינוט, ווען זי איז געווען אויפגעלעגט, צי ווייל זי האָט זיך געשעהמט צו זיין אין כעס,—נאָר ס׳איז אָנגעפאַלען אויף איהר א מאָדנער בייזער געלעכטער. יענע האָט אזוי גע־

לאכט, אזש געקוויטשעט. מע האט געמיינט, אז זי וועט דעם שלאק בעקומען! מעהר פון אלץ זענען איהר געפעלען די ווערטער „פו־פיק" און „קשקשת." „פופיק" האט ביי איהר געהייסען טאקי דער העלד פון דער דאזיגער בעשרייבונג. און „קשקשת" (קאשקעט)— מיט דעם נאמען האט זי געקרוינט איין עלטערען בחור'על דערפאר, וואס ער האט געטראגען א נייעם קאשקעט.

נו, געהט זייט א נביא, אז ס'וועט זיך ענדיגען גאר מיט א יע־לעכטער! אודאי האט דער מחבר פון'ם לעקסיקאן ביי זיך אין האר־צען געבענשט גומל, וואס ס'האט זיך אזוי גוט אויסגעלאזט.

אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער

46.

אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער

דער „איינפאהר.“—דאס פער־ופען אורחים—ווידער חלומות וועגען אוצר.

ייסט איהר, וואס הייסט איין „איינפאהר“ ? — איין „איינפאהר“ איז ניט קיין אכסניה און ניט קיין האטעל, נאר עפּיס אזעלכעס, וואס געפינט זיך צווישען די דאזיגע צוויי מינים, אדער—ביידע מינים אינאיינעם. די אכסניה, אדער דער טים האטעל, וואס נחום ראבינאוויטש האט געהאלטען איז דער שטאדט פּערעיאסלאוו און געלעבט דערפון, איז געוועזן דער אמת׳ער „איינפאהר.“ א גרויסער הויף מיט גרויסע שטאלען פאר פּערד און וואגענס און מיט גרויסע חדרים מיט בעטלעך פאר די אורחים. מיינסטענס זענען אין די חדרים געשטאנען צו עטליכע בעטלעך, און דער אורח, וואס איז פערפאהרען, האט נאר אפּגעדונגען א בעטעל, ניט קיין גאנצען חדר. סיידען א נגיד, איין אפּגעפּוצטער, א מיוחס. אזעלכע זענען אבער געוועזן זעלטען, און די האבען געהייסען פעטע אורחים. דאס רוב אורחים זענען געוועזן „בעטלעך.“ די האבען נישט בעדארפט בעזונדער קיין סאמאווארען מיט קיין בעדיענערם. איין סאמאוואר א גרויסער איז אריינגעטראגען געווארען אין „זאל,“ און יעדער פון די „בעטעל־אורחים“ האט זיך געהאט זיין טשייניק מיט זיין ביסעל טיי—גיסט אייך, אידישע קינדער, און טרינקט אייך וויפיעל אייער הארץ געלוסט !... א מחיה געוועזן אנצוקוקען אין דערפריה, אדער אויף דער נאכט,

ביי ראַבינאָוויטשען אין איינפאָהר. אַ גאַנץ בינטעל אידען ארום טיש, מע טרינקט און מע רעדט אַלע אינאיינעם און מע גרעגערט און מע רויכערט—דעם רויך האַטש שניידט מיט אַ מעסער!—און רעדען רעדט מען פון וואָס איהר ווילט. דער רעדט פונ'ם יאריד—אַ יאריד־מענש. דער רעדט פון ווייץ—אַ איד וואָס האנדעלט מיט ברויט. דער רעדט פון דאָקטוירים—אַ איד אַ קראַנקער, וואָס הוסט. און דער רעדט גאָר פון חזנים—אַ איד, וואָס האָט ליעב נגינה—און טהוט איהם עפּים. און יענער זיצט זיך אין אַ ווינ־קעלע, שאָקעלט זיך און דאַוועט דערווייל פון פאָרינט מיט אַ קול פון אַ נקבה. און דער בעל הבית אליין, רב נחום ראַבינאָוויטש, אַ איד אַ חלוש, ווי אייך איז שוין בעקאַנט, מיט אַ קעצען חאַלאַטעל, מיט אַ קיילעכדיג יאַרמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ און מיט אַ גראָבען פּאַפּיראָס, זיצט צווישען די אורחים אויבען אָן, ווי אַ מלך, און הערט זיי אויס אַלעמען אין איין צייט, אָבער נאָר מיט איין אויער, ווייל מי'ן אנדערען אויער הערט ער זיך צו, אפשר ניט ווילענדיג, צו דער שטיעפמאַמעס מענה לשון, וואָס גיסט זיך אַזוי ווי בוימעל און ציהט זיך אַזוי ווי האָניג. דאָס רעכענט זי זיך מיט איהרע שטיעפקינדער אויפ'ן ניכטערען האַרצען, טיילט זיי אויס ברכות יעדען בעזונדער מיט דער פולער האַנד. דערלאַנגט דעם אַ זעץ אין זייט אריין, דעם אַ סטוסאַק אין האַלז און נאַקען און יענעם איז זי מכבד מיט'ן רעכטען פוס אין בויך אריין. זי וויל, אַז איינער זאָל געהן פּערוויגען איהר דאָס קינד, אַז דער אַנדערער זאָל געהן אין מאַרק אריין איהר העלפען טראָגען דעם קויש, און אַז דער דריטער זאָל געהן גלאַט אין דער ערד אריין . . . און די קינדער פאָלגען, טהוען אַלץ וואָס מע הייסט זיי, ווארום די צייט איז שלעכט, פּרנסה איז געשלאָגען, אין חדר געהט מען נאָר אַ האַלבען טאָג, דעם אַנ־דערען האַלבען טאָג העלפט מען אוים דעם טאַטען ווי ווייט מע קאָן. ווער אין שטוב ארום די אורחים און ווער אין דרויסען אויפ'ן בענ־קעלע ביי'ם טויער—צו פּעררופען די דורכפאָהרענדיגע בעלי־עגלות:

„אהער פערפאָהרט, אהער!" . . .

אודאי איז אין דרויסען אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער שוין בע־סער ווי אויסצושטעהן דעם הו־הא, מיט׳ן גיהנם, מיט׳ן גלות־שטיעפ־מאמע אינוויינינ אין שטוב. דאס זיצען ביי׳ם טויער אויפ׳ן בענ־קעלע איז גאר קיין ארבייט ניט. דאס איז א שפיעלכעל, א פער־געניגען. ווער שמועסט זומער, אז די בעלי־עגלות פליהען מיט א הוק און מיט א פייף און מיט א קנאק. דאס פאהרען זיי פונ׳ם פאראחאד מיט פארשווינדלעך, ווילען איבעריאגען איינס דאס אנ־דערע, הויבען זיי אויף אזא שטויב, אז מע זעהט ניט ארויס די פא־סאזשירען, וואס פאר א פנים זיי האבען. נאר אז אין וואגען גע־פינען זיך פאסאזשירען—דאס זעהט מען. און אלע יונגלעך מיט אלע משרתים פון די איינפאהר־הייזער טהוען זיך א לאז אקעגען דעם בעל־עגלה מיט א פרייליכען געפילדער: „אהער, פעטער! אהער פערפאהרט!” און דער בעל־עגלה ענטפערט זיי אפ מיט דער בייטש, פליהט דורך פערביי און ווערד פערשוואונדען אינ׳ם גע־דיכטען שטויב, לאזט איבער די יונגלעך און די משרתים מיט א נאז.

דאס איז אבער נאר זומער־צייט, בעת נאוויגאציע, ווען דער דניעפער געהט. ווינטער, אז דער דניעפער שטעלט זיך אוועק, לעבט דער איינפאהר פון איין אנדער סארט אורחים. ווינטער פאהרען אריין גרויסע בוכטעס, אדער בוידען, געפאקט מיט א מין סחורה, וואס איז איינגעוויקעלט אין ציגאווקעס און שטינקט מיט טאראן. דאס זענען שוין ניט קיין אורחים אויף צו עסען שבתים און פערנעמען בעטלעך. זיי זענען ניט קליין צו ליגען אלע אינ־איינעם אויף דער ערד, אדער אין הויף ביי די וועגען און געבען צו לייזען נאר פאר היי און האבער. פון אזעלכע פארשוינען האט מען ווינציג נחת, און פרנסה נאך ווינציגער. היינט דאס זיצען אליין אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער אויפ׳ן פראסט איז אויך עפים ניט אזוי זיס. דער העלד פון די דאזיגע בעשרייבונגען געדענקט גאנץ גוט יענע צייט, ווען ער איז געזעסען אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער, זומער אין דער גרעסטער היטץ און געבראטען זיך אויף דער זון, און ווינטער אויף דער קעלט, געפרוירען ווי א הונט, איינגעהילט

אין א צעריסען פעלצעל מיט אזעלכע שטיוועלעך, וואָס האָבען זיך געבעטען צום שוסטער, און ער האָט געקלאַפּט אַ פּוס אָן אַ פּוס און ארויסגעקוקט, טאָמער וועט זיך בעווייזען א בעל־עגלה, אָדער א בוכטע מיט אורחים, וועט ער אויפשטעהען, זיך לאָזען אקעגען. „אהער פאָהרט! פערפאָהרט אהער!" . . . זענען אבער בעלי־עגלות, ווי אויף צו־להכעיס, דורכגעפלויגען פערביי און זענען גאָר פערפאָהרען אין א צווייטען, א רייכערען איינפאָהר, טאַקע אקעגען, צו ראובן יאסנעגראדסקי. דאָרט זענען, זאָגט מען, פארהאַן חדרים גרויסע, מיט ווייכע בענקלעך, מיט שפּיעגלען, מיט נאָך און נאָך זאכען, וואָס די ראבינאָוויטשעס פערמעגען דאָס ניט. דערפאַר איז דאָרט תמיד פול געפּאַקט מיט פעטע אורחים, און ביי זיי, ביי די ראבינאָוויטשעס אין איינפאָהר, איז פּוסט, חאָטש הינט צו פער־טרייבען. און דאָס פערדריסט שלום'ען זעהר שטארק,—אויף ווע־מען? אויף גאָט! פאר וואָס האָט גאָט ניט געמאַכט אזוי, אז ער זאָל בעסער געווען געבוירען ווערען ביי ראובן יאסנעגראדסקי, איי־דער ביי נחום ראבינאָוויטשען פאר א זוהן? . . .

און ראובן יאסנעגראדסקי ווערד ביי איהם א סימבאָל פון מזל, פון עשירות און פון אַלדאָס גוטס; און א סך פעטע אורחים ווערד ביי איהם א אידעאַל, א צווייטער „אוצר," פון וועלכען ער חלום'ט אצינד, ווי ער האָט גע'חלומ'ט אמאָל, אין שמואליק'ס צייטען . . . און עס שטעלט זיך איהם פאר אין יעדער פּוהרעל, וואָס פאָהרט דורך פערביי, אז דאָס פאָהרט א בעל־עגלה מיט בכבוד'ע פּארשוינען, פעטע אורחים אין בערענע פּעלצען. עס פאָהרט דורך דער בעל־עגלה אקוראט נעבען זייער איינפאָהר, און איידער שלום בעווייזט ארויסצורעדען דאָס וואָרט: „אהער!" האָט דער בעל־עגלה שוין אליין אָפּגעשטעלט די פערדלעך: „טפּררררו!"—און עס קריכען ארויס פון דאָרטען איינס נאָך דאָס אנדערע די בכבוד'ע פּאַרשוינען אין זייערע בערענע פּעלצען. און מע טראָגט אראָפּ נאָך זיי געלע לעדערנע טשעמאָדאנעס, אָנגעפּאַקט מיט כל טוב, יעדער טשעמאָדאן וועגט אפשר א פּוד! און זיי מארשירען אריין

אין שטוב אריין און זיי הייסען זיך געבען איטליכען בעזונדער א נומער, און בעטען, מע זאָל זיי דערלאַנגען סאַמאָווארען, און הייסען קאָכען ווארעמעס און וועטשערע. און עס קומט אריין צו זיי דער טאַטע אין דער יאַרמעלקע, מיט אַ שמייכלענדיג פּנים, און שטעקט זיי אָפּ א ברייטען שלום עליכם און פרעגט זיי, צי רעכענען זיי דאָ שבת האַלטען? צעלאַכען זיי זיך און זאָגען: „וואָס עפּים איין שבת? פאַר וואָס ניט דריי שבתים?“ . . ., און לאָזען לאָזט זיך אויס, אז דאָס זענען גאָר סוחרים, וואָס זענען געקומען קויפען ווייץ, און ביי קויפען ווייץ וועט דער טאַטע קאָנען כאַפּען א שען פערדיענסטעל קאָמיסיע, און טאַקי פאַרוואָס ניט אָפּלעקען א ביינדעל? . . . אין דעם קומט אַן די שטיעפמאַמע, ארויפגעכאַפּט אויף זיך די שבת׳דיגע זיידענע פאַטשיילע; דאָס פּנים פלאַקערט איהר פאַר פרייד, און זי קוקט מיט איין אויג אויף די פעטע אורחים און טהוט אַ פרעג שטילערהייד: „ווער האָט דאָס זיי געבראַכט צופיהרען?“ „ס׳איך האָב זיי פּעררופען, איך!“—ענטפערט איהר שלום מיט גדלות, און איז גליקליך מיט׳ן ליגען, וואָס ער האָט דאָ נאָר וואָס אָפּגעטאָקט. גליקליך, וואָס אויך ביי זיי וועט אמאָל זיין א גוטער טאָג, חאָטש איין טאָג אַ גוטער. און א שבת א גוטער—אַך! וואָס פאַר א פריילינער שבת ביי זיי וועט זיין! און פאַר וואָס עפּים נאָר איין שבת? פאַר וואָס ניט אַלע דריי שבתים? . . .

דאָס אַלסדינג וואָלט געווען זעהר גוט, ווען ס׳זאָל ניט זיין קיין דמיון, קיין חלום. די דאָזיגע פעטע אורחים אין די בערענע פעלצען מיט די געלע טשעמאָדאַנעס זענען טאַקי צוגעפאָהרען און טאַקי אָפּגעשטעלט זיך, נאָר ניט ביי זייער איינפאָהר,—אַקוראַט אַקעגען האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט, ביי ראובן יאַסנעגראַדסקי׳ס איינפאָהר . . . „אַך! וואָסערע שלעכטע, שלעכטע אורחים! וואָס וואָלט זיי געאָהרט, זיי זאָלען בעסער געווען פערפאָהרען צו אונז?“—טראַכט זיך דער שטענדיגער בעל־דמיון און קומט אריין אין שטוב א דורכגעפרוירענער דורך און דורך, און טרעפט דעם טאַטען אינ׳ם קעצענעם חאַלאַטעל, איינגעבויגען אין דרייען איבער א ספר,

און די שטיפמאמע גליהט ווי אויף פּאָקען: „נישט געקומען קיי־נער? וואָס וועט זי טהאָן מיט׳ן ברויט, וואָס זי האָט אָנגעבאַקען, און מיט די פיש, וואָס זי האָט אָנגעקאָכט? האָטש נעם וואַרף זיי ארוים פאר די הינט! צי איהר מיינט אפשר, אז ס׳וועט זיין פון אייערטוועגען?—ווענד זי זיך צו די שטיפקינדער—איהר זענט גאָר נעבאך קראַנק צו עסען אלטגעבאקען ברויט! ס׳וועט זיך אייך אודאי שטעלען פּאָפּעריק אין האלז, אָדער אייער מאָגען וועט עס חלילה ניט פערדייען! א קלייניגקייט, אזעלכע איבערגעוואַשענע קינדערלעך, א גאנצע חאליאסטרע, קיין עין־הרע, און אלע אזוי איידעל געפּאַצקעט! מע האָט זיי גאָרניט געקאָנט איבערלאָזען, ווי די מיידלעך, אין באָהסלאוו ביי׳ם זיידען מיט דער באָבע, זיי זאָ־לען בעסער דאָרטען קרענקען, איידער נעמען זיי אהער, נעמען זאָל אייך דער רוח, זיי זאָלען העלפען עסען, עסען זאָלען אייך ווערעם און טאָטשען אייער לייב לעבעדיגערהייד, ס׳זאָל פאלען פון אייך שטיקער, ווי סע פאלט פון מיר, אז עס קומט דער ווינטער, קומען זאָל אויף אייך אנ׳אויסהאַפעניש מיט אנ־איינדאַרעניש מיט אנ׳־איינשרימפּעניש“...

דאָ געהט אוועק א בעקאַנטער מענה־לשון, און שלום דער בעל־החלומות פערגעסט, אז ס׳איז איהם קאַלט, און ער לויפט ארויס צוריק אויף דער קעלט, צוריק צום טויער אויפ׳ן בענקעלע. דאָרט איז בעסער. דאָרט קאָן מען האָטש זיצען רוהיג און חלומ׳ען ווע־גען דעם, טאָמער וועט גאָט פּאָרט צושיקען עפּיס פעטע אורחים מיט בערענע פעלצען, מיט געלע לעדערנע טשעמאָדאַנעס, וואָס וועלען זיך אפשר פּאָרט אָפּשטעלען ביי זיי אין איינפאָהר, ניט אקעגען ביי ראובן יאַסנעגראַדסקי?... גאָט, אז ער וויל, קאָן ער!

דער קאָלעקטאָר

47.

דער קאָלעקטאָר

זאַקסישע און בראָונשווייגער לאָטעריי צעטלען.—גרויסע האָפנונגען, נישטיגע געווינסטען.—ער שרייבט אַ ראָמאַן אויפ'ן שניט פון מאַפּו'ס „אהבת ציון.“

ו בעוואונדערען, וואָס פאַר אַ שטאַרקער מענש אַט דער שוואַכער איד, דער שטילער און פערטראַבטער נחום ראַבינאָוויטש, האָט בעדאַרפט צו זיין, אַז ער האָט געקאָנט אריבערטראָגען דעם גלות פון דער שטיעפמאַמע, אויסהערען איהר מענה־לשון מיט איהרע ברכות, צוצוזעהען, ווי זי פּייניגט זיינע קינדער, און נישט ארויסטרעטען מיט אַ וואָרט אפילו! וואָס דער מענש האָט איבערגעטראָגען אינווענינג ביי זיך אין הארצען—קאָן מען ניט וויסען. ארויסבעוויזען האָט ער עס אָבער קיינמאָל ניט און ארויסגעזאָגט האָט ער עס קיינעם ניט. און דערפאַר, אפּנים, האָט זי געלייגט אויף איהם כבוד, געעהרט, רעספּעקטירט, נישט בעגאַנגען זיך קעגען איהם אזוי גראָב, ווי צו זיינע קינדער, למשל, און געשעצט איהם אזוי הויך, ווי ס'איז נור מעגליך געווען פאַר אזאַ אידענע, וואָס האָט אַליין אויף קיין האָניג ניט געלעקט, נעבאַך גוט אויסגעריסען געוואָרען, געהאָרעוועט ווי איין אָקס אויף אזאַ גרויסער שטוב מיט אַ חאַליאַסטרע קינדער, אייגענע און פרעמדע.

און אפשר האָט זיך איהר רעספּעקט גענומען דערפון, וואָס זי האָט געזעהען, מיט וואָס פאַר אַ כבוד מע האַלט איהר מאַן אין

שטאָדט, חאָטש אַלע ווייסען, אַז ער איז ווייט פון א נגיד, פערדיענט קוים דאָס שטיקעל ברויט. קיין נארישע אידענע, ווי געזאָגט, איז זי ניט געווען, נאָר א פערביטערטע נשמה, נישט קיין איינגעהאַל־טענע בשעת כעס און בטבע איין אָפענטליכער מענש: וואָס אויף דער לונג, דאָס אויף דער צונג . . . דערפאַר, וואָס דער טאַטע האָט איהר קיינמאָל ניט געשטערט אין איהר מענה לשון, האָט זי איהם ניט געשטערט אין זיינע זאַכען—אריינקוקען אין א בוך, שפּיעלען א שאָך אָדער אזוי פּערברענגען מיט א מענשען. און די מענשען, מיט וועלכע דער טאַטע האָט פערבראַכט, זענען געווען לויטער משכילים, אויפגעקלעהרטע יונגע לייט און גלאַט „קאָפּ־מענשען,“ מע קאָן זאָגען, די סמעטענע פון דער דעמאָלטיגער שטאָדט־אינ־טעליגענץ. דאָס איז געווען א גאַנץ בינטעל משכילים, וואָס פער־דיענען אויסגערעכענט צו ווערען ביי די נעמען און אָבגעמאָהלט צו ווערען, ווי זיי שטעהען און געהען, מיט זייער גאַנצער פיגור.

דער ערשטער בעדאַרף בעשריבען ווערען דער „קאָלעקטאָר,“ א איד א בעל־בשר, א שווערער איד, נאָר א „קאָפּמענטש“ און—ווי מע האָט אונטערגעשמועסט—א שטיקעל אפיקורס, חאָטש ער האָט געטראָגען א לאַנגע קאַפּאָטע און געדיכטע פּאות. נחום ראַבינאָ־וויטש האָט געזאָגט אויף איהם, אַז דער איד איז „עמוק“ און אַז ער „ווייסט א שלל.“ גאַנצע טעג האָבען זיי געקאָנט אוועק־זיצען אין צווייען און רעדען און רעדען אָהן א שיעור. פון וואַנען האָט זיך גענומען ביי זיי אזוי פיעל רייד? אָפטמאָל פלעגט דער קאָלעקטאָר קומען מיט א ביכעל, אָפטמאָל נעמען א ביכעל. ביי דער שטיעפמאַמע האָט ער געהאַט א צונעמעניש „דער קאַלטון,“ דערפאַר וואָס ער האָט געהאַט א קאָלטענעוואַטע באָרד; נאָר אין שטאָדט האָט ער געהייסען דער „קאָלעקטאָר.“ געהאַנדעלט מיט צעטלען, זאַקסישע און ברוינשווייגער צעטלען. געטראָגען האָט ער שווארצע ברילען (געהאַט קאָלי אויגען), זומער און ווינטער איז ער געגאַנגען אין טיעפע קאַלאָשען. קיין שטיוועל ניט, נאָר קאַ־לאָשען, ווייסע זאָקען און קאַלאָשען. א גרויסער אביון, נאָר א

מורא׳דיגער בעל־בטחון, געווען זיכער, אז זיינע קונדען מוזען אמאָל אויסנעמען דעם גרויסען געווינס, און דורך דעם וועט ער שוין אליין אויך געהאָלפען ווערען. און געווינען, האָט ער געזאָגט, וועט ניט קיין אנדערער נאָר נחום ראבינאָוויטש; ער איז איהם מבטיח, ווארום קיינער בעדאַרף ניט אזוי נויטיג דעם גרויסען געווינס, האָט ער געזאָגט מיט א טעם, ווי רב נחום ראבינאָוויטש... עס קאָן זיין, אז דאָס אייגענע האָט ער מבטיח געווען אויך זיינע אנדערע קונדען—ער האָט זיי געהאָט א סך, כמעט די גאַנצע שטאָדט אידען האָבען געשפּיעלט לאָטערעע,—נאָר נחום ראבינאָוויטש האָט אין איהם געגלויבט, ווי אין א רבי׳ן, און גלייך מיט איהם ארויסגעקוקט אויפ׳ן גרויסען געווינס, ווי אויף משיח׳ן, געזיפצט און געבענקט און געווארט, אז אַט־אַט קומט דער קאָלעקטאָר מיט דער גוטער בשורה: „מזל טוב, רב נחום, איהר האָט געוואונען די פינף און צוואנציג טויזענד..."

דער העלד פון דער בעשרייבונג געדענקט, אז אלע מאָל, ווען ס׳האָט געהאַלטען ביי דער לעצטער ציהונג פון דער לעצטער קלאַס, האָט דער טאַטע ניט געקאָנט איינזיצען אויף איין אָרט, געזיפצט מעהר ווי אלע מאָל, שטאַרק געגעניצט און געצויגען זיך, ווי אין א פיעבער. גלייך מיט׳ן טאַטען האָט אויך שלום געפיעבערט און ארויסגעקוקט אויף דעם גליקליכען טאָג, אפשר נאָך מעהר ווי דער טאַטע. ער איז געווען זיכער, אז ניט קיינער, נאָר זיין טאַטע איז דער קאַנדידאַט אויפ׳ן גרויסען געווינס. דאָ האָט זיך איבערגעחזר׳ט ווידער אמאָל דער „אוצר" פון זיין חבר שמואליק. ער האָט געטראַכט וועגען דעם גאַנצע טעג. ער האָט געקאָנט אויסווענדיג די נומערען פונ׳ם טאַטענס צעטלען. ער האָט זיי געזעהען אין חלום. ער האָט זיך גאָר ניט געקאָנט פאָרשטעלען, אז גאָט זאָל זיין אזא שלעכטער. וואָס וועט איהם אהרען, דעם רבונו של עולם, אז ס׳וועט ארויס דעם טאַטענס נומער? דאָס איז דאָך שוין ביי גאָט אזוי גרינג, וואָס גרינגער קאָן שוין גאָר ניט זיין...

שלום, זיצענדיג אין דרויסען אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער־

דערזעהט פון ווייטען דעם קאָלעקטאָר, ווי ער שפּרייזט מיט די טיעפע קאַלאָשען גלייך צו זיי, לויפט ער אַנזאָגען דעם טאַטען א בשורה: „ער געהט!“ — „ווער?“ — „דער קאָלעקטאָר . . .“ „און אז דער קאָלעקטאָר איז וואָס?“—„וואָס הייסט? היינט איז דאָך דער לעצטער טאָג פון דער ציהונג! . . .“

אַזוי זאָגט שלום צום טאַטען און ער בעמערקט, ווי דעם טאַטענס געל־געקנייטשט פּנים איז בלאַס געוואָרען. אין זיינע פערזאָרגטע אויגען האָט זיך בעוויזען א פייערעל און איז באַלד פערלאָשען געוואָרען.

דער קאָלעקטאָר קומט אריין א פערסאָפּעטער—ער האָט איין אַסטהמאַ—„ביי איהם בלייבט עס,“ זאָגט די שטיעפמאַמע. מוז ער פריהער איבערכאַפּען דעם אָטהעם און זאָגט א גוט־מאָרגען. דער טאַטע פרעגט נישט ביי איהם גאָרנישט. ס'זאָל עפּיס זיין, וואָלט ער דאָך אליין געזאָגט . . . יענער זעצט זיך אוועק, פערשאַרט דאָס היטעל, ווישט זיך מיט דער פּאָלע דעם פערשוויצטען שטערן און דערצעהלט אַ נייעס, אז ס'איז היים מיט סכנות־נפשות! ממש עס ברענט! עס ברענט! . . . א פּויזע.ביידע שווייגען. דערנאָך בינדט ער אויף די פּעטשיילע, א פערסמאָלציוועטע, א רויטע, מיט גרינע פּליאַמעס, און שמעקט מיט הערינג. דאָרט ליגען ביי איהם אַלע לאָטערעע־צעטלען. ער נעמט ארויס מיט ציטערענדיגע בעוואַקסענע הענד א גרויסען בויגען פּאַפּיער מיט א סך ציפערען פון אויבען ביז אראָפּ, זוכט און זוכט מיט די שווארצע ברילען. שאַט! ער האָט געפונען! ער שטעלט אָן די שווארצע ברילען אויפ'ן טאַטען:

— אייער נומער, רב נחום, איז, דאַכט זיך, אויב איך האָב קיין טעות ניט, זעכצעהן טויזענד דריי הונדערט פיער און אכציג?

— איך פערשטעה ניט, וואָס איהר פרעגט ביי מיר,—ענטפערט איהם דער טאַטע מיט א שמייכעל,—מיר דאַכט, אז איהר האָט א גוטען זכרון: איהר ווייסט אַלעמענס נומערען אויף אויסווענ[י]ג.

— אויף אויסוועניג—זאָגט איהר? סע קאָן זיין. הכלל, זעכ־צעהנטויזענד, זאָגט איהר, דריי הונדערט מיט פיער און אכציג.

ער קוקט דורך די שווארצע ברילען און טאפּט מיט די פינגער אינ'ם ציפּערדיגען פּאַפּיער. שלום פיהלט, אז אָט־אָט שפּרינגט איהם ארויס דאָס האַרץ. נו? לאָמיר שוין הערען!... נאָר דער קאָלעקטאָר האָט צייט. ער רעדט זיך פּאַוואָלי:

— אייער נומער, רב נחום, האָט געוואונען.... יאָ, ער האָט געוואונען...

שלום זעהט, ווי אויפ'ן טאַטענס פּנים פליהט דורך א געל כמאַרעלע און ווערד פערשוואונדען, און אליין גלוסט זיך איהם אויסשרייען מיט א קוויטש: קוקוריקו!—נאָר ער האַלט זיך איין און שלינגט איטליכס וואָרט, וואָס געהט ארויס פונ'ם קאָלעקטאָר'ס מויל:

— געוואונען, אָבער א קליין געווינסעל; גאָר א קליין געווינ־סעל! עס וועט זיך אָננעהמען אחר נכיון פּעט און כל ההוצאות אזוי גרויס... אזוי גרויס...

דער קליינער חלש'ט שיער!

— אזוי גרויס, ווי אכט רובעל מיט זעכציג. קומט פון אייך, אַפּנים, אויב איך בין מיך ניט טועה, צוועלף מיט פופציג, און פון פריהער, אויב איהר געדענקט, דריי מיט אכציג. האָבען מיר, הייסט עס, א קימא־לן פון זעכצעהן מיט דרייסיג? נמצא, אז איהר בלייבט מיר שולדיג אויף להבא אזוי גרויס, אַפּנים, ווי זיעבען מיט זעכציג. הא? איז דאָס אזוי, צי ניין? אצינד ווילט איהר דאָך מסתמא א נייע צעטעל? וועל איך אייך געבען. נעמט, רב נחום, קלויבט אייך אויס א נומער. הייניטיגס מאָל, אם ירצה השם, וועט איהר שוין געווים געווינען. דאָס איז אזוי זיכער, הערט איהר, ווי מיר האָבען היינט יום ו' אויף דער גאַנצער וועלט! שוין? האָט איהר שוין אויסגעקלויבעי? וואָס פאר א נומער? אכט טויזענד זעקס הונדערט דרייצעהן? לאָז גאָט געבען מיט גליק, אין א גוטער שעה זאָל זיין!...

וואָס קוקסט דו זיך אזוי איין,—זאָגט ער צו שלום'ן,—דו קונדאס

איינער? (א קוועטש דעם „אס"). וואו האלטסט דו אינ'ם „שירי תפארת," דו שייגאץ איינער? (א קוועטש דעם „אץ").

דעם „שירי תפארת" פון נפתלי הערץ וויזעל—דאס איז א ביכעל, וואס דער קאלעקטאר האט געהאט געבראכט צו טראגען דעם „שייגאץ," ער זאל לייענען מיט נאך ביכלעך פון אדם הכהן לעבענזאהן און פון קלמן שולמאן און פון רב יצחק בער לעווינזאהן. און דער שייגאץ (שלום) האט זיי געשלונגען, זיצענדיג אין דרויסען אויפ'ן בענקעלע ביי'ם טויער. און דער טאטע האט אנגעקוואלען, וואס זיין זוהן לייענט שוין אזעלכע ביכלעך, און געפרעגט ביי איהם, צי פערשטעהט ער חאטש וואס ער לייענט? שעהמט זיך שלום זאגען, אז ער פערשטעהט, ווארום ווי אזוי רעדט מען דאס מיט א טאטען? ענטפערט פאר איהם דער קאלעקטאר, אז ער פערשטעהט זעהר גוט, דער „שייגאץ," פאר וואס זאל ער ניט פערשטעהן?—זעהט איהר מאפו און סמאלענסקין איז פאר איהם נאך א ביסעל פריה, פאר אזא ווערוריק, נאך צו פריה!—אזוי לאזט אויס דער קאלעקטאר, און מהאי טעמא, ווייל דער קאלעקטאר האט געזאגט, אז ס'איז נאך צו־פריה, האט דער ווערוריק בעקומען ערשט רעכט חשק צו אט די דאזיגע ביכלעך, און ער האט בגנבה זיך צוגעכאפט צו מאפו'ן און צו סמאלענסקינ'ען און א נאש געגעבען בסוד, אז קיינער זאל ניט זעהן א ביסעל מאפו און א ביסעל סמאלענסקין.

דאס ערשטע, וואס איז איהם געקומען צו דער האנד, איז געווען דער ערשטער אידישער ראמאן „אהבת ציון" פון אברהם מאפו. מאפו'ס „אהבת ציון" האט ער איינגעשלונגגען אין איין שבת, פון אנהויב ביז'ן סוף, ליגענדיג אויפ'ן בוידעם און ברענענדיג ווי א שטרויענער דאך. ער האט געוויינט מיט ביטערע טרערען אויפ'ן אומגליקליכען אמנון, געוויינט און געכליפעט! און האט זיך שטערבליך פערליעבט אין דער שענער געטליכער תמר'ן גלייך מיט דעם העלד פונ'ם ראמאן, מיט אמנונ'ען, אויב ניט מעהר נאך פון אמנונ'ען, געזעהען זי אין חלום און גערעדט מיט איהר אויף שיר־

השירים שפראך, ארומגענומען זי און געהאלזט זי און געקושט זי . . . —
— —

אויף מארגען איז דער פערליעבטער שלום א גאנצען טאג ארומגעגאנגען ווי א שאטען מיט א מורא'דיגען קאפרוועהטאג, פער־לוירען דעם אפעטיט צום עסען, אבער טאקי לחלוטין, וואס איז גע־ווען פאר דער שטיעפמאמע א רעטעניש: „גע'פגרט א בער אין וואלד! ניט אנדערש!" אזוי האט די שטיעפמאמע געזאגט און גע־נומען נאכקוקען און נאכפארשען, וואס איז די מעשה, וואס דער בחור האט אויפגעהערט צו עסען? . . .

דער סוף פונ'ם „אהבת ציון" איז געווען אט וואס פאר א סוף. פון די אורחים, וואס האבען זיך אפגעשטעלט ביי זיי אין איינפאהר, זענען ארייגעפאלען איהם אפטמאל עטליכע גראשענס פאר פאלגען א גאנג. אט די גראשענס האט שלום אויסגעגעבען אויף א פאפיער, צענויפגענייהט דאס פאפיער אין א ביכעל, צעווירעט אלע בלעטלעך פון ביידע זייטען און האט זיך אוועקגעזעצט צו דער ארבייט— שרייבען א ראמאן אויפ'ן שניט פון מאפו'ס „אהבת ציון," איין אייגענעם ראמאן, נאכגעגאנגען מאפו'ס פיס־טריט, מיט'ן לשון און מיט'ן סטיל און מיט'ן גאנצען פלאן, נאר אונטער איין אנדער נא־מען: ניט „אהבת ציון," נאר „בת־ציון," און די העלדען האבען ניט געהייסען ניט אמנון און ניט תמר, נאר שלמה און שולמית. און אזוי ווי בייטאג איז ניט געווען קיין סך צייט צו שרייבען—א האל־בען טאג דארף מען געהן אין חדר און א האלבען טאג—העלפען אין איינפאהר. לכן האט ער געמיינט אויסנוצען דערצו אויף די נאכט, אוועקגעזעצט זיך ביי א לאמפ און געשריבען מיט קליינע אותיות'־לעך און געשריבען און געשריבען, ביז . . . ביז די שטיעפמאמע האט דערהערט, סע סקריפעט עפיס, און דערזעהן, אז עס לייכט זיך, האט זי זיך ניט געפוילט און איז אראפ פון בעט א באָרוויסע, זיך אונ־טערגע'גנבה'ט און דערזעהען דעם הברה־מאן זיצען און שרייבען, האט זי אויפגעהויבען אזא גוואלד, אז די גאנצע שטוב האט זיך

אויפגעכאפט אין איין שרעק, געמיינט, אז ס׳ע ברענט. דער גאנ־צער געוואלד איז אבער געווען נור איבער׳ן קעראסין, וואס איז אויסגעברענט.—„גאז וועלען זיי ברענען, ברענען און שרפה׳נען זאלט איהר, ליעבער גאט! א מיתה משונה! א חלירע! א שרפה! א מגפה!...“

אודאי האט דער טאטע דעם ניט־געענדיגטען ראמאן „בת־ציון“ צוגענומען צו זיך אינאיינעם מיט׳ן גע׳גנבה׳טען „אהבת ציון,“ און דער מחבר פון דער „בת־ציון“ האט שוין געווארט אויף א רעכטען פסק. צום סוף לאזט זיך אויס, אז דער טאטע האט דעם „בת־ציון“ בעוויזען צום אלעם ערשטען—דעם קאלעקטאר. האט דער קאלעקטאר זיך גאר ניט געקאנט אנקוקען אינ׳ם כתב און אינ׳ם לשון און אין דער מליצה! און ער האט געשענקט דעם „קונדאס“ אזא קניפ אין באק, אז ס׳איז געבליבען שטעהן א בלויער סימן.

— איהר ווייסט גאר ניט, רב נחום, וואס פאר א פרי דאס איז! שטראף מיך גאט, אויב איהר ווייסט! פון איהם וועט עפיס אויסוואקסען, אט וועט איהר זעהען, וואס פון איהם וועט אויסוואק־סען... קום נאר אהער, דו שייגאץ איינער, לאם איך דיר שענקען חאטש נאך א רעכטען קניפ אין דיינע רויטע פאמפעשקעס, א רוח אין דיין פארינט און מיטען אריין!

די געראָטענע אײדעמס

48.

די גערַאָטענע איידעמס

דער „מיראַוואַי סודיאַ" (אַ גוי) זאָגט מוסר די אידען.—לייזער יאַסעל און מאַגידאָוו—צאַצקעוואַטע איידעמס.—טויזענד בלאַט גמרא אויסווייניג.

אַכ'ן „קאָלעקטאָר" זענען אָפּטע אַריינגעהערט צו נחום ראַבינאָוויטשען געווען די „גערַאָטענע איידעמס," די אמת'ע זיידענע יונגע לייט, די צאַצקעס, די אינטעליגענץ פון שטאָדט.

איטליכע שטאָדט מיט איהרע השגות און מיט איהרע מאָדעס. אין פערעיאַסלאַוו איז געווען אין יענער צייט אַ מאָדע—איידעמס. ביי די דאָרטיגע בעלי־בתים איז דאָס געווען אַ מין ספּאָרט, וואָס מע האָט זיך דערויף אויסגעבראַכט, זיך געלאָזט קאָסטען געלד, אַבי צו קריגען אַ רעכטען איידעם. בעצווינגען האָט מען די סחורה, מיינסטענס, פון דער פרעמד. זעלטען ווער עס האָט אַ שדוך געטהאָן אין דער היים. סיידען אַזעלכער, וואָס האָט ניט צו בעצאָהלען. ווער אָבער עס האָט געקאָנט און געוואָלט געבען נדן, דער האָט זיך געבראַכט צופיהרען פון דער ליטא אָדער פון פוילען איין איידעמעל אַ צאַצקע, יעדער נאָך זיין גוסט, נאָך זיין פאַסאָן, נאָך זיין השגה און נאָך זיין פערמעגען.

למשל, דער פעטער פיני האָט זיך געבראַכט איין איידעמעל דוקא ניט פון ווייט, פון לובען, אַ יונגענמאַן אַ בן־תורה, אַ רוחניות, וואָס האָט ניט געוואוסט קיין צורת מטבע. די מוהמע חנה פּאַה

איהר שענער טאָכטער האָט אַראָפּגעבראַכט איין אײדעם פון יאַנאָ־טין, א פּאַרשוין, וואָס מע האָט געמעגט איהם אָנקוקען אויף בילע־טען! ניט קיין איבעריגער חכם און ניט קיין גרויסער למדן, דערפאַר א פּאַרשוין! שבת נאָך דער חתונה, אז מע האָט געפיהרט דאָס פּאָ־רעל אין שול און פון שול, האָבען אידען און ווייבער זיך געשטופּט קאָפּ אויף קאָפּ, אײנגעקוקט זיך און בעוואונדערט און געשאַצט. ווער פון די צוויי איז שענער? און דוקא הויך אויף א קול. אייניגע האָבען געזאָגט, אז „זי“ איז שענער, אַנדערע האָבען געדרונגען, אז „ער“ איז שענער. דער „ער“ מיט דער „זי“ האָבען דאָסביידע גע־הערט, זיך פערררויטעלט און דערפון געוואָרען נאָך שענער. מעהר האָבען די עלטערען ניט געדאַרפט, אַבי זיי האָבען אויסגענומען, זייער סחורה איז געפּעלען און די שטאָדט רעדט פון זיי. וואָס נאָך דאַרף מען האָבען צו פּאָפּולאַריטעט? . . . אָפטמאָל האָט זיך גע־מאַכט, אז מע האָט זיך געשלאָגען פאַר אײדעמס. דאָס הייסט, מע מיינט ניט חלילה זיך געשלאָגען מיט שטעקענס. געשלאָגען הייסט —מחותנים האָבען זיך געקריעגט און געזידעלט, ווער עס האָט א שענערען אײדעם. מחותנת'טעס האָבען זיך געשטעלט פייגען און עס איז טאַקי דערגאַנגען א מאָל צו פּעטש אויך, און ראַמאַנאָווסקי דער „מיראָוואָי סודיאַ,“ א גוי א חרוץ, וואָס פערשטעהט אידיש, האָט זיי געזאָגט מוסר . . . פּאָרט א גוי! ווי קאָן א גוי פערשטעהן דעם תענוג פון פיהרען איין אײדעם שבת אין שול אריין, אוועקזע־צען איהם אין זיינע נייע בגדים פון קאָפּ ביז פיס גאַנץ אויבען־אָן אין מזרח, אויף דער אויסשטעלונג, איהם אָפּגעבען מפטיר, און ער זאָל ארויפגעהן אויף דער בימה און אָפּקלינגען א הפטרה'לע, אז ס'זאָל קנאַקען, און די ווייבער פון עזרת נשים זאָלען זיך שטופּען דורך די פענסטערלעך: „וואו איז ער? וואו?“—ניין, דאָס וועט א גוי קיינמאָל ניט פערשטעהן, ער מעג זיין דער גרעסטער חכם אין דער וועלט! . . .

מעהרסטענטיילס אָבער איז דער דאָזיגער ארטיקעל געוועזן אזא מין, וואָס ווערד גיך אָפּגענוצט, טהוט א גלאַנץ און ווערד וואָכעדיג.

ווי יעדער מין סחורה, וואָס הויבט אָן ווערען אַלט אָדער געהט ארויס פון דער מאָדע. א יאָהר, צוויי יאָהר—און דער געוועזענער איי־דעם, די צאַצקע, דער נעכטיגער פּרינץ, ווערד אַ איד גלייך מיט אַלע אידען, עס הויבט זיך איהם אָן אויסשיטען א בערדעל און ס׳איז צו זעהען, ווי ער הויבט אָן צו טראָגען אויף זיך דעם עול פון פּרנסה. א רחמנות צו קוקען, ווי אזוי דער געוועזענער איידעם, דער נעכטיגער פּרינץ, וואָס איז, דאכט זיך, ערשט פאראכטאָגען שבת געשטאַנען אין בית מדרש אין מזרח אויף דער אויסשטעלונג, האָט אָפּגעטראָטען מחילה דעם אויבען־אָן א נייעם איידעם א צאַצ־קע, א נייעם פּרינץ, און ער קוקט אויף איהם און איז איהם מקנא, און זיין יונג ווייבעל, וואָס איז ערשט אָט דאָ ניט לאנג געווען א קעניגין, שטופּט זיך מיט אַלע ווייבער גלייך פון עזרת נשים אהין צום פענסטערעל: „וואו איז ער? וואו? . . .“ אָט אזוי איז אַלס־דינג אויף דער וועלט. מיר וואָלטען דאָ בעדאַרפט זאָגען: ד ו ר ה ו ל ך ו ד ו ר ב א, און עס וואָלט געווען א יושר אריינצו־לאָזען זיך אַ ביסעל אין לעבענס־פילאָזאָפיע, נאָר מיר האָלטען ביי די געראָטענע איידעמס, געהען מיר דעריבער אונזער וועג.

צוויי אזעלכע געראָטענע איידעמס זענען געווען, קאָן מען זאָ־גען, איין אויסנאַהם פון׳ם כלל איידעמס, און זיי זענען דעריבער פערבליבען אין דער שטאָדט פערעיאסלאוו מיט׳ן גאנצען גלאַנץ אויף א לאַנגער־לאנגער צייט נאָך זייער חתונה, ניט אָפּגעבליאקע־ועט, ווי אַלע אנדערע איידעמס און ניט ארויס אזוי גיך פון דער מאָדע. איינער האָט געהייסען לייזער־יאָסעל, דער אנדערער—מאַגידאָוו. דעם ערשטען האָט אראָפּגעבראכט פון קאָרסון א נגיד א לעדער־הענדלער, וואָס האָט געהאט ניט קיין איבעריג שענע טאָכ־טער און האָט אָבער געקאָנט רעכט בעצאָהלען. דעם אנדערען האָט אויסגעשריבען פון דער ליטאַ ערגעץ א נגיד א ליוועראנט, וואָס שטעלט צו פערד אין „קאזנא,“ איהם געגעבעןביידע זאכען: אי א שענע טאָכטער, א געזונדע שטיק, אי היבשליך נדן, א חוץ מתנות און קעסט און וואָס איהר ווילט. און אז מע האָט זיי אראָפּגע־

בראכט, האָט געקלונגען די שטאָדט, ממש געגאַנגען „חאָדאָראָם"! חתונות זענען געווען אַזעלכע, וואָס ליגען עד היום אין טעם און זענען אַ לאַנגע צייט ניט פערגעסען געוואָרען. מע האָט גערעדט פון זיי נאָכדעם אין שטאָדט און אויסער דער שטאָדט און אין אַנ־דערע שטעדט ארום און אין דער גאַנצער סביבה. אַ קליייניג־קייט, וואָס די צוויי חתונות האָבען אָפּגעקאָסט! . . . אויב די טעכטער זענען געווען גליקליך, אָדער ניט—דאָס איז זיך אַ בעזונ־דערע זאַך. אויף וויפיעל אונז איז בעוואוסט, האָט איינע פון זיי זיך גע'גט מיט איהר מאַן שוין דערנאָכדעם, אַז זי האָט געהאַט פון איהם אַ מתנה—עטליכע קינדערלעך—און זי איז אַוועק קיין אַמע־ריקאַ . . . די אנדערע—דער מאַן איהרער איז, דאַכט זיך, אָדער אַ מלמד, אָדער אַ שדכן, אָדער ביידע זאַכען אינאייינעם, פאַר זיכער איז שווער צו זאָגען, נאָר אַז ער איז איין אָרעמאַן—דאָס איז געוויס. מיר רעדען פון דעם, וואָס איז געווען אַמאָל, מיר רעדען פון דעמאָלט! דעמאָלט זענען די פאָטער און מוטער, די שווער און שוויעגער, הייסט עס, געווען אויפ'ן זיע־בעטען הימעל! איינע פאַר דער אנדערער האָבען זיך די שוויעגערס בעריהמט מיט די „מציאות," וואָס זיי האָבען איינגעהאַנדעלט. איינע האָט זיך ארויסגערעדט פאַר די ווייבער, אַז זי האָט געבראַכט אַ פּרוכת'על אין שול אריין. האָט די אנדערע זיך אויסגעדריקט נאָך שאַרפער, אַז זי האָט אריינגעבראַכט אַ ספר־תורה'לע אין ארון־קודש'על אריין. (צוליעב'ן פּרוכת'על מיט'ן ספר־תורה'לע איז שוין דער ארון־קודש ביי איהר געוואָרען איין „ארון־קודש'על" . . .)

און בעריהמען זיך האָבען זיי געמעגט. זיי האָבען געהאַט מיט וואָס. לייזער־יאָסעל איז געווען אַ עלוי; אַ יונגערמאַנטשיק, וואָס האָט געקאָנט—אַזוי האָט מען געשמועסט—טויזענד בלאַט גמרא בעל־פּה; 1,000—ניט קיין 999! פון תנ"ך שמועסט מען ניט. היינט אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־מליץ, און אַ כתבא רבה, און אַ ברען, אַ ליץ, אַ פערשלעפּטע קרענק! . . . בסוד האָט מען אפילו אונטערגעשמועסט, אַז ער איז אַ ביסעל „געכאַפּט": פערקנייטשט

דאָס דאַוונען, האַלט ניט פון תעניתים, טראָגט דאָס נאָזטיכעל אום שבת, שרעקט זיך ניט איבער פאַר א נקבה — און נאָך אזעלכע זאַכען האָט מען געקאָנט האָרכען, ביי׳ם פעטער פיני אין שטוב, למשל. דאָס איז אָבער אַלסדינג געווען בטל אַקעגען די טויזענד בלאַט גמרא אויסווייניג . .

דער צווייטער איידעם, מאַגידאָוו, איז אויך געווען א עלוי, אויך טויזענד בלאַט גמרא אויסווייניג — 1,000 — ניט קיין 999 — און אויך א בעל־תנ״ך און א בעל־דקדוק און א בעל־לשון־קודש און א שענער בעל־דברן, נאָר שוין נישט קיין לץ און נישט קיין פער־שלעפּטע קרענק, ווי לייזער־יאָסעל. אדרבא, שוין א ביסעל צו א חקרן, צו א טיעפער, פערדרעהטער מח. אַלסדידנג, וואָס איהר זאָלט ניט זאָגען, איז פונקט קאַפּויר. א שטיק עקשן — א „ליטוואַק" !...

פערשטעהט זיך, אז נחום ראַבינאָוויטש האָט ניט דורכגעלאָזט אזא טייערע געלעגענהייט, אַז די דאָזיגע געראָטענע איידעמס זאָ־לען פערהערען זיין קליינעם בעל־תנ״ך און זעהען, ווי דער ימח־שמו׳ניק שלום שרייבט לשון־קודש. ביידע איידעמס האָבען געפונ־נען, אז דער ימח־שמו׳ניק איז טאַקי א ימח־שמו׳ניק, און מע טאָר איהם ניט לאָזען געהן לאַבוד. מע דאַרף זעהען פאַר איהם עפּיס א „תכלית," מאַכען דאָס קינד פאַר א „מענשען." איינער פאַר׳ן אנדערען האָבען זיי איהם אָפּגעלויבט אין טאָג אריין, געזאָגט, אַז „מע קאָן גאָר ניט וויסען, הערט איהר, וואָס פון דעם ימח־שמו׳ניק קאָן אמאָל זיין . . ." און דער קאָלעקטאָר מיט די שווארצע ברייטע לען, וואָס רייבט זיך ארום יונגע לייט, האָט אויך צוגעבאָמקעט, אַז ער זאָגט שוין לאַנג, אַז מע קאָן גאָר ניט וויסען, וואָס פון דעם „שייגאָץ" (א קוועטש אויף דער „אָץ") קאָן אמאָל זיין . . . און דער ימח־שמו׳ניק אָדער דער שייגאָץ, וואָס איז געשטאַנען דערביי, האָט דאָס אַלסדינג געהערט, און די נשמה האָט איהם געצאַפּעלט, און דאָס האַרץ איז איהם געוואַקסען, און דער קאָפּ האָט זיך איהם גע־דרעהט, ווי ביי איינעם, וואָס קלעטערט אויף א גאַנץ הויכען ליי־טער, און מענשען שטעהען ארום איהם און זעהען ווי ער קלעטערט

גוט, און גיבען איהם אונטער היטץ און מאכען איהם קוראזש. א קלייניגקייט, אזעלכע מענשען לויבען איהם, זאגען, אז „ מ ע ווייסט ניט, וואס פון איהם קאן אמאל זיין...“ און דער טאטע—שמועסט מען ניט. יענער איז געוועז אויפ'ן זיעבעטען הימעל! יעדער זיפץ פון דעסטוועגען האט אויס־געריסען א שטיק הארץ. דאס זיפצען האט בעדארפט זאגען: „איך וויים אליין, אז מע קאן גארניט וויסען, וואס פון דעם ימח־שמו'ניק קאן אמאל זיין, נאר גיט מיר איין עצה, אידישע קינדער, וואס טהוט מען מיט איהם? ווי אזוי מאכט מען איהם פאר א „מענשען“? אדרבא, גיט עפּים איין עצה?“ . . .

און עס האט זיך געפונען איינער, וואס האט איהם געגעבען איין עצה, א שארפע, א ראדיקאלע, נאר א רעכטע עצה—און איהם האט דער טאטע געפאלגט. דאס איז געוועזן איינער פון די גרע־סטע פערעיאסלאווער אינטעליגענטען מיט'ן נאמען „ארנאלד,“ א יונגערמאן, א פילאזאף פון הינטער דער שטאדט, פון די אזוי גע־רופענע „פידווארקעס.“ איהם שענקען מיר א בעזונדער קאפיטעל.

אַרנאָלד פון די פידוואַרקעס

49.

ארנאָלד פון די פידוואַרקעס.

די פאַרשטאָדט פון פערעיאסלאוו.—ארנאָלד איין אפיקו־וס.—יציאת־מצרים א לעגענדע.—וואָס דרעפער זאגט אויפ׳ן רמב״ם.—ראבינער שוהל און גימנאזיע.

מעט יעדע שטאָדט פון דער געבענשטער „טשערטא“ האָט זיך איהר פאָרשטאָדט, איהר „סלאָבאָדקע,“ וואָס איהר בעפעלקערונג בעשטעהט מעהר פון גוים איידער פון אידען, און די אידען, וואָס זיצען דאָרט, זענען ניט די אידען, וואָס אין שטאָדט. איין אנדער טיפ אידען. זיי זעהען אויס מעהר דאָרפיש, זענען ניט אזוי פיפיג, ווי די שטאָדט אידען, א ביסעל פערגרעבט, טראָגען גרויסע שטיוועל, שמעקען מיט פעלץ. אנשטאָדט „גענוג“ זאָגען זיי „האָדי.“ לאַכען לאַכען זיי הויך און מיט א קמץ: חאָ־חאָ! און די ריש רעדען זיי ארוים הארט, ווי צוויי ריש׳ען, אָדער נאָך מעהר: „ררבי! דערר פעטערר מררדכי האָט אייך געררופען אויפ׳ן בררית . . .“

אין דער געגענד פון פערעיאסלאוו געפינט זיך אזא מין סלאָבאָדקע, וואָס איז אָפגעטיילט פון דער שטאָדט מיט א הילצערנער בריק און מיט א טייכעל, און רופען רופט זיך עס מיט׳ן נאָמען אויף אידיש: „די פידוואַרקעס.“ דאָס איז איין ערטעל מיט אַן אנדער אויסזעהען, מיט איין אנדער אטמאָספערע. אהין געהט מען זיך דורך אמאָל, אז מע האָט צייט, כאפען פרישע לופט, ווייל דאָרטען זענען דאָ סעדער, דאָרטען וואַקסט גראָז. אהין געהען שפּאַציערען

שבת ביי טאָג יונגלעך און מיידלעך. דאָס הייסט, ניט חלילה יונג־לעך מיט מיידלעך אינאיינעם—יונגלעך בעזונדער און מיידלעך בע־זונדער, נאָר ס'איז שוין במילא, אז מע בעגעגענט זיך איבער דער בריק געהענדיג, שטעלט מען זיך אָפּ, כאַפּט מען א קוק, וואַרפט מען זיך דורך מיט א וואָרט. אמאָל טהוט מען זיך א שאר אויך, א ריהר אָן איינס דאָס אנדערע מיט'ן עלענבויגען, און דער בחור מיט'ן מיידעל ווערען רויטליך, יונגע הערצלעך קלאַפּען . . . פון עטליכע מאָל אזוי בעגעגענען זיך אויף די „פּידוואַרקעס“ הויבט מען אָן זיך איבערשרייבען בסוד סודות מיט בריוועלעך, און עס פּיקט זיך אויס אמאָל א ראָמאַן. מיט וואָס אָט אזא ראָמאַן ענדיגט זיך—דאָס וועלען מיר האָבען א געלעגענהייט זעהן ווייטער. דערווייל האַל־טען מיר נאָך ביי „אַרנאָלד'ען פון די פּידוואַרקעס,“ און אָט מיט איהם ווילען מיר זיך דאָס בעקענען.

דאָרט, אויף די „פּידוואַרקעס,“ האָט נחום ראַבינאָוויטש גע־האָט א בעקאַנטען און א גוטען פריינד מיט'ן נאָמען „בנימין קלמן פון די פּידוואַרקעס.“ אמאָל, שוין גאַנץ לאַנג, האָט בנימין־קלמן פון די פּידוואַרקעס געהאַנדעלט תבואה בשותפות מיט נחום ראַבי־נאָוויטש, אינאיינעם „געגרוזעט“ באַרקעס און בערלינעס קיין קעֶ־גיגסבערג און קיין דאַנציג. די לעצטע צייט איז ער א ביסעל אראָפּ, אנגעוואוירען דעם גלאַנץ, געהאַנדעלט קליין, געגאַנגען האַרט ביי די וואַנד. נאָר די גוטע פריינדשאַפט פון די געוועזענע שותפים איז פערבליבען דיזעלבע, וואָס אמאָל. ער איז אָפט אריינגעקומען א ביסעל זיצען און שמועסען. געשמועסט האָט, אייגענטליך, בנימין־קלמן, ער האָט ליעב געהאַט רעדען. צום מייגסטען—דער־צעהלען מעשיות פון זיין יונגערען ברודער אַרנאָלד. „מיין אַר־נאָלד!“ „וואו האָט איהר נאָך אזא קאָפּ־מענש, ווי מיין אַרנאָלד?“ „אזא קענער, ווי מיין אַרנאָלד?“ „אזא עהרליכער מאַן, ווי מיין אַרנאָלד?“ „וואָס ווייסט איהר, וואָס פאַר אַנ'אַרנאָלד דאָס איז! שוין איין מאָל אַנ'אַרנאָלד! . . .“ און אזוי ווייטער.

נישט נור דער ברודער בנימין־קלמן—אַלע האָבען גערעדט פון

ארנאָלד׳ן. „ארנאָלד פון די פּידוואַרקעס“ איז געווען אַ מין העלד אין שטאָדט. ערשטענס—א בעיאָהרטער בחור, אָדער איין אלמן, און אפשר א גרוש, נאָר סאַי וסאַי—אָהן א ווייב. אַ איד אָהן א ווייב איז דאָך גלאַט אַ זעלטענהייט. א חוץ דעם, איז ער א נאָטאַריוס. אַ א י ד א נ אָ ט אַ ר י ו ס—דאָס איז דאָך שוין אודאי א זעלטענהייט! איהר האָט עפּיס א סך געזעהען אידישע נאָטאַריוסען ביי אונז? דאָס הייסט, ער איז נאָך דערווייל נישט קיין נאָטאַריוס, נאָר ער וועט זיין א נאָטאַריוס. ווארום ער שטו־דירט אויף נאָטאַריוס. ער שטודירט שוין פון לאַנג. ער דאַרף נאָר אָפּגעבען „עקזאַמענט,“ אזוי ווערד ער באַלד א נאָטאַריוס. סיידען ער וועט ניט אָפּגעבען דעם „עקזאַמענט“ . . . נאָר פאַר־וואָס זאָל ער ניט אָפּגעבען? „ער וועט געווים אָפּגעבען,—אזוי זאָגט בנימין־קלמן—און ער וועט געווים זיין נאָטאַריוס, ס׳איז גאַר ניטאָ וואָס צו רעדען. איהר שפּיעלט זיך מיט מיין אַרנאָלד׳ען?“...

וואָס א נאָטאַריוס איז—דאָס ווייסען אלע, אוז שלום אויך. פאַרהאַן אין פּערעיאַסלאוו אַ נאָטאַריוס, איז ער א גוי און הייסט נאָוואָוו. נאָוואָוו דער נאָטאַריוס. נאָר וואָס הייסט „אָפּגעבען עק־זאַמענט“—דאָס ווייסט ער שוין ניט. ו ו אָ ס דאַרף ער אָפּגע־בען און ו ו ע מ ע ן דאַרף ער אָפּגעבען און ווי אזוי גיט מען דאָס אָפּ „עקזאַמענט“?“—דאָס זענען פון די זאַכען, וואָס מע הערט פון זיי און מע רעדט זיי נאָך, נאָר מע זאָל פערשטעהן וואָס דאָס איז—דאָס ניט. למשל, אויף אַרנאָלד׳ען פון די פּידוואַרקעס זאָגט מען, אז ער שרייבט אין די גאַזעטען, און אז די גאַנצע שטאָדט, סאַי אי־דען, סאַי קריסטען, האָבען מורא פאַר איהם, ער זאָל זיי ניט „בע־שרייבען אין „קיעווליאַנין.“ פערשטעהט ניט שלום, ערשטענס, וואָס האָבען זיי מורא? און צווייטענס, ווער איז געווען דער „קיעוור־ליאַנין“? ער הערט אלע זאָגען, זאָגט ער נאָך, אז אלע ציטערען פאַר אַרנאָלדען פאַר זיין מויל און פאַר זיין פּען, ווי פאַר׳ן מלאך המות. אויסבעהאַלטען זיך פאַר איהם איז אונמעגליך, און אונ־טערקויפען איהם—פערמאָגט קיינער ניט אזוי פיעל געלד. „זיי

וועלען זיך דערשפּיעלען !—אזוי פלעגט בנימין־קלמן זאָגען מיט אַ שמייכעלע.—לאָז מיין אַרנאָלד נור וועלען זיך פּאַצקען די הענד, אזוי בעשרייבט ער זיי אין „קיעווליאַנין“ פון קאָפּ ביז פיס אַלעמען. לאָזט ניט איבער איינעם ניט קיין בעשריבענעם ! איהר שפּיעלט זיך מיט מיין אַרנאָלדען ? . . .“

שענער פון אַלץ איז דאָס—און זעהר כאַראַקטעריסטיש,—וואָס אַרנאָלד איז געזעסען מיט זיין ברודער בנימין־קלמן אויף די פּידוואָרקעס אונטער איין דאַך ימים ושנים ברוגז'ע, ניט אויסגערעדט אַ וואָרט צווישען זיך, נאָר איינער פאַר'ן אַנדערען האָבען זיך געלאָזט די פינגער שניידען ! „מיין אַרנאָלד . . .“ „מיין בנימין־קלמן . . .“ קיינער, ניט אויף די פּידוואָרקעס, ניט אין שטאָדט, האָט געזעהען אמאָלביידע ברידער געהן אינאיינעם, אָדער געהערט אויסרעדען זיי אַ וואָרט. אפילו ביי איין טיש ניט געזעסען. אַרנאָלד האָט זיך געהאַט ביי בנימין־קלמנ'ען אין שטוב זיין חדר'על פול מיט ספרים און ביכער ביז דער סטעלי און געלעבט זיך גאַנץ אַליין—אַ מין פּרוש. מאָדנע ברידער ! אַ מאָדנער מענש געווען אָט דער אַרנאָלד ! און דער איז דאָס געווען פון די אָפּטע אריינגעהער צו נחום ראַבינאָוויטשען. זיין אריינגעהן איז אָבער געווען ניט ווי דער אריינגעהן פון די איבעריגע משכילים. ער איז אריינגעקומען ניט גלאַט פּלאַפּלען, רעדען דברים בטלים, נאָר אָדער מיט אַ בוך, וואָס קיינער האָט דאָס נאָך ניט געזעהען, אָדער מיט אַ "בלאַט „קיעווליאַנין,“ אָדער מיט אַ טענה צו דער שטאָדט און צו איהרע רעדעלפיהרער. שלום האָט פאַר איהם געהאַט מעהר רעספּעקט, ווי פאַר אַלע אַנדערע. ער איז ניט אָפּגעטראָטען פון איהם, געקוקט איהם גלייך אין מויל אריין און איינגעהערט זיך, ווי אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס רעדט. אָט דאָס איז דער אַרנאָלד, וואָס וועט אַ פּ־ג ע ב ע ן דעם „עקזאַמענט“ און וועט זיין אַ נאָטאַריוס ? אָט דאָס איז דער אַרנאָלד, וואָס שרייבט אין „קיעווליאַנין,“ נאָר ער וויל זיך ניט פּאַצקען די הענד ? צו וואָס דאַרף מען זיך פּאַצקען די הענד, אַז מע שרייבט אין „קיעווליאַנין“ ? . . .—און ער לאָזט קיין אויג

ניט אראפ פון ארנאלדען. דער ארנאלד איז איהם געפעלען. זעהר א סימפאטישער, איין איינגענומענער פארשוין. נישט קיין גרוי־סער, א דארינקער, נאר א פעסטער, ווי פון שטאל אויסגעגאסען. א געל בערדעלע, און דוקא גוט אונטערגעשוירען, קיין סימן פון קיין פאות. א קורץ רעקעלע, א דין שטעקעלע, און א צינגעלע—שארף ווי א גאלמעסער! פעך און שוועבעל! רעדט על ה׳ ועל משיחו! לאכט אפ פון די חסידים, מאכט א תל פון די „פאנאטיקער.״ „עהרליך דארף מען זיין—וואס טויג מיר פרומקייט? מע איז אייך מוחל אייער פרומקייט, זייט בעסער עהרליך!״—און זיין שארפער גיפטיגער געלעכטער הילכט אפ ווייט־ווייט!

וואונדערט זיך שלום, ווי אזוי שטעלט זיך איין א איד אזוי צו רעדען און אזעלכעס צו זאגען? אפנים, אז ער מעג, „ארנאלד פון די פידוואַרקעס״ מעג אלסדינג, ווארום ער הייסט ארנאלד און איז א נאטאריוס, דאס הייסט, ער וועט זיין א נאטאריוס . . .

מאכט זיך אמאל, אז דער פעטער פיני זיצט אויך דערביי און הערט ווי „ארנאלד פון די פידוואַרקעס״ דרשנ׳ט. קאטשעט ער זיך פאר געלעכטער און זאגט: „ארנאלד! אוי, ארנאלד, ארנאלד!״ דער פשט דערפון, אפנים, דארף זיין: „ווי טראגט אויף זיך די ערד אזא רשע, ווי דו ביזט? ! . . .״ פונדעסטוועגען האלט אפילו דער פעטער פיני אויך פון ארנאלדען. איבער זיין עהרליכקייט. זיין עהרליכקייט האט א שם אין שטאדט. א משוגענער עהרליכער! א מענש, וואס האט פאר קיינעם קיין מורא ניט, זאגט אלעמען דעם ריינעם אמת און גלייך אין די אויגען, און דער עיקר, ער לאכט זיך אויס פון די גבירים, שפייט אויף געלד! נו, זאגט שוין איהר אליין, ווי אזוי האלט מען ניט פון אזא מענשען? האלט אבער ארנאלד ניט פון אייך, ניט פון קיינעם. למשל, פונ׳ם פעטער פיני איז ער אויך ניט נתפעל. טאקי א שענער איד מיט א שענער בארד, נאר ארנאלד האלט ניט פונ׳ם פעטער פיני׳ן. ער האלט פון זיין ברודער נחום׳ען א סך מעהר. דערפאר, זאגט ער, וואס נחום ראבינאוויטש איז א איד אהן א מאסקע און נישט

קיין „פערנארישטער" חסיד . . . איהם קאָן מען זאָגען וואָס מע וויל, רעדען נישט נור אויפ'ן רבי'ן, אפילו אויף משה רבינו'ן. שלום אליין האָט געהערט ארנאָלדען זאָגען דעם טאטען, אז ער, ארנאָלד פון די פּידוואַרקעס, גלויבט ניט אין יציאת־מצרים! ס'איז א „לע־גענדע," האָט ער געזאָגט. די גאַנצע מעשה איז א „לעגענדע." שלום האָט אָפּגעשאַצט דאָס וואָרט „לעגענדע," אז עס נעמט זיך מסתמא פונ'ם וואָרט „ליגען." א „לעגענדע" הייסט, אפּנים, א קליין ליגענדעל. נאָך גוט וואָס ניט קיין גרויסער ליגען . . . הערט א שענס: איינמאָל איז ארנאָלד פון די פּידוואַרקעס געקומען צו־לויפען מיט א גראָבען בוך: „נאט זעהט, וואָס דרעפּער זאָגט אויף אייער רמב"ם! דער רמב"ם איז געווען הויף־דאָקטאָר ביי'ם טער־קישען סולטאַן דרייצעהן יאָהר. האָט ער זיך צוליעב דעם גע־שמד'ט. דרייצעהן יאָהר געווען א טערק. אייער רמב"ם, אייער „מורה־נבוכים"—וואָס וועט איהר היינט זאָגען . . ."

א גליק, וואָס דער פעטער פּיני איז דערביי ניט געווען! וועה־וועה, וואָס וואָלט געווען, אשטייגער, ווען דער פעטער פּיני זיצט דערביי? . . .

* * *

פאַר אט דעם חברה־מאַן האָט זיך, אפּנים, שלום'ס פאָטער בעריהמט מיט זיין זוהנ'ס שרייבעכצען און מיט איהם, אפּנים, זיך איין עצה געהאַלטען, וואָס טהוט מען מיט'ן קינד, ווי אזוי מאַכט מען איהם פאַר א „מענשען"? שלום איז אָנגעקומען אויף די דאָזיגע רעד פון ארנאָלדען:

— די „שרייבערייעכצען" זיינע בין איך אייך מוחל. נעמט וואַרפט זיי ארויס אויפ'ן מיסט. אזעלכע „שרייבערייעכצען" זענען ניט ווערטה דאָס פּאַפּיער. און דעם קליינעם, אויב איהר ווילט איהם מאַכען פאַר א מענשען, נעמט און גיט איהם אוועק אין דער „אויעזדנע." פון דער „אויעזדנע" זענען פאַר איהם דערנאָך אַלע

וועגן אפען: ווילט איהר אין ראבינער־שוהל—איז אין ראבינער־שוהל. ווילט איהר אין גימנאזיע—איז אין גימנאזיע . . .

מיט שלום׳ם ארייןקומען איז דער שמועס איבערגעריסען געװארען. און הגם ארנאלד׳ס קריטיק איבער זיינע „שרייבערייעכצען“ איז געווען פאר׳ן יונגען „שריפטשטעלער“ עפּיס ניט אזוי פריידיג, און איין ארט האט מען זיי אוועקגעגעבען עפּיס ניט אזא בכבוד׳יגם (אויפ׳ן מיסט), פונדעסטוועגען איז שלום געווארען אט דעם „ארנאלדען פון די פידוואַרקעס“ דער גרעסטער גוטער פריינד—נור פאר׳ן ווארט „גימנאזיע,“ וואס האט געקלונגען אין זיינע אויערען ווי די שענסטע מוזיק און געהאט דעם זיעבעטען חן ביי איהם אין די אויגען . . . ניט אזוי נאך דאס ווארט „גימנאזיע,“ וואס ער האט נאך, אייגענטליך, ניט געוואוסט מיט וואס מע עסט דאס, ווי דאס, וואס ער וועט זיין א „גימנאזיסט“! א קלייניגקייט, א „גימנאזיסט“? א גימנאזיסט האט ער געוואוסט, געקענט, געזעהען מיט זיינע אויגען. דאס איז געווען דער איינציגער אידישער גימנאזיסט אין פערעיאסלאוו. און ניט קיין גימנאזיסט, נאר א „גימנאזיסטעל,“ מיט ווייסע זילבערנע קנעפּלעך און מיט א זילבערנע צאצקע אויפ׳ן קאשקעטעל, און געהייסען האט ער אויך שלום, נאר גערופען האט מען איהם סאלאמאן—א יונגעל גלייך מיט אלע יונגלעך, נאר פארט ניט גלייך, פארט א „גימנאזיסטעל,“ גאר איין אנדער מין בעשעפעניש, ווי מיר וועלען דאס באלד ארויסזעהען. דערווייל האלטען מיר נאך ביי דער עצה, וואס „ארנאלד פון די פידוואַרקעס“ האט אויפגעגעבען. ער האט מיט זיין אידעע אריינגעלאזט א גריל, און פון דעמאלט אן האבען די ווערטער „קלאסען,“ „עקזאמענט,“ „ראבינער־שוהל,“ „גימנאזיע,“ „דאקטאר“ זיך בעזעצט ביי די ראבינאוויטשעס אין שטוב. פון וואס מע זאל ניט רעדען, איז מען ארויף אויף איינע פון די אויבענדערמאנטע ווערטער. איטליכער האט געהאט וואס צו דערצעהלען א שענס, ווי אזוי איין ארעם בחור פון דער ישיבה האט זיך אוועקגעלאזט א בארוויסער קיין זשיטאמיר אין דער ראבינער־שוהל . . . ווי אזוי

א מלמד'ס א יונגעל א ליטוואק איז פארפאלען געוואָרען אויף עט־ליכע יאָהר, געמיינט, ער איז אין אמעריקא. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז ער האָט אָפּגעגעבען „עקזאמענט“ אויף אלע אכט קלאסען „גימנאזיע,“ און איצט שטודירט ער, זאָגט מען, אויף דאָקטאָר. דאָס קאָן נאָר א ליטוואק!

— שאַט! וואָס דאַרפט איהר א סך? אמעהר נעמט אונזער יענקעל דעם רופא'ס זוהנדעל; וויפיעל, מיינט איהר, געהט איהם אָפּ צו ווערען א דאָקטאָר?

— פאָלג מיר א גאנג! עס דאַרף נאָך אוועקגעהן א יאָהר מיט א מיטוואָך ביז יענקעל דעם רופא'ס זוהנדעל וועט אמאָל זיין א דאָקטאָר . . .

יענקעל דעם רופא'ס זוהנדעל—דאָס איז דער גימנאזיסט, אָדער „גימנאזיסטעל סאָלאָמאָן,“ וואָס איז דערמאָנט ביי אונז אויבען, און פון איהם געהען מיר דערצעהלען אין קומענדיגען קאפּיטעל.

גימנאַזיסטעל סאָלאָמאָן

50.

גימנאַזיסטעל סאָלאָמאָן

יענקעל דעם דאָקטאָר'ס זוהנדעל א גימנאַזיסטעל.—ער איז איהם שרעקליך מקנא.—דער ווינקעלער „יוזשנאהא בע־ענא."—ווימאַראזיג פון ראזינקעס.—„צערקאָוונע" כשר לפסח

ס זענען געווען אין פּערעיאַסלאָוו עטליכע דאָקטוירים, און יעדער מיט זיין צונעמעניש: דער גראָבער דאָקטאָר, דער האַרבאַטער דאָקטאָר, דער שוואַרצער דאָקטאָר. די אַלע דאָקטוירים זענען געווען קריסטען, און נור איין דאָקטאָר איז געווען א איד, אי דאָס—ניט קיין גאַנצער דאָקטאָר, אַ האַלבער דאָקטאָר—י ע נ ק ע ל ד ע ר ר ו פ א. געהאַלטען האָט ער זיך אָבער, ווי א גאַנצער דאָקטאָר. געטראָגען א טענדעווערענדע, פערשריבען א רעצעפּט און אָנגערופען איהם דוקא הויך און דוקא אויף לאַטיין:

— איהר וועט מוחל זיין איינעמען אַלע צוויי שעה אַנ'עס־לעפעל „קאַלי בראָמאַלי" און אַלע דריי שעה א טיילעפעלע „נאַטרי בראָמאַטרי," וועט אייך מאָרגען ווערען בעסער, און אז ס'וועט ניט ווערען בעסער, וועט אייך ווערען ערגער, וועט איהר מיך רופען, וועל איך קומען נאָך אַ מאָל . . .

די שטאָדט האָט ליעב געהאַט יענקעל דעם רופא א סך בעסער, ווי אַלע דאָקטוירים. דערפאַר, ווייל מיט יענקעל דעם רופא קאָן מען זיך דורכשמועסען, געוואוירע ווערען, פון וואַנעט נעמט זיך דאָס, וואָס סע שפּאַרט אונטער'ן לעפעלע? און וואָס איז דער שכל, אַז מע האָט אַ רעמאַטיז אין א פוס, זאָל מען טרינקען טראָן? וואָס

פאר א שייכות האָט אַ מאָגען מיט אַ פּוס ?—און נאָך אַזעלכע זאַכען. היינט האָט ער אייך אַ מעלה—ער דינגט זיך ניט. ער נעמט ווי־פיעל מע גיט איהם. קוקט גאָר אפילו נישט. ער שאַרט נור מיט די פינגער עטליכע מינוט און טרעפט שוין אין דער פינסטער, וואָס פאַר אַ מטבע מע האָט איהם אריינגערוקט. אויב ס'איז איין אָפּ־געריבענער דרייער, וואָס האָט ניט קיין שום ווערטה, גיט ער אייך אָפּ צוריק און זאָגט, אז מע דאַרף גאָרניט. ווערד אייך איבער דער טבע, גיט איהר איהם שוין איין אַנדער מטבע.

און נאָך אַ מעלה האָט ער: ער לאָזט זיך רעדען און האָט אַליין אויך ליעב רעדען. רעדען, דערצעהלען מעשיות, און צום מיינסטען —פון זיינע קינדער, וואָסערע געראָטענע קינדער ער האָט. איינער, דער עלטערער. שלום הייסט עס—סאַלאָמאָן—איז ער שוין אַ „גימ־נאַזיסט." ער וועט, אם ירצה השם, ענדיגען די „גימנאַזיע" און וועט אריין אין „אוניווערסיטעט" און וועט ארוים פון דאָרטען אַ דאָקטאָר, אַ פאַרטיגער דאָקטאָר. טאַקי אַ גאַנצער דאָקטאָר!

— כ'וואָלט שוין געהרען, ס'זאָל שוין זיין יום טוב!—זאָגט יענקעל דער רופא מיט אַ זיפץ.—אם ירצה השם, אויף יום טוב קומט ער צו פאָהרען, מיין סאַלאָמאָן, וועט איהר זעהן אַ גימנאַ־זיסטעל!...

שלום וואָלט שוין אויך געהרען, ס'זאָל שוין זיין יום־טוב, און ער זאָל אָנקוקען דעם גימנאַזיסטעל, וואָס פאַר אַ פּנים האָט דאָס אַ גימנאַזיסטעל...

קוים דערלעבט יום־טוב, פּסח. אָט דאָ וועט ער שוין זעהען, וואָס הייסט אַ „גימנאַזיסטעל."

יענקעל דער רופא איז ניט אַזאַ גרויסער דאַווענער, וואָס זאָל לויפען יום־טוב אין שול אריין. ער איז דאָך עפּים אַ דאָקטאָר! טאַקי נור אַ האַלבער דאָקטאָר, און דאָך אַ דאָקטאָר. פונדעסטוועג־

גען צוליעב׳ן זוהנדעל, דעם גימנאזיסטעל, איז ער שוין אויך געקור־מען אין שול אריין. איין אויסגעצוואגענער, איין אנגעפאמאדע־טער און א גליקליכער. ער זיצט אין שפיעגעל־באנק, אקוראט אקע־גען מזרח, נעבען איהם שטעהט זייז זוהנדעל שלום, אדער סאלא־מאן, אנגעטהאן אין א מונדירעל מיט זילבערנע קנעפלעך פון אוי־בען ביז אראפ, מיט א מאדנע היטעלע אויפ׳ן קאפ, א היטעלע מיט א צאצקע. אין די הענד האלט ער א קליין סדור׳על און דאווענט ווי א געוועהנליכער מענש, און אלע בעלי־בתים און אלע קינדער לאזען ניט אראפ קיין אויג פונ׳ם גימנאזיסטעל מיט די זילבערנע קנעפלעך. דאכט זיך, א מענש גלייך מיט אלע מענשען, א יונגעל גלייך מיט אלע יונגלעך,—און פארט ניט גלייך: א „גימנאזיסטעל“! און עס רייסט זיך ארוים א טיעפער זיפץ פון הארצען.

אפגעדאווענט, חאפט זיך יענקעל דער רופא נאך ניט אוועק־צוגעהן פון שול. ווענען ער דארף נאך זאגען א גוט יום־טוב, ווער עס דארף א י ה ם זאגען א גוט־יום־טוב. און דער עיקר וועט דאך ווערען א שמועס מסתמא פון זיין זוהנדעל דעם גימנאזיסטעל. און כך הוה.

— אט דאס איז ער, אייער גימנאזיסטעל, רב יענקעל? גיא דיר אפ שלום.

און מע שטעקט איהם אפ שלום פון אלע זייטען. דאכט זיך, א יונגעל—און אידען מיט בערד געבען איהם שלום־עליכם! . . . אנדערע שטעלען זיך אפ א ביסעל שמועסען מיט יענקעל דעם רופא טאקי פון זיין זוהנדעל: וואו לערענט ער? און וואס לערענט ער? און וואס וועט זיין, אז ער וועט שוין אויסלערנען? צו וואס וועט ער זיך דערלערנען? . . .

— צו וואס ער וועט זיך דערלערנען?—זאגט יענקעל דער רופא מיט א געלעכטערעל.—ער וועט זיך שוין דערלערנען, חע־חע־חע. ער וועט שוין זיין א דאקטאר. טאקי א גאנצער דאקטאר. חע־חע־חע.

יענקעל דעם רופא׳ס זוהנדעל וועט זיין א דאקטאר! א גאנצער

דאָקטאָר? !—וואָס־וואָס, נאָר מיט פּרנסה וועט ער שוין זיין בעוואָרענט . . . אפילו גרויסע, אַלטע אידען וואונדערען זיך, חאָטש מע פערשטעהט ניט און זיי אַליין פערשטעהען ניט, ווער שטערט זיי, למשל, אז זייערע קינדער זאָלען זיין דאָקטוירים? קיינער שטערט זיי ניט. נאָר אז זייערע טאַטעס האָבען ז י י ניט געוואָלט מאַכען פאר דאָקטוירים, ווילען זיי ניט, אז ז י י ע ר ע קינדער זאָלען זיין דאָקטוירים. טרייסטען זיי זיך דערמיט, וואָס זייערע קינדער וועלען דערפאַר זיין א י ד ע ן. אַי וואָס—פּרנסה? עט! „מאן דיהיב חיי יחיב מזוני,“ דער פּשט איז: ווער עס גיט לעבען, דער וועט געבען צום לעבען, און גליק איז ביי גאָט . . . אָט האָט יוזי פינקעלשטיין ניט גענענדיגט אויף דאָקטאָר און איז פונדעסטוועגען חוץ זיין שאָדען אויף אונז אַלעמען געזאָגט געוואָרען חאָטש האַלב! . . .

— איז וויפיעל, זאָגט איהר, רב יענקעל, דאַרף ער נאָך לערנען אייער דאָס, אייער גימנאַזיסטעל?—פרעגען איהם די אידען, קוקענדיג פון אויבען אַראָפּ.

— מיין סאָלאָמאָן?—זאָגט יענקעל דער רופא און גלעט זיך דאָס בערדעל און טאַנצט אונטער אויף איין פוס.—אָ! ער דאַרף נאָך לאַנג־לאַנג שטודירען!—און ער רעכענט אוים אויף די פינגער, וויפיעל יאָהר ער דאַרף נאָך שטודירען אין גימנאַזיע, וויפיעל יאָהר אין אוניווערסיטעט, און דערנאָך ארבייטען אין אַ שפּיטאָל, אָדער גאָר אריין אין וואָיענע האָספּיטאַל, ווערען וואָיענע דאָקטאָר, דאָס הייסט, כמעט אַליין אָפיציר, מיט פּאַלעטען, חע־חע־חע . . .

און ס'איז ניטאָ קיין מעהר גליקליכער מענש אויף דער וועלט, דאַכט זיך, ווי יענקעל דער רופא, א קליין אידעלע מיט איין איינגעפאַלענער נאָז, נאָר מיט געגרייזעלטע שטאַרק אָנגעפּאָמאַדעטע האָר און מיט אַ טענדעווערענדע, ווי איין אמת'ער דאָקטאָר. און ס'איז ניטאָ קיין מעהר גליקליכער אויף דער וועלט, ווי אָט דאָס גימנאַזיסטעל מיט די רויטע בעקלעך און מיט די זילבערנע קנעפּלעך און מיט'ן מאָדנעם היטעלע מיט דער צאַצקע. ביידע געהען

זיי פון שול ארומגערינגעלט פון א סך בעלי־בתים. אידעז רייבען זיך ארום יענקעל דעם רופא. יונגלעך רייבען זיך ארום זיין גימ־נאזיסטעל, ווילען זיין וואס נעהענטער, וואס נעהענטער. עס דאכט זיך אויס, אז ער איז עפּיס גאָר איין אנדער מין בעשעפעניש. ע ר שמעקט גאָר אנדערש...

ביין, שלום האָט נאָך גאָר זיין לעבען קיינעם אזוי ניט מקנא געוועז, ווי אָט דעם גליקליכען גימנאזיסטעל. „פאר וואָס איז ער ניט אויף זיין אָרט? פאר וואס איז ער בעסער ניט יענקעל דעם רופא'ס זוהן? ער הייסט דאָך אויך שלום... דאכט זיך, וואָס וואָלט גאָט געשאַדט, אז נחום ראבינאָוויטש זאָל זיין יענקעל דער רופא און יענקעל דער רופא זאָל זיין נחום ראבינאָוויטש?..."
ער האָט איהם געזעהען נאָכדעם אין חלום. ער האָט פון איהם גע־חלום'ט אויף דער וואהר. ער איז איהם ניט ארויסגעקראָכען פון קאָפּ אויף א מינוט. ער איז געוואָרען ביי איהם א משוגעת, א „אידעע־פיקס," דער צווייטער חיים פּרוכשטיין... ער האָט איהם מקנא געוועז, שטארק מקנא געוועז! צוגעהן צו איהם און רעדען האָט ער נישט געהאט קיין מוט. ווי אזוי רעדט מען דאָס מיט א גימנאזיסטעל?... ווי אזוי טרעט מען צו צו א יונגעל, וואָס הייסען הייסט ער שלום און רופט מען איהם סאָלאָמאָן?... נאָר פאַרגעשטעלט האָט ער זיך אין דער פאנטאזיע, אז ער איז אליין א גימנאזיסטעל, און הייסט שוין אליין אויך ניט שלום נאָר סאָלאָמאָן, און אז ער טראָגט א מונדירעל מיט זילבערנע קנעפּלעך און א צאַצקע אויפ'ן היטעלע, און אלע יונגלעך זענען איהם מקנא, און אלע אידען חדוש'ען זיך: „אָט דאָס איז נחום ראבינאָוויטשעס זוהנדעל, דער גימנאזיסטעל?... אָט דער האָט אמאָל געהייסען שלום?..."

* * *

מע קאָן זיך פאָרשטעלען, וואָס פאר א גדולה, וואָס פאר א יום־טוב ס'איז געוואָרען ביי שלום'ען אין הארצען יענעם טאָג, אז

דער טאַטע האָט איהם געגעבען צו וויסען, אַז מאָרגען, אם ירצה השם, הויבט ער אָן געהן אין די קלאַסען. ער איז שוין געווען, זאָגט ער, ביי'ם דירעקטאָר, איינגעגעבען אַ „פּראָשעניע“ דערוויל אין „פּריגאָטאָוויטעלנע.“

— אין זעקס וואָכען וועסט דו ענדיגען די פּריגאָטאָוויטעלנע, וועסט דו אריין, אם ירצה השם, אין דער „אויעזדנע,“ און פון דאָר־טען, אַז גאָט וועט וועלען, אין גימנאַזיע, און פון דאָרטען נאָך ווײ־טער . . . ביי גאָט איז אַלץ מעגליך, אַבי זאָלסט נאָר וועלען זיך צוסטאַרען אַ ביסעלע . . .

שלום האָט שיער ניט ארויסגעלאָזט קיין קוויטש—ער זאָל זיך ניט שעהמען פאַר'ן טאַטען. אַ שאלה אויב ער וועט זיך צוסטאַ־רען ! ער האָט נאָר ניט געוואוסט אקוראַט, וואָס איז „אויעזדנע,“ ווער איז דער דירעקטאָר און וואָס הייסט „פּריגאָטאָוויטעלנע“ ? ער האָט גוט געדענקט, וואָס ארנאָלד האָט געזאָגט, „ארנאָלד פון די פּידוואָרקעס“ . . און פאַר די אויגען איז איהם געקומען יענ־קעל דעם רופא'ס גימנאַזיסטעל מיט די זילבערנע קנעפּלעך און מיט'ן מאָרנעם היטעלע מיט דער צאַצקע,—און דאָס הארץ איז איהם געוואָרען פול, און דער קאָפּ האָט זיך איהם געדרעהט, און טרערען, טרערען פון פריידן האָבען זיך איהם געשטעלט אין די אויגען. נאָר ער איז געבליבען שטעהן ווי אַ סטאַטיק, אַ נעבעכעל, וואָס קאָן קיין צוויי ניט צעהלען . . . דער סטאַטיק האָט אָבער ארויסגעקוקט אויף דער מינוט, ווען ער וועט קאָנען בלייבען אַליין, וועט ער זיך שוין ראַסקאַשעווען : ער וועט שענקען זיך אַליין צוויי פּעטש אין ביידע באַקען, אָדער אין ביידע ליטקעס, אָדער גאָר גע־בען זיך אַ וואָרף אויף דער ערד און איבערקוליען זיך דריי מאָל הין־און־צוריק, אָדער אוועקשפּרינגען אויף איין פוס ווייט־ווייט, און אויסרופען מיט אַ נגון :

סאַלאָמאָן ! סאַלאָמאָן !
גימנאַזיסטעל סאַלאָמאָן ! . . .

— און דערוויי̇ל געה זיי מוחל פערווינגען דאס קינד, דערנאך וועסט דו זיך זעצען העלפען האקען ראזינקעס . . .

דאס, פערשטעהט זיך, זאגט די שטיעפמאמע און בכדי דעם לעזער זאל ניט זיין קשה, וואס איז פאר ראזינקעס, וואס מע דארף זיי האקען, בעדארף מען איהם דא געבען צו וויסען, אז ווייל פונ׳ם איינפאהר אליין קאן מען נישט לעבען, האט נחום ראבינאוויטש געעפענט א קעלער, א וויין־קעלער, און אויפגעהאנגען א שילד:

„פראדאזשא ראזניך ווין יוזשנאהא בערעגא."

ער אליין טאקי האט געמאכט די ווינען פון געהאקטע ראזינקעס אונטער אלערליי נעמען, פון וועלכע עס געדענקט זיך „ווימאראזיג," „חערעס," „מאדערא" און נאך א סארט רויטער וויין מיט׳ן נאמען „צערקאוונע כשר לפסח." דעם סארט וויין האבען די קינדער ליעב געהאט מעהר פון אלע ווינען איבער דעם, וואס דער „צערקאוונע כשר לפסח" איז געווען זיס און טערפקע. זיין זיסקייט האט זיך גענומען פון אזא מין סיראפ, וואס מע האט אין איהם אריינגעטהאן, און זיין טערפקייט האט געשטאמט פון די קערלעך פון די ראזינקעס. און פון וואנען האט זיך גענומען זיין רויטקייט—דאס האט דער טאטע געהאלטען בסוד . . אלע מאל, ווען מע האט די קינדער געשיקט אין קעלער נאך א קווארט וויין, האבען זיי זיך צוגעכאפט צום „צערקאוונע כשר לפסח" און אויסגעזשליאקעט צוויי מאל אזוי פיעל—און פונדעסטוועגען האט זיך געצווינגען פונ׳ם וויין דאס שטיקעל ברויט גאר נישקשה׳דיג, מעהר פון אלע אנדערע פרנסות.

די „פּענסיע״

51.

די „פּענסיע“

דער טאַטע שטאַל און אייזען פאַר'ן „קלאַסניק.“—דער העלד בעקומט אַ סטיפּענדיע.—אַ רעש אין שטאָדט.—די חלומות וועגען אוצר הויבען אָן מקוים צו ווערען.

ישט אזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. דאָס אריינטרעטען אין דער „אויעזדנע“ איז ניט אָנגעקומען אזוי גרינג און ניט אָבגעלאָפען גלאַט. דער ערשטער שטיין אין וועג איז געווען דער פעטער פּיני. ער האָט געארבייט מעשים: סטייטש, נעמען קינדער און מאַכען זיי פאַר גויים בידים!—האָט ער גע'טענה'ט, זיך שטאַרק געערגערט, און האָט זיך ניט בערוהיגט, ביז ער האָט ניט גענומען ביי'ם ברודער דאָס וואָרט, אז ער וועט חאָטש ניט לאָזען זיינע קינדער שרייבען אום שבת. דעם תנאי האָט טאַקי נחום ראבינאָוויטש אויסגענומען מיט'ן דירעקטאָר (סמאָטריטעל) פון דער „אויעזדנע“ בפירוש, אז שבת בעדאַרפען זיינע, ראבינאָוויטשעס, קינדער זיין פריי. נאָך אַ תנאי האָט ראבינאָוויטש אויסגענומען מיט'ן דירעקטאָר (דאָס איז געווען אַ צייט וואָס אידען האָבען דיקטירט תנאים), אז זיינע קינדער זאָלען ניט זיין אין קלאַס, ווען דער גלח גיט אָפּ זיין שטונדע—און אויסגעפיהרט האָט ראבינאָוויטש.

די צווייטע שווערינקייט פאַר די קינדער איז געווען די שפּראַך. זיי האָבען ביי'ם אריינטרעטען אין קלאַס פערשטאַנען אזוי ווינציג רוסיש, אז אַלע האָבען פון זיי געמאַכט חוזק—סאַי דער לעהרער, סאַי

די חברים. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז די ביינק לאַכען. און דאָס האָט דעם ציקאַווען שלום'ען פערדראָסען. ער איז געוואוינט געווען אָפּצולאַכען פון דער גאַנצער וועלט, צום סוף לאַכט מען גאָר פון איהם! . . . און די חברים, די שקצים'לעך, האָבען אויך ניט געשוויגען. קוים האָט זיך געענדיגט דאָס לערנען אין קלאַס און די אידישע קינדער, די „זשידענאַטיעס," האָבען זיך בעוויזען אין הויף, אזוי האָט מען זיי, במחילת כבודם, אוועקגעלעגט אויף דער ערד, און דוקא אין גוטען מוט, צוגעהאַלטען די הענד מיט די פיס, און גוט אָנגעשמירט זיי די אידישע פּיסקעס מיט גויעשען חזיר... געקומען דערנאָך א היים מיט בעטריבטע הערצער, האָבען זיי מורא געהאַט צו דערצעהלען דעם אמת, מען זאָל זיי ניט אָפּנעמען פון די קלאַסען. די שטיעפמאַמע האָט אזוי אויך געקאָכט און גע־גראָבען אויף די „קלאַסניקעס" (אזוי האָבען געהייסען ביי איהר די קינדער נאָכ'ן אריין אין דער אויעזדנע). און וויל שלום איז געווען מעהר מתמיד פון אלע, האָט זי איהם גע'רודפ'ט מעהר פון אלעמען. האָט זיך אָבער געטראָפען א מעשה און מע האָט איהר אָפּגעהאַקט די פליגעל, איז זי געוואָרען שטיל. וכך היה מעשה:

איין מאָל, אין א שענעם פריהמאָרגען, האָט שלום געלערענט, ארומגעשפּאַנט איבער דער שטוב און איינגע'חזר'ט דעם „אוראָק" אויף אויסוועניג, און דער טאַטע איז געשטאַנען אין טלית און תפלין און האָט געדאַווענט. און די שטיעפמאַמע האָט זיך גע־טהאָן איהר ארבייט: זי האָט געיאָדעט דעם טאַטען, אויפגעוואָר־פען איהם די אלטע עבירה, וואָס ער האָט אמאָל פערלייקענט פון איהר די עלטערע און די קלענערע קינדער די מיידלעך, זיך דורכ־געשמועסט וועגען דעם, וואָס פאר א גוטען אַפּעטיט, קיין עין הרע, זיינע קינדער האָבען צום עסען און וואָסערע גוטע מאַגענס זיי פערמאָגען. נישט פערגעסען אָנריהרען אויך די „משפּח'טערע" זיינע . . . דאָס אלסדינג האָט דעם טאַטען נישט געריהרט. ער איז געשטאַנען מיט'ן פּנים צו דער וואַנט און האָט געדאַווענט, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. נאָר אָט האָט זי זיך צעלאָזט

מיט איהר מענה־לשון אויף שלום׳עו, למאי ער געהט ארום און לערענט:

— ער מיינט, דער שענער קלאָסניק, אז חריין איז זיין פעטער און אז ער איז שוין א גאנצער פריץ און איז שוין פטור פון אלסדינג, א חוץ עסען! די סך משרתים, וואָס מע האָט דאָ, מיט די דיענסטען! נישקשה, עס מעג דיר נאָך אָנשטעהן, דו שענער קלאָסניק מיט די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, זיך מטריח זיין אריינטראָגען דעם אורח דעם סאמאָוואר, עס וועט חלילה ניט אָפּפאלען פון דיר קיין האָר אפילו, און צום אפּעטיט וועט דאָס דיר ניט שאדטען, און צום שדוך אודאי ניט . . .

דער „קלאָסניק“ איז שוין גרייט געוועזן אוועקלעגען דעם „אור־ראָק“ און לאָזען זיך אין קיך אריין נאָכ׳ן סאמאָוואר, אז עס טהוט זיך ניט א וואָרף דער טאטע און כאפּט איהם ניט אָן פאר א האנד און צעלאָזט זיך ניט מיט אימפּעט אויף לשון־קודש (נישט געוואָלט אין דאוונען מפסיק זיין):

— אי־אָ־נו־פּע־לא! לא! בשום אופן! מע דארף ניט! איך היים ניט! איך וויל ניט!—האָט ער אויסגעלאָזט אויף אידיש און איז אָנגעפאלען אויף דער שטיעפמאמע מיט א פייער, אפשר דאָס ערשטע מאָל זינט זי איז זיין ווייב, אז זי זאָל זיך ניט דערוועגען מעהר שאפען מיט איהם פון דאנען אהין! מיט אלע קינדער קאָן זי זיך שאפען, נאָר ניט מיט שלום׳ען! שלום איז ניט גלייך צו אנדערע! שלום בעדאַרף לערנען!

— איין מאָל פאר אלע מאָל! אָט אזוי וויל איך און אָט אזוי איז דאָס און אָט אזוי וועט דאָס זיין!

* * *

צי דערפאר, וואָס יעדער דעספּאָט, יעדער שלאָק־פּורעניות, אז ער דערהערט א הויך וואָרט, דערשרעקט ער זיך און ווערד אנשוויגען, אָדער דערפאר, וואָס דאָס איז געוועזן דעם טאטענס ער־

שטער וויעדערשטאנד זינט זיי קענען זיך און פיהרען אזא זיס לעבען,—נאָר ס'איז געשעהן א נס: די שטיעפמאמע האָט צוגע־ביסען די צונג און איז אנשווינגען געוואָרען, ווי א קעצעלע. פון דעמאלט אָן איז זי צו שלום'ען געוואָרען גאָר אַן אנדער מענש. דאָס הייסט, שטעכווערטלעך און קללות האָט זי ניט געזשאלעוועט, אלע מינוט איהם אויפגעוואָרפען די „קלאָסען," געגעבען אַנצוהע־רעניש בדרך גוזמא, אז עס געהט אוועק א פוד פאפיער א וואָך און דריי בוטעלקעס טינט א טאָג, און זי פלעגט פערגעסען מיט א כיון אַנצוגיסען דאָס לעמפעל אויף ביינאכט, אָנצוגרייטען אָנבייסען אין נאָך אזעלכע זאכען. דערפאר אָבער שאפען זיך האָט זי מיט איהם מעהר ניט געשאפט. סיידען אזוי, אין גוטען מוט, אז ער האָט גע־וואָלט פאָלגען א גאנג, אָדער א קוק טהון צום סאמאָוואר, אָדער פערוויעגען דאָס קינד—מהכתיתי . . .

— שלום —זאָגט צו איהם די שטיעפמאמע ווייך און מיט א נגון, ווי מע רעדט אין בעררדיטשעוו.—וואָס איז דאָס, וואָס דו, אז דו טהוסט נאָר א קוק צום סאמאָוואר, אזוי הויבט ער אָן זידען ?

אָדער:

— שלום ? קום נאָר אהער ! פאר וואָס ווערד דאָס קינד ביי דיר אנשלאָפען מיט דער מינוט ?

אָדער:

—שלום ? וואָס געדויערט ביי דיר א שפרונג אין מארק הין און צוריק ? א האלבע מינוט ! קיין האלבע מינוט אויך ניט . . .

און דערצו האָט איהם צוגעשפיעלט די הצלחה אויך א ביסעל. אז עס הויבט אָן געהן א מענשען, געהט עס. איינמאל אין קלאָס האָט דער „סמאָטריטעל" פון דער „אויעזדנע," א גאנץ וואוילער גוי, אנגענומען שלום'ען ביי'ם אויהער און געהייסען, אז דער טאַ־טע זאל קומען צו איהם צוגעהן אין דער קאנצעליאריע. ער דארף איהם עפיס זאָגען. דערהערט, אז דער „אדון דער דירעקטאָר" רופט איהם, האָט זיך נחום ראבינאָוויטש ניט געלאָזט לאנג בע־טען, אָנגעטהאָן די שבת'דיגע קאפאטע, נאָך שטארקער אונטער־

געקאטשעט די אונטערגעקאטשעטע פאות און איז אוועק צום די־רעקטאר הערען, וואס וועט ער זאגען. לאזט זיך אויס אזא גע־שיכטע: אזוי ווי זיין זוהן שלום לעהרענט זיך אויסגעצייכענט גוט, וואלט ער, אייגענטליך, „פא־זאקאנו" בעדארפט איהם צונעהמען אויף „קאזיאנע שטשאט." נאר אזוי ווי ער איז א איד, קאן ער איהם שענקען א פענסיע (דאכט זיך, אויב ניט הונדערט צוואנציג רובעל א יאהר, אדער הונדערט צוואנציג רובעל א האלב יאהר).

דאס האט אנגעמאכט א מאדנעם רעש און א טומעל אין שטאדט. איינער נאכ'ן אנדערען איז מען געקומען געוואוירע ווערען, צי ס'איז אמת?

— וואס זשע? א ליגען?

— פענסיע?

— פענסיע.

— נאזנאטשעט פון קאזנא?

— ניט פון קאזנא, נאר פון נאראדנע פראסוועשטשעניע.

א מענש, וואס געהער זיך אן מיט „נאראדנע פראסוועשטשע־ניע"—א קאטאוועס אביסעל?! . . . פארנאכט קלויבען זיך צע־נויף די משפחה—אנקוקען וואס פאר א פנים ער האט, „דער בעל הפענסיע"? . . . אך! ווער עס האט ניט געזעהן דעמאלט דעם טאטען, ווי ער האט געשיינט און געלויכטען, דער האט גאר קיין גליקליכען מענשען אויף זיין לעבען נישט געזעהן! אפילו די שטיעפ־מאמע, וואס האט זיך משמח געווען גלייך מיט אלע און איז דעם דאזיגען טאג געווען מאדנע גוט, מכבד געווען די משפחה מיט טיי און מיט איינגעמאכטס, האט בעקומען חן אין די אויגען פונ'ם בעל הפענסיע, וואס האט איהר פערגעסען און מוחל געווען אלסדינג. „וואס ס'איז געווען איז געווען" . . . איצט איז ער א העלד. אלע קוקען אויף איהם. אלע רעדען פון איהם. אלע לאבען און פרעהען זיך. דער מוהמע חנה'ס קינדער, וואס האבען ליעב טרייבען מיט איהם קאטאוועס, פרעגען איהם: „וואס רעכענט ער צו טהון מיט אזוי פיעל געלד?" גלייך ווי זיי ווייסען ניט, אז פונ'ם געלד וועט

ער ניט זעהען א גראשען אין די אויגען. גלייך ווי זיי ווייסען ניט, אז דאס געלד וועט צונויף קומען דעם טאטען אין געשעפט אריין, אינ׳ם וויינקעלער „יוזשנאהא בערעגא“ . . .

שאט! אט איז ער אויך דא — דער גראבער קאלעקטאר מיט די שווארצע ברילען און מיט די טיעפע קאלאשען. ער וויל נור א קוק טהאן מיט זיינע בלינדע אויגען דעם קונדאס (א קוועטש אויפ׳ן אס) און געבען איהם, דעם שייגאץ (א קוועטש אויפ׳ן אץ), א קניפ אין בעקעל, ארויסרייסען א שטיק פלייש! אויך די „איי־דעמס,“ לייזער־יאסעל און מאגידאוו, זענען אריינגעקומען צום טאטען אבגעבען מזל טוב און א ביסעל זיצען און שמועסען פון השכלה און פון ליכטיגקייט, פון פראגרעס און פון ציוויליזאציע... און נאך זיי איז געקומען „ארנאלד פון די פידווארקעס“ און האט א ביסעל פערשטערט שלום׳ען די שבחה . . . ערשטענס, האט ער בעוויזען די אידען, אז זיי זענען בהמות, זיי ווייסען ניט וואס זיי רעדען. די פענסיע איז ניט קיין פענסיע, נאר א סטיפענדיע. פענסיע איז פענסיע, און סטיפענדיע איז סטיפענדיע . . . והשנית, איז שלום ניט דער איינציגער, — ס׳איז דא נאך איינער אין דער אויעזדנע, וואס האט בעקומען א סטיפענדיום, — אויך אויף הונ־דערט צוואנציג רובעל, און דאס איז געוועזען שלום׳ס נייער חבר פון דער „אויעזדנע.“ אלי האט ער געהייסען. נאר וועגען איהם שפעטער. דערווייל איז דער העלד פון אונזער בעשרייבונג געווען אויפ׳ן זיעבעטען הימעל. ער האט ארויסגעזעהען בחוש, אז זיינע אמאליגע חלומות וועגען זיין חבר שמואליק׳ס „אוצר“ הויבען אן פאוואלינקע מקוים צו ווערען . . . און זיין פאנטאזיע כאפט איהם אויף אויף איהרע פליגלען און פערטראגט איהם ווייט־ווייט, אין עולם־הדמיון אריין. און ער זעהט זיך ארומגערינגעלט מיט זיינע חברים, וואס קוקען אויף איהם מיט שטראהלענדיגע אויגען און זענען איהם מקנא. און דעם טאטען זעהט ער, נאך גאר א יונ־גערמאנטשיק עפּיס. וואו איז אהינגעקומען דער אויסגעבויגענער רוקען? די טיעפע קנייטשען אויפ׳ן שטערן? דאס געלע פערזארגטע

פנים? גאָר איין אַנדער מענש געוואָרען! און ער זיפצט שוין גאָר ניט מעהר. און די גאַנצע משפחה—שטעלט זיך איהם פאָר—רינגעלט איהם ארום, גיט איהם אָפּ גרויס כבוד, איהם און זיין זוהן שלום'ען, דעם אויסדערוועהלטען, דעם גליקליכען, וואָס פון איהם ווייסען היינט אַלע, אפילו „קאַזנאַ" און אפילו די „נאַראָדנע פּראָסוויעשטשעניע"—אַלע, אַלע, אפשר טאַקי ביז'ן קיסר—ווער ווייסט? . . .

חבר אלי

חבר אלי

אלי דאדים.—די נאהינטע בעקאנטשאפט אויף א שרפה.—שמועסען וועגען פאטאגראפיע מיט'ן פעטער פיני.—דער העלד איז מחלל שבת בפרהסיה.— ער ווערד געקרוינט מיט'ן נאמען „פיסאטעל.”

פנים א ווייס, א קיילעכיגס, א ביסעלע א געשטורפעלטס. האר שטעהענדיגע, הארטע, שווארצע, געדיכטע, שטעכעדיגע, א גאנצע גריווע. אויגען לאכענדיגע, צייהן געזונדע, ווייסע. פינגער קורצע. א געלעכטער—א הילכיגער, א שיסענדיגער. א טעמפעראמענט א פייעריגער—אט דאס איז דער פארטרעט פון שלום'ס חבר אלי, פונ'ם ערשטען קלאס אויעזדנע ביז'ן סוף.

זייער ערשטע בעקאנטשאפט איז געשלאסען געווארען ביינאכט אויף א שרפה.

א שרפה—דאס איז א ספעקטאקל, איין אומזיסטיגע פארשטעלונג, א העכסט אינטערעסאנטע פערזאמלונג פון אלערליי טיפען אידען און ווייבער, איין אפשפיעגלונג פון אלערליי סצענעס, טרויעריגע און פרעהליכע—מע דארף נישט קיין טהעאטער. די נאכט איז שטיל. דער הימעל איז טיעף, שטערען פינקלען. וואו ניט וואו לאזט זיך הערען דאס בילען פון א הונט. און דאס שטיבעל ברענט זיך ווי א ליכטעל, רוהיג, פאמעליך. ס'האט צייט. פון אלע גאסען ציהען זיך מענשען. פריהער שלעפעריג, דערנאך לעבעדיגער און האמעטנער; פריהער איינציגווייז, דערנאך מחנות־ווייז, און אידישע קינדער—א גאנצע חאליאסטרע. אידען מיט

ארבע־כנפות׳ען וואַרפֿען זיך אין פֿייער אַריין ראַטעוועןֹ, ווייבער קוויטשען, קליינע קינדער וויינען, בחורים זאָגען ווערטלעך, אונ־טערגעוואַקסענע מיידלעך לאַכען. ראַבינאָוויטשעס קינדער זענען אויך דאָ. פּלוצים דערהערט שלום עמיצענס קול, אַ קול פֿון אַ יונגעל, און גלייך צו איהם אויפ׳ן אויער:

— זיי פֿאָהרען!

— ווער?

— די „פּאָזשאַרנע קאָמאַנדע.״ קום, וועלען מיר העלפֿען לעשען!

אוןביידע יונגלעך נעמען זיך פֿאַר די הענד און מע לאָזט זיך לויפֿען איבער׳ן גאַנצען מאַרק צו בעגעגענען די „פּאָזשאַרנע קאָ־מאַנדע.״ לויפֿענדיג, ווערד שלום געוואוירע, אַז זיין חבר רופֿט מען אלי און ער איז דאָדי דעם שרייבער׳ס אַ יונגעל. און אלי ווערד געוואוירע, אַז זיין חבר הייסט שלום און אַז ער איז נחום ראַבינאָוויטשעס אַ יונגעל.

זייער צווייטע בעגעגעניש איז פֿאָרגעקומען אַ ביסעל שפּע־טער, שוין דווקא ביי טאָג, אויך אין גאַס און אויך אויף אַן אומ־זיסטיגער פֿאָרשטעלונג. עפּיס אַ שוואַרצער מיט ווייסע צייהן ווייזט אַ מאַלפּע, און די גאַנצע שטאָדט מיט יונגלעך לויפֿען איהם נאָך. דאָס איז איינס פֿון די חדושים, וואָס מע זעהט זעלטען אין פּערעיאַסלאַוו. אָדער מע פֿיהרט אַרום אַ בער מיט אויסגעבראָכענע אויגען, וואָס טאַנצט אויף אַ שטעקען. אָדער אַ וואַנקאַ רוטוטין מיט רויטע הויזען, וואָס מאַכט אָנשטעלען. אָדער אַ ציגיינער ווייזט אַ מאַלפּע. דער ציגיינער און די מאַלפּע האָבען ביידע איין פּנים, גלייך ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט. ביידע האָבען אַלץ איינע געקנייטשטע בעוואַקסענע פּנים׳ער, אַלץ איינע אויסגעקראַ־בענע קעפּ און קוקען ביידע מיט אַלץ איינע רחמנות׳דיגע אויגען און ציהען אוים די בעוואַקסענע ברודיגע דאַרע הענט, מע זאָל זיי עפּיס געבען. און רעדען רעדט דער ציגיינער מיט אַזאַ מאָדנע קול און אויף אַזאַ מאָדנע שפּראַך, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און מאַכט אַזאַ

מאָדנדע גרימאַסע דערביי, אַז מע מוז לאַכען: „דאַי, בארין! חאַ־ראַש אַבעזשיאַן! אַמעריקאַנסקו!" . . . און חברה שיסען אויס אַ געלעכטער. די דאָזיגע צוויי בעגעגענישען זענען שוין גאַנץ גענוג, אַז אַזעלכע צוויי יונגלעך, שקצים, ווי שלום נחום ראַבינאָ־וויטשעס און אלי דאָדי דעם שרייבערס, זאָלען ווערען חברים. דאַרף נאָך גאָט פיהרען אַזוי, אַז זיי טרעפען זיך ביידע אין איין קלאַס אין דער „אויעזדנע," אַ באַנק נעבען אַ באַנק, און אַקוראַט דעמאָלט, ווען דער לעהרער האָלט אָפּ זיין ערשטע לעקציע פאַר׳ן גאַנצען קלאַס. דערזעהט שלום זיין נייעם חבר אלי, ווי ער ציהט אויס די האַנד, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, מאַכט דעם ציגיינערס גרי־מאַסע: „דאַי בארין! חאַראַש אַבעזשיאַן! אַמעריקאַנסקו! . ." זייט אַ בריה, האַלט זיך איין און צעלאַכט זיך ניט. אוּדאי בעקו־מען ביידע חברים אַ מאוס׳ען פּסק, בלייבען ביידע איבער „אָהן וואַרעמעס," און זייער פריינדשאַפט ווערד געשלאָסען אויף שטענ־דיג, אויף אייביג.

פון דעמאָלט אָן ווערען זיי נפש אחת, איין זעל, איין נשמה. וואו איינער, דאָרט איז דער צווייטער. ביידע אינאיינעם לערנען, און לערנען גוט. מע האָט זיך דאָס וואָרט געגעבען, אַז מע זאָל איבערשטייגען אַלע גוים, מע זאָל זיין די ערשטע, די בעסטע תלמידים אין קלאַס. און מע האָט אויסגעפיהרט. מע האָט וויט־ווייט איבערגעשטיגען אַלע גוים און מע איז געגאַנגען פון קלאַס צו קלאַס די ערשטע בעסטע תלמידים, אָבער אויך די ערשטע און די גרעסטע שקצים אין שטאָדט. וואָס די צוויי האָבען זיך ער־לויבט אָפּצוטהון אין שטאָדט האָבען דאָס אַנדערע יונגלעך נישט געוואַגט. די בעסטע יונגלעך, פּענסיאָנערען, סטיפּענדיאַנטען—אַ קלייניגקייט? היינט זייער קענען רוסישע גראַמאַטיקע! וואָס פאַר אַ וואָרט מע זאָל ניט ארויסרעדען איז באַלד צו דער גראַמאַטיקע. למשל, אַ טיש איז סטאָל. און סטאָל איז: סטאָל, סטאָלאַ, סטאָ־לו, סטאָל, סטאָלאָם, אַ סטאָליע. אַ מעסער איז נאָזש. און נאָזש איז: נאָזש, נאָזשאַ, נאָזשו, נאָזש, נאָזשאָם, אַ נאָזשיע.

היינט געאָגראַפיע! ווער נאָך ווייס אַזוי ווי זיי, פאַר וואָס איז די ערד קיילעכיג? ווער דרעהט זיך אַרום וועמען—די ערד אַרום דער זון, צי די זון אַרום דער ערד? און פון וואַנען נעמט זיך אַ ווינט? און וואָס איז פריהער—דער דונער, אָדער דער בליץ? און פון וואַנען נעמט זיך אַ רעגען?

פון אַלע לערנעכצען, וואָס מע לערענט אין די קלאַסען, געפעלט שלום׳ס טאַטען נאָר געאָגראַפיע. מחמת פון געאָגראַפיע ווערד מען געבילדעט, אויפגעקלערט. חשבונען איז אויך אַ גוטע זאַך. מאַטעמאַטיק שאַרפט אויס דעם מוח. אָבער נישט מעהר. אַט איז יאָסי פרוכשטיין אַ פּראָסטער איד, ניט געלערענט אין ערגיץ. פונדעסטוועגען גיט איהם די שווערסטע „זאַדאַטשע,“ וועט ער זי אייך מאַכען אויפ׳ן קאָפּ. צי, אַ שטייגער, נעמט דעם קאַלעקטאָר. וואו האָט ער שטודירט? ערגיץ אין דער ישיבה. נו, קען ער נישט, מיינט איהר, קיין אַלגעברע? פון לייזער־יאָסלען שמועסט מען ניט, און „אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס“—פון יענעם איז אָפּגערעדט. אַרנאָלד איז דאָך גרייט אָבגעבען „עקזאַמענט.“ ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, געאָגראַפיע איז ניט מאַטעמאַטיקע. געאָגראַפיע דאַרף מען לערנען. געאָגראַפיע דאַרף מען קענען. און שלום קען געאָגראַפיע. זיין פאָטער האָט ליעב מיט איהם צו פערברענגען נאָר וועגען געאָגראַפיע. און איז צופריעדען, און איז גליקליך, אַז עס זיצט דערביי אַ דריטער.

אַ קאָמעדיע איז, אַז דער פעטער פּיני זיצט דערביי. דער פעטער פּיני גלעט די באָרד, שמייכעלט, מאַכט חוזק פון דעם קליינעם פילאָזאָף, ווי ער צעשפּרייט זיך דאָס אַ ביסעל מיט זיין געאָגראַפיע. אַ יונגעל אַ שנעק האָט אַ העזה צו זאָגען פאַר איין עלטערען אידען, פאַר אַ פעטער, אַז די ערד דרעהט זיך, ניט די זון. אי עס שטעהט בפירוש: „שמש בגבעון דום“?—דו, זון, אין גבעון, בלייב שטעהן? בלייבט אַ קשיא . . . „צי, אַ שטייגער, דו זאָגסט, אַז דער דונער קומט פריהער פאַר׳ן בליץ. אַי, מיר זעהען פריהער דעם בליץ און ערשט נאָכדעם קומט דער דונער?“—פרעגט ביי איהם דער פעטער פּיני אויף אַ טשיקאַוועסט און קאַטשעט זיך פאַר

געלעכטער. „צי דו זאָגסט, אז די ערד איז א כדור, קיילעכיג, הייסט דאָס, ווי איין עפּעל. מיט וואָס וועסט דו דאָס מיר בע־ ווייזען?“ ענטפערט איהם שלום: „אויב איהר ווילט זיך מטריח זיין, פעטער, שטעהט אויף, זייט מוחל, מאָרגען גאַנץ פריה און טהוט א קוק אויפ׳ן שפּיץ מאָנאַסטיר, בעת די זון געהט אויף, וועט איהר זעהען, ווי דער שפּיץ קלויסטער ווערד בעלייכט פריהער פון אלסדינג . . .“ „אודאי האָב איך מעהר ניט וואָס צו טהון, נאָר אויפשטעהן דיר כאור און קוקען אויפ׳ן שפּיץ קלויסטער צוליעב דיין געאָגראַפּיע—חא־חא־חא! . . .“

ניין, דער פעטער פּיני איז ניט צופריעדען ניט מיט דער געאָ־ גראַפּיע, ניט מיט די קלאַסען און נישט מיט דעם, וואָס זיין נחום׳ס זוהן איז א חבר מיט דאָדי דעם שרייבער׳ס יונגעל. ער וועט איהם ארויספיהרען ווער ווייס אויף וואָסערע דרכים . . . דער פעטער פּיני האָט געהערט אויף זיי עפּיס ניט אַזעלכע שענע זאכען. ער האָט געהערט, אז די יונגלעך געהען שבת שפּאַציערען אויף די פּידוואַרקעס, און אז זיי טראָגען טיכלעך אום שבת, און אז זיי רעדען, רעדען זיי צווישען זיך אויף רוסיש, ניט אויף אידיש.

אוי וועה—ס׳איז נעבאך אלסדינג געווען אמת קודש קדשים! נאָך מעהר: זיי געהען אלע שבת אויף די פּידוואַרקעס, אָבער ניט שפּאַציערען, ווי מיר ווע‎לען ווייטער זעהען . . . זיי טראָגען ניט נאָר טיכלעך אום שבת, נאָר קליין־געלד אויף צו קויפען באַרלעך, און רעדען אַזעלכע זאכען—אך! ווען דער פעטער פּיני זאָל נאָך וויסען פון וואָס מע רעדט, און ווי אזוי מע רעדט! . . . .

דער פעטער פּיני זאָל נאָך וויסען, ווי אזוי די צוויי בחורימלעך שי־ פען זיך אויף א שיפעל, פערקלויבען זיך אין צווייען העט־ווייט אויף יענער זייט טייך. דאָרט אויפ׳ן גרינעם גראָז לייענט מען ביכלעך (רוסישע) און מע זינגט ליעדלעך (גויעשע) און מע חלום׳ט אויף דער וואָהר, מע בויעט אינאיינעם לופטשלעסער, וואָס וועט זיין אמאָל, אז מע וועט ענדיגען די „אויעזדנע“? וואוהין וועט מען פאָהרען? אויף וואָס וועט מען שטודירען? וואָס וועט מען זיין?

און דער אמת מוז דאָ געזאָגט ווערען, עס האָט געהערשט, אזוי צו זאָגען, א גויעשע שטימונג, און קיין אידישער אינהאלט איז אין די דאָזיגע זיסע חלומות ניט געווען, ווארום דער חבר אלי איז געוואקסען אין א שטוב, וואָס איז געווען ווייט פון אידישקייט, כאָטש—איינס צום אנדערן געהערט זיך ניט אָן—פּעטש פּאר ניט ווע̇לען דאווענען האָט אלי געכאַפּט פון זיין טאטען נישט ווינציגער ווי אלע אנדערע יונגלעך פון זייערע טאטעס. איך האָב מורא, אז אלע טאטעס זענען אזוי. איהר קאָנט נאָך היינט אויך בעגע־גענען טאטעס, וואָס אליין טהוען זיי כל דבר אסור און ווילען, אז זייערע קינדער זאָלען זיין גוט און פרום, ניט אין זיי געראָטען . . .

ניט ווע̇לען דאווענען—דאָס איז געווען ביי חברה יונגוואַרג איין אלטע קרענק נאָך פון חדר. „היפּערען" אין דאווענען איז גע־ווען א וואָכעדיגער גאַנג. און פון זינט זיי זענען אריין אין די „קלאסען," האָבען זיי דאָס דאווענען גאָר אין גאַנצען פערבויגען. דער טאטע האָט דאָס געוואוסט, נאָר געמאכט זיך כלא ידע. האָ־בען זיך אָבער געפונען אזעלכע, וואָס האָבען נאָכגעקוקט און גע־עפּענט דעם טאטען די אויגען, ער זאָל זעהן, ווי זיינע קינדער געהען ביסלעכווייז אראָפּ פון דרך הישר—און דאָס האָט געפיהרט דערצו, אז די קינדער זאָלען נאָך מעהר ניט ווע̇לען דאווענען און זאָלען אין דעם ניט ווע̇לען דאווענען פיהלען א מין ענג רוחני. ניט אומזיסט האָט דער רבי געגעבען צו פערשטעהן זיינע תלמידים, די קליינע בעלי־עבירה'ניקעס, דעם שכל פון איין עבירה, אז די עבירה אליין איז ניט אזוי מורא'דיג, ווי די תאוה פון טהון איין עבירה.... שלום געדענקט נאָך עד היום דעם טעם פון דער ערשטער עבירה, פון „חילול שבת." אזוי איז געווען די מעשה:

שבת בייטאָג. אידען האָבען אָפּגעגעסען וואַרעמעס און גע־האלטען אין רעכטען שלאָף. אין גאס איז נאָך ניטאָ קיין משוגע־נער הונט. שטיל און רוהיג, האָטש ציה זיך אויס. די זון באַקט, ווי אין דער מדבר. די ווענט פון די געפאַרבטע הייזער און די

הילצערנע פּאַרקאַנעס פון די הויפּען בעטען זיך, מע זאָל עפּים אויף זיי אָנצייכענען, אָנשרייבען. שלום האַלט די הענד אין די קעשענעס. דאָרט ליגט ביי איהם א קריידעל פון די קריידלעך, וואָס ווערען בענוצט אין קלאַס צו דער מאַטעמאַטיקע. ער קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען—נישטאָ קיין מענש. די לאַדען זענען פערהאַקט. און דער יצר הרע רעדט איהם אָן: „מאָהל!" . . . וואָס זאָל ער מאָהלען? נעמט ער אויף דער גיך און טהוט א מאָהל אוים דאַס בעוואוסטע ליעדעל, וואָס אלע קינדער זינגען און מאָהלען בעת מעשה:

טאַטשקאַ, טאַטשקאַ, זאַפּיאַטאַיאַ,
מינוס, ראָזשיצאַ קריוואַיאַ,
רוטשקאַ, רוטשקאַ, אי קרוזשאָק,
נאָזשקאַ, נאָזשקאַ, אי פּופּאָק—*)

פּאַרטיג א מענשעל מיט א קיילעכיג פּנים, מיט הענטלעך און מיט פיסלעך און מיט א מויל, וואָס לאַכט . . . דער מאָהלער איז צופריעדען מיט׳ן בילד. עס פעהלט נאָר איין אויפשריפט. שלום קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען—נישטאָ קיין מענש. די לאַדען זענען פערהאַקט. און דער יצר הרע רעדט איהם אָן: „שרייב!" . . . וואָס זאָל ער שרייבען? נעמט ער און שטעלט אוועק פון אונטען, אונטער׳ן בילד, מיט שענע קיילעכיגע אותיות אויף רוסיש צום גראַם:

קטאָ פּיסאַל — נע זנאַיו,
א יאַ, דוראַק, טשיטאַיו . . . **)

און איידער ער בעוויזט איבערצולייענען וואָס ער האָט דאָ

---

*) א פּונקט, א פּונקט, און א קאַמע,
א פּאַסיקעל א גלייכס, א פּנימל א קרומס,
א הענטעל, א הענטעל, און א קיילכעל,
א פיסעל, א פיסעל און א בייכעל.

**) ווער ס׳האָט געשריבען — ווייס איך ניט, נאָר איך שוטה, לייען דאָס.

אַנגעשריבען, דערפיהלט ער ווי עמיצענס צוויי פינגער האַלטען איהם ביי'ם לינקען אויער, אָבער שטאַרק! . . .

איך מיין, אַז קיינעם פון די לעזער וועט ניט איינפאַלען צו טרעפען, ווער האָט דאָס געקאָנט זיין אָט דער, וואָס האָט געפּאַקט דעם העלד פון דער ביאָגראַפיע מיט דער דאָזיגער מאוס'ער עבירה פון חלול שבת בפרהסיא? פערשטעהט זיך, אַז ניט קיין אַנדערער, נאָר דער פעטער פיני! גראַד ער בעדאַרף היינט פריהער פון אַלע־מען אויפשטעהן פון שלאָף און פריהער פון אַלעמען געהן מיט אַ וויזיט גוט שבת זאָגען! וואָס ווייטער איז געוועזן — איז איבעריג צו דערצעהלען. יעדער קאָן זיך פאָרשטעלען, אַז עס האָט ניט געהאָלפען קיין זאַך, קיין בעטען זיך, קיין טרערען — דער פעטער פיני האָט דעם בחור איין אויסגעשמירטען אין קרייד אָפּגעפיהרט גלייך אַ היים און איבערגעגעבען איהם אויפ'ן טאַטענס הענד. נאָר דאָס איז געוועזן גאָרניט אַקעגען דעם, וואָס איז געשעהען נאָכדעם, אַז די גאַנצע שטאָדט איז געוואוירע געוואָרען פון דער מעשה און ס'איז דערגאַנגען צו דער נאַטשאַלסטווע פון דער אויעזדנע. עס האָט געהאַלטען דערביי, אַז מע זאָל דאָס בחור'על „אויסשליסען"..

דער טאַטע האָט געוויינט מיט טרערען און האָט נעבאַך געמוזט געהן צום אדון. צום דירעקטאָר (סמאָטריטעל), בעטען פאַר זיין זוהן רחמים, און נאָר צו פערדאַנקען דאָס, וואָס ער איז געוועזן איינער פון די בעסטע תלמידים אין קלאַס, אַ סטיפּענדיאַנט, האָט מען אויף איהם געלעגט כבוד, רחמנות געהאַט אויפ'ן טאַטען און ניט „אויסגעשלאָסען." דערפאַר האָבען די לעהרערס געבענשט דעם תלמיד מיט אַ נייעם נאָמען, אַז זיי האָבען איהם בעדאַרפט ארויסרופען אין קלאַס צו דעם ברעט, האָבען זיי ניט געזאָגט ווי ביז אַהער: ראַבינאָוויטש! זיי האָבען איהם ארויסגערופען אָדער „חודאָזשניק" (מאַהלער) אָדער „פּיסאַטעל" (שריפטשטעלער), און צעצוויגען האָט מען דאָס וואָרט אויף דריי קלאַפּטער די לענג:

— פּי—סאַ—טעל! . . .

אָט דער נאָמען איז איהם פערבליבען אויף לאַנג, שוין ביז'ן סוף.

צווישען חזנים און כלי־זמרים

53

צווישען חזנים און כלי-זמרים

א מעשה מיט א אידיש ביכעל, וואס רופט ארויס געלעכטער.—חזנים מיט א „קאלאווראטור.“—יהושע העשיל דער כלי זמר מיט זיין חאליאסטרע.—דער יצר הרע פון פיעדעל.

ו „שרייבעריי“ האט דער העלד פון דער דאזיגער ביאגראפיע געהאט א נייגונג פון תמיד אן. זיין אידעאל איז געווען צו זיין א מחבר, א שרייבער, ניט נאר מיט'ן קריידעל אויף די הענד, נאר טאקי באמת א שרייבער, א פערפאסער פון א בוך. אויף איהם האט נביאות געזאגט נאך זיין אלטער פריינד דער קאלעקטאר, אז ער וועט אמאל זיין א שריפט־שטעלער און וועט שרייבען העברעאיש אזוי ווי צעדערבוים, גאט־לויבער, יהל'ל און נאך א סך אנדערע „גדולים.“ האט אבער אר־נאלד פון די פידוואַרקעס געדרונגען פארקעהרט: אז אויב אט דער חברהמאן וועט אמאל שרייבען, וועט ער שוין זיין בעסער א רוסי־שער שרייבער, ניט קיין העברעאישער. אין „המליץ,“ האט ער גע־זאגט, זענען פארהאן אהן איהם גענוג דילעטאנטען, איגנאראנטען, מלמדים און בטלנים! ניט צעדערבוים, ניט גאטלויבער, ניט יהל'ל, נאר טורגעניעוו און גאגאל, פושקין און לערמאנטאוו,—אט ווער עס בעדארף איהם שטעהן פאר די אויגען! . . .

מיט איינעם ווארט, אדער העברעאיש, אדער רוסיש. אז דער

„חברהמאן“ וועט אמאל שרייבען א י ד י ש—דאס איז קיינעם אויף די געדאנקען ניט געקומען, ווארום אידיש איז דען אויך א שפראך? דאס הייסט, רעדען האט מען קיין אנדער שפּראך ניט געוואוסט אויסער א י ד י ש , נאר אז מע קאן ש ר י י ב ע ן אויף אידיש—ווער האט דאס געוואוסט? „זשארגאן,“ „עברי־טייטש“—דאס איז א מאכל פאר ווייבער. א איד האט זיך גע־שעהמט צו האלטען א אידיש ביכעל אין די הענד—מע וועט זאגען: א גראבער יונג! . . . .

פונדעסטוועגען געדענקט זיך א מעשה נאך פון קינדווייז, נאך אין יענעם פערוואָרפענעם קליינעם שטעדטעלע, אין וואראנקא, האט א אידיש ביכעל, און דוקא אויף „ ז ש א ר ג א ן “ גע־שריעבען, געהאט דעם גרעסטען ערפאלג. וואס דאס איז געוועזן פאר א ביכעל—קאן זיך דער העלד פון דער ביאגראפיע ניט דער־מאהנען. ער געדענקט נאר, אז ס'איז געוועזן א ביכעלע א קלייני־טשיקס, א דארינקס, מיט געלע, פערסמאלציוועטע צעפאלענע און אבגעריסענע בלעטלעך, אהן טעוועלעך, און אפילו אהן א פאדער־בלעטעל. שבת צו נאכטס, אלע בעלי־בתים פון שטאדט האבען זיך צענויפגעקליבען ביי רב נחום וועוויק'ס אויף „מלוה מלכה.“ די מאמע איז פערנומען אין קיך מיט'ן „וואלכעשין בארשט,“ און דער עולם האלט זיך אונטער דערווייל. רב נחום לייענט א מעשה ביכעל. דער טאטע לייענט, און דער עולם זיצט ארום טיש, רוי־כערט פאפיראסען און מע קאטשעט זיך, מע האלט זיך ביי די זייי־טען פאר געלעכטער, און מע אונטערברעכט אלע מינוט דעם פאר־לעזער און מע דריקט אוים די גרויסע התפעלות הויך אויף א קול, און עס שיטען זיך קללות אויפ'ן בעל־מחבר'ס אדרעס: „אט א ימח־שמו'ניק! א כל־בו'ניק! א ממזר! א רוח אין זיין טאטענס טאטען אריין! . . .“ אפילו דער פארלעזער אליין קאן זיך ניט איינהאלטען, ווערד שיער דערשטיקט פאר געלעכטער! די קינדער ווילען ניט געהן שלאפען, און שלום אודאי ניט. פערשטעהן וואס דער טאטע לייענט—פערשטעהט ער ניט, נאר ס'איז איהם גלאט

געפעלען צו זעהן, ווי אידען מיט בערד קאַטשען זיך, האַלטען זיך ביי די זייטען און שיסען אויס אַלע מאָל מיט אַ געלעכטער און ער זיצט פון דערווייטענס און קוקט אין אַלעמענס פנים'ער, ווי זיי שיינען, און ער איז מקנא יענעם אידען, וואָס האָט געמאַכט אָט דאָס ביכעלע, און זיין טיעפסטער וואונש איז, אַז גאָט וועט העלפען, ער וועט אויסוואַקסען און ווערען אַ גרויסער, וועט ער אויך אָנשרייבען אַזאַ מין ביכעלע, וואָס אידען וועלען דאָס לייענען און וועלען לאַכען און וועלען איהם שעלטען אין גוטען מוט, גלאַט אַזוי זיך, אין טאַטענס טאַטען אריין . . .

נאָר ווי די מעשה איז—אויב ער וועט זיין אַ שרייבער אָדער ניט; אויב ער וועט זיין אַ העברעאישער שרייבער אָדער אַ רוסישער—אַ „קענער“ וועט ער שוין זיין געוויס. ס'איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען. זיין אַ „קענער“—דאָס האָט ער געמוזט און דאָס האָט ער געוואָלט. ער האָט געוואָלט קענען אַלסדינג. אפילו אַזאַ זאַך ווי פיעדעל־שפּיעלען. דאַכט זיך, וואָס פאַר אַ שייכות האָט שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל צו השכלה? ניין, עס האָט אַ שייכות. שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל איז אין יענער צייט געשטאַנען אין פּראָגראַם פון קענטעניש גלייך מיט אַנדערע זאַכען און האָט זיך אָנגעקעהרט מיט לערנען, ווי אַ שטייגער, אַ טאַטענס אַ קינד האָט געלערענט דייטש, אָדער פראַנצויז. קיין פּראַקטישע נוצען האָט דערפון קיינער ניט געוואַרט, נאָר אַ טאַטענס אַ קינד, וואָס וויל זיין אַ מושלם, בעדאַרף אַלסדינג קענען. כמעט אַלע פיינסטע בעל־בתישע בחורים'לעך אין שטאָדט האָבען דעריבער געלערענט שפּיעלען פיעדעל. חיים פּרוכשטיינס האָט געשפּיעלט פיעדעל, צאַלי מערפּערטס האָט געשפּיעלט פיעדעל, מאָטעל סריבנערס האָט געשפּיעלט פיעדעל. נאָך אַ סך יונגלעך האָבען געשפּיעלט פיעדעל. מיט וואָס איז שלום ראַבינאָוויטש ערגער פון זיי? האָט אָבער דער טאַטע ניט געוואָלט. ער האַלט ניט דערפון. עס איז איין איבעריגע זאַך, האָט ער געזאָגט, איין עבירה די צייט, און עס קומט אויס ביי איהם מעשה כלי־זמר . . . מאַטעמאַטיקע, געאָגראַפיע,

מליצה—דאָס איז אַ זאַך. אָבער רימפּלען אויפ'ן פּיעדעל—וואָס איז פאַר איין עובדה ? . . .

אזוי טענה'ט נחום ראַבינאָוויטש און איז פון זיין שטאַנדפּונקט אפשר גערעכט. הערט זשע אָבער, וואָס זאָגט דערויף יהושע-העשעל דער כלי-זמר ? יהושע-העשעל דער כלי-זמר איז אַ איד, איין עהרליכער, איין איידעלער איד, מיט צוויי גראָבע געדיכטע פּאות. זאָגט ער בפירוש : „וואָס געהער זיך אָן דאָס מיט דעם ? ער האָט, זאָגט ער, אויך קינדער, ניט ערגער פון אַלע אַנדערע אידישע קינדער, און שקצים אויך גוטע, דער רוח האָט זיי ניט גענומען ! אַלא דעריבער איז וואָס ? האָט איהר מורא, אַז זיי שפּיעלען ניט ביי איהם אויף אַלע אינסטרומענטען ? . . . און בנציון דער כלי-זמר וואָס זאָגט ? אָט דער בנציון, וואָס האָט אויסגעלערענט די אַלע אויסגערעכענטע בחורים'לעך פּיעדעל שפּיעלען, איז אַליין אַ איד מיט איין איינגעפאַלענער נאָז און דעריבער פאַנפּעט ער אַ ביסעל אונטער. האָט ער אויסגעפּרובט נחום ראַבינאָוויטשעס יונגעל, געגעבען איהם די ערשטע פּאָר לעקציעס פון ערשטען חלק „בעריאָט,“ האָט ער אַליין געזאָגט פאַר אַלע יונגלעך, אַז אָט דאָס בחור'על איז אַ „פּאַלאַנף.“ אויף בנציון'ס פאַנפּעוואַטע לשון האָט דאָס בעדאַרפט הייסען אַ „טאַלאַנט“ . . . צי ער האָט טאַקי געהאַט אַ טאַלאַנט אָדער ניט—דאָס וויים ניט שלום. ער וויים נאָר, אַז פון קינדווייז אָן געהט ער אוים שפּיעלען און איז די כפרה נאָך אַ פּיעדעל, און ווי אויף צו להכעים, גלייך ווי מע וואָלט זיך וועלען רייצען מיט איהם, האָט ער זיך שטענדיג געפּונען אין אַ וועלט פון געזאַנג און מוזיק, צווישען חזנים און כלי-זמר.

חזנים און משוררים זענען כמעט קיינמאָל ניט ארוים פון זייער שטוב, ווייל נחום ראַבינאָוויטש איז אַליין געוועזן אַ בעל-תפילה און אַ יודע-נגן, און דערצו איז זייער איינפאָהר געוועזן, קאָן מען זאָגען, די איינציגע סטאַנציע פאַר חזנים. עס איז ניט אַוועק קיין שבת-מברכים, ס'זאָל ניט קומען צופאָהרען אַ בויד אָנגעפּאַקט מיט מאָדנע פאַרשוינען, לעבעדיגע, ריהרעוודיגע, אַלע הונגעריגע. גע־

גאנגען זענען זיי מעהרסטענטייל אפגעריסען און אפגעשליסען, במעט נאקעט און בארוויס, נאר די העלזער ארומגעוויקעלט מיט שארפעס, וואלענע, ווארעמע שארפעס. אזוי ווי די היישעריקען האבען זיי בעפאלען די אכסניה, געגעסען אלסדינג, וואס מע האט זיי געגעבען. דאס איז שוין געווען א כלל, אז ווי באלד הונגעריגע —זענען דאס געווען משוררים מיט א וועלט־בעריהמטען חזן. גאנ־צע טעג האט זיך דער וועלט־בעריהמטער חזן געקאטשעט אויפ'ן האלז, אויסגעפרופט זיין „קאלאווראטור“ און געשלונגען רויהע אייער, און די זינגערלעך האבען זיך געריסען אויף די גלייכע ווענט, מעהרסטענטייל געהאט שוואכע קולות, נאר שטארקע אפעטיטען צום עסען, האבען זיי דעריבער מיט זייער דאוונען עפיס ניט אזוי שטארק אויסגענומען, נאר אנגעגעסען און אנגעטרונקען און אוועק־געפאהרען אומבעצאהלטערהייד. דאס האט דער שטיעפמאמע, פערשטעהט זיך, שטארק ניט געשמעקט. האט זי ביסלעכווייז אפ־לענטשעט די וועלט־בעריהמטע חזנים, געבעטען זיי זאלען שוין מוחל זיין פערפאהרען בעסער צו ראובן יאסנעגראדסקי, מחמת עסערס האט זי קיין עין הרע אליין גענוג, און שרייערס איז ביי איהר אויך דא א היבש ביסעל, ניט צו פערזינדיגען . . . דער פועל יוצא איז געווען, וואס ראבינאוויטשעס קינדער האבען זיך אנגעהערט אזוי פיעל נגינה, אז זיי זענען געווען קלאהר אויף אויס־וועניג, וועמען געהער אט די און די קדושה, און וועמען געהער דער און דער „תכנת שבת“: צי פיצי דעם חזן, אדער מיצי דעם חזן, אדער דעם קאשטאנער חזן, אדער דעם שעדליצער, אדער דעם קאל־ווארער חזן, אדער גאר ניסי בעלזער? עס זענען געווען צייטען, וואס געזאנגען האבען זיך, אזוי צו זאגען, געטראגען אליין פון זיך אין דער לופטען, און אין קאפ האט זיך געפלאכטען א געדאנק, און אין האלז האט זיך געקייקעלט און געקייקעלט עפיס א נגונ'דעל און ניט געלאזט שלאפען . . .

דאס איז געווען מיט נגינה. און וואס אנבעלאנגט מוזיק, האט דער העלד פון דער דאזיגער ביאגראפיע געהאט די זעלבע גע־

לעגענהייט צו הערען כלי־זמר נאָך מעהר ווי חזנים, ווארום סאַי יהושע־העשעל דער כלי־זמר מיט די גראָבע פאות, סאַי בנציון מיט דער איינגעפאַלענער נאָז האָבען געוואוינט ניט ווייט פון חדר, אזוי, אז מע איז געגאַנגען אין חדר אריין, האָט מען בעדאַרפט דורכגעהן פערביי יהושע־העשלען און פערביי בנציונען. דאָס הייסט, קיין מוז איז דערביי ניט געווען, מע האָט זעהר שען געקאָנט אויסמיידען, און ווען מע מיידט זיי אוים, וואָלט געווען א סך נעהענטער, האָט אָבער שלום ליעב געהאַט דוקא געהן פערביי זיי און דוקא בלייבען שטעהן אונטערען פענסטער און הערען ווי בנציון כלי־זמר לערענט די יונגלעך פידעל שפּיעלען, אָדער ווי יהושע־העשעל דער כלי־זמר מאַכט רעפּעטיציע מיט זיינע בנים, וואָס שפּיעלען אויף אלערליי אינסטרומענטען. און דעמאָלט איז געווען איהם ניט אָפּצורייסען און ניט אָפּצוטרייבען. יהושע־העשעל'ם בנים האָבען דאָס בעמערקט, האָט דער עלטערער, העמעלע, איהם מכבד געווען איין מאָל מיט'ן סמיטשיק, דאָס אנדערע מאָל מיט א קוואָרט וואסער—עס האָט אָבער ניט געהאָלפען. דורך איין ציגאַר טוטין איז מען מיט העמעלען געוואָרען חבר און שלום איז געוואָרען א בן־בית ביי יהושע־העשעל דעם כלי־זמר, נישט דורכגעלאָזט קיין איין רעפּעטיציע—און רעפּעטיציעס זענען געווען דאָרט אלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג—און דורך זיי האָט ער זיך בעקענט מיט'ן גאַנצען בינטעל מוזיקאַנטען, מיט דער גאַנצער כלי־זמר'שער משפּחה, מיט זייערע ווייבער און קינדער, מיט אלע זייערע זיטען און מנהגים, מיט זייער ארטיסטיש־ציגיינער לעבען, און אפילו מיט זייער שפּראַך, „כלי־זמר־לשון,“ וועלכעס ער האָט דערנאָכדעם, שוין אלס „שלום עליכם,“ טיילווייז אויסגענוצט אין זיינע ווערק: „אויפ'ן פידעל,“ „סטעמפּעניו,“ „בלאָנזענדע שטערען“ און אנדערע.

אלזאָ, ווי איהר זעהט, איז איין לערנען פידעל שפּיעלען ניט געווען קיין מניעה. געהערט האָט ער געהאַט גענוג. א טאַלאַנט, זאָגט בנציון דער כלי־זמר, האָט ער אויך געהאַט. וואָס זשע נאָך

פעהלט? אן אינסטרומענט, אַ פיעדעל. און אַ פיעדעל קאָסט געלד, און קיין געלד איז נישטאָ! וואָס טהוט מען?—דאַרף מען, הייסט דאָס, קריגען געלד . . . אָט דאָ, ביי דעם געלד קריגען, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, אַ קאָמישע, נאָר אַ טרויעריגע. אַ מין טראַגי־קאָמעדיע.

לא תגנוב!

54

לא תגנוב!

דעם אורח'ס בייטעלע מיט קליינגעלד.—ער בענעהט א גנבה און האט חרטה.—ווי אזוי ווערד מען פטור פונ'ם בייטעלע?

ווישען די אורחים, וואס האבען זיך אבגעשטעלט ביי די ראבינאוויטשעס אין „איינפאהר,“ איז געווען איינער א בעשטענדיגער אורח, א איד א ליטוואק, א תבואה־הענדלער פון פינסק, מיט'ן נאמען וואלפסאהן. דער וואלפסאהן פלעגט איינשטעהן חדשים לאנג און האט זיך געהאט זיין שטענדיגען חדר, וואס מע האט איהם גערופען „וואלפסאנ'ס חדר“ (אפילו דעמאלט, ווען וואלפסאהן אליין איז גאר געווען אין פינסק). און אויך א סאמאוואר א בעזונדערען האט ער געהאט,— „וואלפסאהנ'ס סאמאווארעל.“ און געווען איז דער וואלפסאהן ביי די ראבינאוויטשעס א.מענש א היימישער, נעגעסען דאס, וואס אלע עסען, און אז די בעל־הבית'טע (די שטיעפמאמע) איז געווען עפּיס ניט אזוי אויפגעלעגט, האט ער געכאפּט פון איהר א פסק גלייך מיט אלעמען, ווי איין אייגענער . . . געטראגען האט ער אין שטוב א קורץ חאלאטעל, און אמאל איז ער געגאנגען גאר אהן א חאַ־לאט, און גערויכערט האט ער מורא'דיג גראבע געבלעטערטע סיגאַ־רען, און ליעב געהאט צו רעדען האלטענדיג די געבלעטערטע סיגאַ־רען אין מויל, די הענט אין די הויזען, און גערעדט, און גערעדט— נייען מאס רייד! דער חדר איז געווען אפען, דאס סאמאווארעל ביי'ם טיש, דאס טישקעסטעל צוגעשלאסען, נאר די שליסעלעד הענגען דערביי — א דרעה מיט'ן שליסעל, און דאס טישקעסטעל

איז אָפּען. וואָס אין טישקעסטעל טהוט זיך—ווייסען אלע. דאָרט געפינט זיך ביכער, בריעף, חשבונות און געלד. איין טייסטער אַ גרויסער, א גראָבער, אָנגעשטופּט מיט אסיגנאַציעס—ווער ווייס וויפיעל דאָרט איז! און א הויז דעם טייסטער—א לעדערן בייטעלע, איין אלטס, איין אָבגעקראָכענס, נאָר שטענדיג פול מיט קליין געלד, זילבערנע און קופּערנע מטבעות, אויך היבשליך—הלואי פערמאָגט דאָס אזא יונגעל, ווי שלום, חאָטש האלב, וואָלט איהם אויך גענוג געווען אויף צו קויפען די בעסטע פיעדעל אין דער וועלט . . .

ניט איין מאָל האָט וואָלפסאָהן געהאַט געעפענט דאָס טיש-קעסטעל פאר איטליכען אין די אויגען, און, ניט ווילענדיג, האָט שלום געכאַפּט א קוק אויפ'ן אָנגעפּאַקטען טייסטער מיט אסיגנאַ-ציעס און דערהויפּט אויפ'ן לעצטען לעדערן בייטעלע מיט מינץ, און זיין גרעסטער וואונש איז געווען, אז וואָלפסאָהן זאָל אמאָל פערליערען אָט דאָס בייטעלע און ער, שלום, זאָל דאָס געפינען. דאָס וואָלט געווען, ווי מע זאָגט, א כשר'ער טאָפּ מיט א כשר'ען לעפעל . . . „השבת אבידה" איז טאַקי איינע פון די גרויסע מצוות. נאָר פערמאָגען אָט אזא בייטעלע מיט קליין געלד איז נאָך מעהר מצוה . . . וויל ער אָבער ניט פערלירען, דער ליטוואַק! . . . פּועלט ביי זיך שלום און איז זיך מתיר נדר, אז ווען וואָלפסאָהן גיט איהם למשל די הויזען אויספּוצען און פערגעסט דאָרטען דאָס בייטעלע, וואָלט ער עס איהם א מכה אָבגעגעבען צוריק! ס'האָט זיך ארויס-געגליטשט פון קעשעני בשעת רייניגען—וואָס איז ער שולדיג?... איז אָבער וואָלפסאָהן אויך ניט קיין נאַר. אלע מאָל, ווען ער גיט די קינדער פּוצען די מלבושים, ליידיגט ער פריהער אויס אלע קעש-ענים—א ליטוואַק בלייבט א ליטוואַק! פערדריסט דאָס שוין שלום'ען. איז ער זיך מישב איין מאָל, אז ס'איז יאָ אזוי, אז פערלירען ניט און פערגעסען אויך ניט, בעדאַרף מען געבען א קוק אריין אין בייטעלע, חאָטש וויסען, וויפיעל קליינגעלד דאָרט גע-פינט זיך . . . און מיט דער דעה ניט חלילה אויף צו בעגעהן א

גנבה, נאָר גלאַט אזוי אויס נייגעריגקייט, האָט שלום איין מאָל אין א פריהמאָרגען אריינגעכאַפּט זיך צו וואָלפסאָהנען אין חדר׳על אריין, זיך ארומגעדרעהט א ווײלע, כלומרשט אויפגערוימט ביי׳ם טיש, בשעת דער ליטוואַק איז געשטאַנען אין זאַל מיט דער גראָבער בלעטערנער סיגאַר אין מויל און געגראַגערט. פונ׳ם דאָזיגען ארומ־דרעהען זיך איז אָבער נישט ארויסגעקומען גאָרנישט. ביי׳ם אָנ־ריהרען מיט דער האַנד די קאַלטע שליסעלעך, האָט זיך איהם אויס־געוויזען, אז דאָס בינטעל שליסעלעך האָט אויפגעהויבען א גוואַלד עד לב השמים, און עס האָבען איהם אָנגעהויבען ציטערען הענד און פיס. האָט ער זיך געגעבען א דרעה אויס און אוועק פון וואָלפ־סאָהנ׳ס חדר׳על מיט ליידיגע הענד.

דער ערשטער סעאַנס איז איהם ניט געראָטען, האָט ער גע־וואַרט אויף א צווייטען מאָל, זיך אליין אויסגעוואַרפען, אז ער איז א גנב. „ביזט א גנב, שלום! האָסט דו נאָר געהאַט איין מחשבה א שלעכטע, ביזט דו שוין א גנב! . . . א גנב! א גנב! . . .“

דער צווייטער סעאַנס האָט זיך ניט געלאָזט לאַנג וואַרטען. וואָלפסאָהן האָט פיינט געהאַט זיצען איינער אליין ביי זיך מיט די פיער ווענט. אין זאַל זענען געווען נאָך אורחים. האָט ער בעסער פערבראַכט אין זאַל, געררויכערט און גערעדט ווי אלע מאָל. שלום האָט זיך ווידער אַמאָל אריינגעכאַפּט אין וואָלפסאָהנ׳ס חדר׳על. איצטיגס מאָל שוין מיט דער דעה ניט א קוק צו טהאָן, נאָר טאַקי עפּיס געניסען אויף. סאַי וסאַי א גנב . . . אריינגע־כאַפּט זיך, האָט ער זיך איבערגעבויגען מיט׳ן גאַנצען גוף איבער׳ן טיש, גלייך ווי ער וואָלט וועלען עפּיס דערלאַנגען פונ׳ם אנדערען ברעג טיש, מיט דער לינקער האַנט געגעבען א נעם דעם קאַלטען שליסעל, א דרעה רעכטס—דער שלאָס האָט זיך געעפענט מיט א שטילען קלאַנג—דזין!—און אנשווייגען געוואָרען. ער האָט געגע־בען א קוק אריין אינווענינג און איז געבליבען א פערציטערטער. צו ערשט האָט ער דערזעהען פאַר זיך דעם גראָבען טייסטער איין אָפּגע־נעם, פול און פול געפּאַקט מיט פּאַפּיער־געלד: צעהנערלעך רויטע,

פינפערלעך בלויע, דרייערלעך גרינע, און איינערלעך געלע—ווער ווייס, וואס דאס האט געקאנט בעטרעפען?! איין פאפירעל א רוי־טינקס ווען ער טהוט נאר א שלעפ ארויס פון דארטען—איז ער דאך שוין א געהאלפענער! ווער וועט זיך ארומקוקען? נעם זשע, שוטה, און שלעפ ארויס—ניין! קאן ער ניט! עס טרייסלען זיך איהם די הענד, עס קלאפט איהם א צאהן אויף א צאהן און עס פערציהט איהם דער אטעם. ער כאפט בעסער א קוק אויפ'ן לע־דערנעם בייטעלע—ס'איז געפאקט! ער וויל דאס א נעם טהאן—פאלגט איהם ניט די רעכטע האנד. עפענען דאס בייטעלע און ארויסנעהמען פון דארט עטליכע זילבערנע מטבעות וואלט אויך געווען נישקשה—איז צופיעל ארבייט. נעמען דאס בייטעלע און אריינרוקען דאס אין קעשעני—וועט מען זיך באלד ארומקוקען. דערוויילע די צייט שטעהט ניט און די מינוטען ציהען זיך. א מינוט א יאהר . . .. און דא דערהערט זיך א שאראך—אהא, ער שקרא־בעט שוין דער ליטוואק מיט די אויסגעטראטענע שטעק־שיך . . . א דרעה דעם שלאס מיט דער רעכטער האנד צוריק און לאזט זיך געהן פון חדר ווידער מיט ליידיגע הענד, רעכענט בעגעגענען זיך מיט עמיצען—צום סוף—ווער וואס? ניטא קיינער! געהן נאך אמאל צוריק—שוין צו שפעט. בעדארפט פריהער! דורכגעלאזט אזא געלעגענהייט . . . „ביזט א אידיאט, שלום! דו ביזט ביידע זאכען—אי א גנב, אי א אידיאט! . . ."

דער דריטער סעאנס, אין א צייט ארום, איז שוין גאר אבגע־לאפען גלאט. ער האט אויסגעמידען די פריהעריגע הכנות, ניט געמאכט קיין שיהות, נאר גלייך צום טיש, אויפגעעפענט דעם שלאס, אריינגעשטעקט די האנד אין שיפלאד, גענעבען א נעם דאס בייטעלע, געגעבען דאס א לאז אין קעשעני, צוגעמאכט צוריק דעם שיפלאד און אוועק מיט די ביכלעך אין קלאס אריין, דוקא ניט גע־כאפט זיך, דוקא פאוואלי, און, דאכט זיך, אזוי קאלטבלוטיג, כמעט שלעפעריג. נאר ארויסגעהענדיג פון שטוב האט ער דערפיהלט, אז דאס בייטעלע בריהט איהם דורך דער קעשעני דאס לייב, און

אז ער דאַרף עס ביי זיך ניט האַלטען בשום אופן ואופן! ווער שמועסט, דעם ערשטען טאָג—אודאי און אודאי ניט! און אנשטאַט דעם, ער זאָל געהן אין קלאַס, כאַפּט ער זיך אריין אין שטאַל אריין, דאָרט, וואו מע האַלט האָליע, אַנגעהאַקט האָליע, בויגט זיך אָן און טהוט א רוק אריין דאָס בייטעלע אין ווייטען, פינסטערען ווינקעל אריין, צווישען האָליע און צווישען דער וואַנט, מאַכט א סימן מיט'ן אויג, ער זאָל געדענקען דעם אָרט אַקוראַט—און מאַרש אין קלאַס אריין.

האָט זיך אייך געטראָפען ווען בעגעגענען איינעם מיט א פלאַ־מענדיג פנים, מיט ברענענדיגע אויגען, וואָס איז מאָדנע אויפגע־רוימט און איז גרייט פאַר אייך אין פייער און אין וואַסער, נאָר ער איז עפּיס צעטראָגען, אריינגעטהאָן אין זיך—זאָלט איהר וויסען, אז דער חברה־מאַן וויים עפּיס א זאַך, וואָס נאָר ער וויים און גאָט. און ווייטער קיינער ניט. אַט אזוי האָט אויסגעזעהן יענעם פריה־מאָרגען דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע. ער האָט אַלעמען געקוקט אין די אויגען אריין, ווי א זינדיגער מענש. עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אז אַלע זעהען, אז ער וויסט עפּיס זעהר־זעהר א הייליגען סוד... זיין חבר אלי, וואָס האָט איהם געקענט מעהר ווי אַלע, האָט איהם א פרעג געגעבען: „שלומאַנטשיק! וואָס איז מיט דיר? האָסט שוין ווידער עפּיס אויסגעמאַהלט א צאַצקע מיט א קריידעל אויף'ן פּאַרקאָן?..." „האַלט'ס מויל, אליק, ווארום אַט מאַהל איך דיר אויס א צאַצקע אויף דער פיזיאָנאָמיע, וועסט דו פערגעסען, ווי מע רופט דיך!"—„טאַקי?—אָנו, פּרוּף, לאָמיר זעהן, ווער וועמען!"—און אלי האָט שוין פערקאַטשעט די ארבעל, גרייט געווען צו געבען אויסגאַב, ווי ער קאָן. זיין חבר איז אָבער ניט געלעגען אין זינען שלאָגען זיך. זיין קאָפּ און אַלע זיינע גע־דאַנקען און אַלע זיינע חושים זענען געווען דאָרטען, אין שטאַל פון געהאַקטען האָליע, ביי'ם בייטעלע... פאַר גרוים אימפּעט האָט ער אפילו פערגעסען געבען א קוק אריין, וואָס אין בייטעלע טהוט זיך... ער האָט קוים דערלעבט די לעקציעס זאָלען זיך ענדיגען

און ער זאָל שוין קומען אַהיים, וועט ער זיך אַריינכאַפּען אויף אַ רגע'לע אין שטאַל, אַ קוק טהון האָטש פון אויבען־אויף—וויפיעל? וואָס פערמאָגט ער איצטער? . . .

געקומען אַהיים, האָט ער געטראָפען אַ חורבן, איין איבער־קעהרעניש! דאָס גאַנצע בעטגעוואַנט איז צעוואָרפען, די קיך—מיט'ן קאָפּ אַראָפּ. די שיקסע וויינט, שווערט, חאַפּט די ערד, אַז זי ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען. דער טאַטע איז אויס מענש, שוואַרץ ווי די ערד. אַזש איינגעבויגען אין דרייען. די שטיעפּמאַמע פייערט, שעלט, לעגט די תוכחה — אויף וועמען? שווער צו ווי־סען. ווארום די קללות געהען ביי איהר מיט אַ לשון־רבים, אין אַ מעהרצאָהל: „פון אונטער דער נאָז זאָל מען צונעמען—נעמען זאָל א י י ך דער שוואַרצער יאָהר!" „אַריין אַ בייטעל מיט געלד אין דער ערד אַריין—אין דער ערד זאָלט א י ה ר אַריין!" „קיי־נער האָט ניט געזעהען דאָס בייטעלע—ניט זעהן זאָלט א י ה ר די וועלט!" „וואָסער אורח וועט דאָ וועלען שטעהן—שטעהן זאָלט א י ה ר פּראָווצעם!" . . . און דער אורח אַליין, וואָלפּסאָהן מיט'ן חאַלאַטעל, שטעהט מיט דער גראָבער בלעטערנער סיגאַר אין מויל, האַלט די הענד אין די קעשענים, קוקט אויף די קינדער, שמייכעלט און רעדט צו זיך אַליין: „ערשט היינט אין דער פריה געהאַלטען די בייטעלע, פון שטוב ניט אַרויסגעגאַנגען . . ."

— האָט איהר ניט געזעהן דאָס בייטעלע?—פרעגט דער טאַטע ביי די קינדער, און שלום שטעלט זיך אַרויס פאַר אַלע:

— וואָסער בייטעלע? . . .

זעלטען ווען דער טאַטע איז אין כעס. איצט קאָן ער שוין ניט איינהאַלטען זיך און פאַלט אָן אויף זיין ליעבלינג און קרימט איהם איבער:

— „וואָסער בייטעלע?" וואָס זאָגט איהר אויף דעם תם? אַ גאַנץ פריהמאָרגען הערט ער „בייטעלע־בייטעלע!" „בייטעלע־בייטעלע!"—פרעגט ער גאָר: וואָסער בייטעלע! . . .

און צום אורח זאָגט דער טאַטע:

— וויפיעל פארט איז דארט געווען געלד ביי אייך אין בייטעלע?

— עס האנדעלט זיך ניט אום געלד,—ענטפערט וואלפסאהן אויף זיין ליטוויש לשון—דא האנדעלט זיך אום די בייטעלע! ערשט היינט אין דער פריה געהאלטען די בייטעלע, ניט ארויסגעגאנגען פון שטוב ניט ארויסגעגאנגען! . . .

ניין, איצט איז ניט די צייט אויף געוואוירע צו ווערען, וויפיעל געלד עס געפינט זיך אין בייטעלע. שלום איז ניט אזא אידיאט, ער זאל איצטער, אויף דער הייסער שעה, געהן אין שטאל אריין טרויבערען דאס בייטעלע. ער קאן בעשטעהן אפלעגען די ארבייט אויף מארגען, אדער אויף איבערמארגען. דערווייל דארף מען זיך נעמען צו די ביכלעך, חזר׳ען די געאגראפיע מיט דער היסטאריע אויף אויסוועניג, מאכען א פאר טעארעמעס פון געאמעטריע . . . נעבאך גאט די נשמה שולדיג—און דא אין שטוב קאכט זיך! די שיקסע האט מען שוין אפגעשאפט. די שטיעפמאמע פייערט. דאס גאנצע הויז איז אויף רעדלעך. אלע זוכען דאס בייטעלע, און שלום זוכט גלייך מיט אלעמען, טהוט א קוק אויפ׳ן טאטענ׳ס פנים, און עס פערגעהט איהם דאס הארץ, קאן ניט זעהן, ווי ער געהט איינגעבויגען, קאן ניט הערען, ווי ער זיפצט און ווי ער קרעכצט. און ערשט דא דערפיהלט דער גנב, וואס פאר א מאוסע זאך ער האט אבגעטהאן, און ער האט חרטה אויף דער מעשה, איז אויפגעטראגען אויפ׳ן יצר הרע, וואס האט איהם אנגערעדט אויף אזא עבירה, ארויפגעפיהרט אויף א גליטש . . .

ווי א יאהר האט זיך געצויגען יעדע שעה, ווי איין אייביגקייט האט אויסגעוויזען דער טאג. קוים דערלעבט דעם פארנאכט, ווען דער רעש מיט׳ן טאראראם האבען זיך א ביסעל איינגעשטילט און די שטוב־צרות מיט די דאגות פרנסה האבען ארויסגעשטויסען אויף א וויילע דעם הארמידער פון דער גנבה, האט זיך דער קליינער גנב אריינגעחאפט אין הויף, אריינגעחאפט זיך אין שטאל פון האלץ, פאוואלי זיך אראפגעלאזט אויף דער ערד, ארויסגעצויגען פון צווי־

שען וואנט דאָס בייטעלע, אויפגעעפענט דאָס, געגעבען א קוק אריין און . . . דאָרטען איז געלעגען איין אלטע, אָפּגעריבענע מטבע פון פאַרצייטען, וואָס האָט אמאָל געדאַרפט בעטרעפען צעהן קאָפּיקעס, נאָר היינט איז זי ניט ווערטה גאָרניט, ווארום קיינער נעמט זי ניט! . . . און דאָס בייטעלע אליין איז אויך ניט ווערטה גאָרניט. א בייטעלע א פערזועהעניש, א שלעסעל דער רוח ווייסט וואָסערס, דאָס לעדער אָפּגעבאַרעט און פעט־פערסמאַלציוועט, ביי די ברעגעס איינגעקאָרטשעט און פערגעלט, ווי ביי איין אלטע באָביצע די הויט פון פּנים—אזא בייטעלע האַלטען אין די הענד איז מוקצה מחמת מאוס! . . . טאַקי כדאי געווען צוליעב אזא פּאסקודסטווע אָפּטהון אזא מאוסע זאַך, עובר זיין אויף א לאו פון די עשרת הדברות „לא תגנב“! . . .

אריינגעקומען אין שטוב אריין, איז איהם די שטיעפמאמע מכבד מיט אריינטראָגען דעם אורח דעם סאמאָוואר. דער אורח (וואָלפסאָהן) האָט א טבע איטליכם מאָל, ווען מע טראָגט איהם אריין דעם סאמאָוואר, רייבט ער א האנד אָן א האנד און טהוט א זאָג מיט א נגון און מיט א גראַם: „אָט אזוי! אצינד וועלען מיר טרינקען טיי!“ . . . איצטיגס מאָל האָט ער צוגעלעגט אויך די ווערטער: „וואָס זשע הערט זיך—ניטאָ דאָס בייטעלע?“ . . . און האָט געגעבען בעת מעשה א קוק אריין דעם בחור'על אין די אויגען אריין, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א פערבאָרגענע איראָניע סאַי אין די ווערטער, סאַי אינ'ם קוק . . . און אפשר האָט זיך עס נאָר אויסגעוויזען אזוי? ווי זאָגט מען דאָס: „עס ווייסט די קאַץ וועמענס פלייש זי האָט אויפגעגעסען“ . . . אָדער: „אויפ'ן גנב ברענט דאָס היטעל“ . . . יעדענפאַלס, האָט דער גנב אין דער מי־נוט פיינט געהאַט דעם אורח וואָלפסאָהן מיט סכנות, נישט געקאָנט אָנקוקען זיין ליטוויש פּנים מיט זיין ליטווישען לשון: „די בייטע־לע,“ און ער האָט זיי ביידען ביי זיך אין הארצען געשאָלטען מיט קללות נמרצות! . . . וואָס טהוט מען מיט'ן פערשאָלטענעם ביי־טעלע? ס'איז ניט קיין תכלית, טאָמער געפינט מען דאָס אין שטאָל

צווישען האַלץ! וואָלט מען זיך ניט צוגעאײלט אַזוי אַפּצושאַפען די שיקסע, וואָלט געווען דער בעסטער פּלאַן אונטערוואַרפען דאַס בײ־מעלע. איצט אָבער, אַז די שיקסע האָט מען שוין לאַנג דורכגע־טריבען, קאָן דאָך ערשט פאַלען דער חשד אויף די קינדער — שלעכט!...

ביינאַכט האָט ער לאַנג ניט געקאָנט אַנשלאָפען ווערען. ער האָט בײ זיך אַלײן ניט געקאָנט פּועל׳ען, אַז דאָס איז ניט קײן חלום, קײן בײזער חלום. ניט שוין־זשע איז דאָס אמת? ניט שוין־זשע איז ער אַ גנב? אַ פּשוט׳ער גנב? !... און עס בעשלאָגט איהם אַזש אַ שווייס, ווי אַזוי אַ מענש קאָן פאַלען!... און וואָס וועט זײן ווײטער?... ווײטער ווערד ער אַנשלאָפען און עס פלאַנטען זיך איהם בײטעלעך, און די בײטעלעך זענען ניט קײן בײטעלעך, נאָר לעבעדיגע מאוס׳ע בעשעפענישען, אָבגעקראָכענע, געלע און אײנגעקנײטשטע, און קאַלטע און נאַסע, אַזוי ווי שרצים, זשאַבעס... און זײ ריהרען זיך און זײ קריכען איהם איבער׳ן לײב, פערקריכען אונטער׳ן קאָלנער, אונטער די פאַחוועס—בררר!... ער חאַפּט זיך אויף, קוקט אונטער דער קאָלדרע, טאַפּט זיך דאָס לײב—דאַנקען און לויבען גאָט, ס׳איז נאָר אַ חלום... יאָ, אָבער ווי אַזוי ווערד מען פאָרט פּטור פונ׳ם בײטעלע? ס׳איז ניטאָ קײן אַנדער עצה, סײדען פערוואַרפען דאָס ערגיץ אין אַזאַ אָרט, אַז קײן פויגעל זאָל ניט וויסען. פרעגט זיך: וואוהין? צום גויעשען שכן אין גאָרטען אַרײן? ערגיץ ווײט אויפ׳ן הײליגען אָרט? אין דער ווײבערשער שוהל? נײן. דאָס בעסטע וועט זײן פון דער בריק אין טײך אַרײן. און די בעסטע צײט דערויף איז שבת. און אַזוי איז דאָס געבליבען.

* * *

שבת בײטאָג. סוף זומער. אין דרויסען איז נאָך וואַרעם. אידישע קינדער שפּאַציערען נאָך אָהן אויבערשטע מלבושים. מײד־לעך געהען נאָך מיט זאָנטיקלעך. צווישען די, וואָס האָבען שפּאַ־

ציערט, האָט זיך געפונען אויף דער העלד מיט'ן בייטעלע. ס'איז געלעגען פערבאָרגען ביי איהם וויים אין א קעשעני אָנגעפילט מיט שטיינדלעך, בכדי אז ער וועט דאָס אראָפּלאָזען פון בריק אין טייך אריין, זאָל עס מיט זיכערהייט אראָפּ טיעף אויפ'ן אָבגרונט פונ'ם וואסער. איז אָבער די צרה, וואָס די בריק איז פערפלייצט מיט מענשען—און ער דארף, אז קיינער זאָל ניט זעהן, ווי אזוי ער וועט מאכען די אָפּעראַציע. דרעהט ער זיך ארום הין און צוריק, פער־קוקט איטליכען אין די אויגען, און ער וואָלט געמעגט שווערען, אז אלע קוקען אויף איהם עפּיס מאָדנע . . . און אפשר ווייזט זיך איהם נאָר אוים אזוי ? אלע די אייגענע מעשה : „אויפ'ן גנב ברענט דאָס הימעל" . . . נאָר אָט האָט איהם גאָט געהאָלפען—ער האָט זיך פערשלאָגען אין א ווינקעל אונטער א גרויסען סלופּ פון די סוואיעס, אויף וועלכע עס האלט זיך די בריק, אריבערגעבויגען זיך מיט'ן גאנצען קערפּער איבער דער פּארענטשע, איינגעקוקט זיך כלומר'שט אין וואסער אריין, גלייך ווי דאָרטען וואָלט ער דערזעהן גאָט וויים וואָס פאר חדושים, אָנגעטאָפּט מיט דער האנד זיין קע־שעני, וואו דאָס פערשאָלטענע בייטעלע ליגט, דערפיהלט אין האנד א מאוס'קייט, א לעבעדיגע זאך, א מין שרץ . . . ארויסגעצויגען דאָס פּאַוואָלינקע פון קעשעני און צענומען די פינגער און ארויסגע־לאָזט דאָס פון דער האנד. פליוך—אוים בייטעלע ! אויפ'ן אָרט, וואו דאָס בייטעלע איז געפאַלען, האָט זיך בעוויזען א רעדעל. דאָס רעדעל איז געוואקסען ברייטער און ברייטער, און פון דעם רעדעל איז בעשאַפען געוואָרען נאָך א רעדעל און נאָך א רעדעל. ער האָט גאָר ניט געקאָנט אָפּרייסען די אויגען פון דעם אָרט, וואו זיין עבירה איז געוועזען דערטרונקען און זיין סוד איז געוועזען בעגראָבען אויף אייביג. נאָר א שענע שטימע האָט איהם אויפגעוועקט פון זיינע מחשבות, און א זיסער געלעכטער האָט איהם אָפּגעקלונגען אין די אויערען.

— פישעלעך שווימען ?—חא־חא, וואָס דען שטעהט מען אזוי לאנג און מע קוקט ?

ער דרעהט אוים דעם קאָפּ און דערזעהט דעם חזן'ם מיידעל מיט איהרע א חבר'טאָרין.

— איהר זענט שוין דאָ לאַנג? —טהוט ער א פרעג ביי'ם חזנ'ם מיידעל מיט דער חבר'טאָרין.

— די גאַנצע צייט, חאַ־חאַ! —ענטפערען זיי איהםביידע מיט א געלעכטער . . . ביי זיי איז דאָס א געלעכטער, און איהם ווערד איינגעפאלען אינווענינ, טאָמער האָבען זיי געזעהען, וואָס ער האָט געטהאָן . . .

נאַרישער בחור'על! אומזיסט געווען זיין מורא. איהם האָט אָפּגעוואָרט איין אנדער צרה, וואָס דערוויף האָט ער זיך גאָר ניט געריכט. איהם איז באַשערט געווען איבערצולעבען, ווי מיר וועלען דאָס באַלד זעהן, א נייע דראַמאַ מיט'ן נאָמען „דעם חזנ'ס מיידעל."

דעם חזנ׳ס מיידעל

55

דעם חזנ׳ס מיידעל

צאַלי דעם חזנ׳ס טאָכטער.—אַ פּלאַם פייערדיגע פערליעבעניש.—איין איבערשריי־טענצעל.—ווייבלאַך און מיידלעך קושען די רייניגקייטען.—די הימלען הקפות.

י זעלבע ראָלע, וואָס אין דער גרויסער שטאָדט שפּיעלען איצט גימנאַזיסטען און סטודענטען, האָבען אין דער קלענערער שטאָדט אין יענער צייט געשפּיעלט די תלמידים פון דער „אויעזדנע.“ איין זאַך האָט זיי נאָר געפעהלט—אַ בעזונדערע אוניפאָרם. ווייטער זענען דאָס געווען העלדען אין פולען זין פון וואָרט. זיי איז געווען ערלויבט אַלסדינג, וואָס פאר סתם חדר־יונגלעך איז ניט געווען ערלויבט. אַ שטייגער, אָפּצוטהון אַ שפּיצעל דעם שמש פון שוהל, באָדען זיך אין טייך אויסער דער „קופּאַלני,“ פּראווען לצנות מיט וועמען זייער האַרץ געלוסט, און אפילו רעדען מיט אַ מיידעל, נאָר אַבי פון לייטישען שטאַנד, פון בעל־הבת׳ישען גראַד. און מיידלעך זענען געווען נאָך זיי די כפּרה! איך מוז מיך אָבער פערהאַפּען באַלד אויפ׳ן אָרט און מאַכען אַ בעמערקונג, אַז דאָס איז ניט געווען קיין „פלירט“ און ניט קיין ראָמאַנען. דאָס זענען געווען די ריינסטע און סאַמע הייליגסטע בעציהונגען, וועלכע זענען נאָר מעגליך צווישען יונגע קינדער פון ביידע מינים. עס וועט ניט זיין איבערטריבען אויף אַ האָר. ווען איך וועל זאָגען, אַז די בעציהונגען צווישען מלאכים קאָנען ניט זיין ריינער און אונשולדיגער, ווי יענע בעציהונגען, וואָס

זענען געווען צווישען דעם חזנ׳ס מיידעל און צווישען דעם יונגען העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפּיע. וואו, ווען און ביי וועלכע אומ־שטענדען זייער ערשטע בעקאַנטשאַפט איז פאָרגעקומען — איז שווער צו געדענקען אַקוראַט, און ס׳איז אויך ניט אַזוי וויכטיג. קיין אַנ־דער צייט און קיין אַנדער פּלאַץ אויף צו בעגעגענען זיך איז אין שטאָדט ניט געווען, אויסער שבת ביי טאָג אויף דער בריק, וואָס פיהרט צו די „פּידוואַרקעס.״ ווער פון די צוויי האָט אָנגעהויבען פריהער צו רעדען, דער בחור אָדער דאָס מיידעל, און וואָס איז צום ערשטען מאָל גערעדט געוואָרען — איז אויך ניט מעגליך פעסטצו־שטעלען. אָנגעהויבען האָט זיך עס זיכער פון אַ שאַרפען קוק. דער־נאָך אַ שמייכעל. דערנאָך אָנגעריהרט זיך כלומר׳שט אומגעהרען מיט די עלענבויגענס. דערנאָך אַ נעם געגעבען זיך צום היטעלע: „זדראַסטי״ (גוט מאָרגען) . . . דערנאָך שוין אָהן אַ נעם־געבען זיך צום היטעלע: „קאַק פּאָזשיוואַיעטיע?״ (וואָס מאַכט מען?) דערנאָך, ביי שפּעטערע בעגעגענישען, שטעלט מען זיך אָפּ אויף אַ פּאָר מינוט אַ רעד טהון וועגען גאַנץ אונבעדייטענדע זאַכען און מע טהוט אַ שמועס וועגען אַ צווייטע בעגעגעניש:

ע ר: אויף ווידערזעהען.

ז י: ווען? ווידער שבת?

ע ר: ווען זשע, אז ניט שבת?

זי: וואו? ווידער אָט דאָ אויף דער בריק?

ע ר: וואו דען זשע?

ז י: אפשר איין אַנדער אָרט?

ע ר: דהיינו?

ז י: וואו וועט איהר זיין שמחת־תורה צו הקפות?

ע ר: וואָס הייסט וואו? אין גרויסען בית המדרש.

ז י: פאַרוואָס ניט אין דער קאַלטער שוהל?

ע ר: דאָרט, וואו אייער טאַטע דאַווענט?

ז י: וואָס מאַכט דאָס אויס?

ע ר: מיין טאַטע וועט זיך כאַפּען, וואו בין איך . . .

ז י: אויב איהר זענט א יונגעלע, וואס האט מורא פאר'ן טאטען . . .

ווייטער לאזט ער זי ניט ענדיגען, ווארום עס דערלאנגט איהם ביי דער זיבעטער ריפ. סטייטש—מע זאגט איהם, אז ער איז א „יונגעלע וואס האט מורא פאר'ן טאטען!“ און ו ו ע ר זאגט דאס איהם ? ! . . . ער געפינט אן אויסרייד אויף ארויסצודרעהען זיך אבער קונציג, ווי א מזיק. ער האט איהר וואס צו זאגען א נויטיגע זאך. נאר אזוי ווי זי איז ניט אליין, זי איז מיט איהר חבר'טארין, קאן ער עס איהר ניט זאגען . . . דעם חזנ'ס מיידעל ווערד רויט און טהוט א וואונק צו איהר חבר'טארין, זי זאל אפגעהן א פאר טריט ווייטער. יענע פאלגט, און זיי בלייבען אין צווייען. זי איז גרייט אויסצוהערען דעם סוד. ער לאזט זיך ניט לאנג ווארטען און, פלאנטענדיג מיט דער צונג, גיט ער איהר איבער אט וואס: „ער האט איהר שיין לאנג געוואלט זאגען, אז ער וואלט א בעלן געווען זעהען זיך אמאל מיט איהר אליין, אהן בעגלייטערינס, אהן חבר'טארינס.“ „מאלע וואס! און זי וואלט דען ניט געוואלט רעדען מיט איהם אונטער פיער אויגען, אהן בעגלייטערינס און אהן חבר'טארינס ?—קאן זי אבער ניט. מע לאזט זי ניט אפ אליין . . . די מאמע גיט אכטונג, זי זאל ניט זיין אליין . . .. נאר ער בעדארף ניט מורא האבען פאר איהר חבר'טארין, זי איז א מיידעל א שטילע, איין עהרליכע, און האט אליין אויך געדען א בחור זאל מיט איהר רעדען, און אויב ער וויל וויסען, איז אט דאס מיידעל אויך פערליעבט אין א בחור . . .“ „ א ו י ך פערליעבט ? איז די משמעות, אז זי, דעם חזנ'ס מיידעל, איז א ו ד א י פערליעבט ? וואלט ער וועלען וויסען, ווער איז יענער גליקליכער ?“ . . . „אז ער וועט אלסדינג וויסען, וועט ער גיך אלט ווערען . . .“

דארף מען נאך האבען א ווייטערען פירוש אויף די ראזינגע ווערטער ? פערשטעהט מען דען ניט, אז דער דאזינער גליקליכער— דאס איז ניט קיין אנדערער, נאר ער אליין טאקי ? און טאמער איז נאך פארהאן א שטיקעל ספק אין דעם, איז געגוג איין קוק אויף

איהר ליכטיג שיינענדיגען פנים און אויף איהרע מיט גליק שטראַ־לענדע אויגען. א בעקאַנט פנים? בעקאַנטע אויגען! וואו האָט ער געזעהן אָט דאָס ווייסע מיידעל מיט די בלאָנדע געגרייזעלטע האָר? אפילו די האַנד איהרע איז איהם קענטליך. א ווייס הענטעל מיט דינע לאַנגע פינגער. א ווייס הענטעל, א גלאַטס און א וואַרעמס. דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען בכלל, אז ער האָלט א מיידעל'ס האַנד . . .

ווי איין עהרליכער איד, וואָס קוקט ארוים אויף משיח'ן, אזוי האָט ער געוואַרט ארויסקוקען אויף דעם גליקליכען יום טוב שמחת תורה. די צייט איז איהם אָבער געווען צו לאַנג צו וואַרטען. ווי פון פעך האָבען זיך געצויגען די טעג. ער איז שיער ניט משוגע געוואָרען. און ער האָט זיך ענטשלאָסען אויסגיסען דאָס האַרץ אויף פאַפיער אין דער פאָרם פון א בריעף, אליין גישט צו וויסען, צוליעב ווען און צוליעב וואָס? א טאָג מיט א נאַכט האָט דאָס שרייבען צוגענומען, און געשריבען האָט זיך עס ווי א וואַסער, וואָס לויפט אומגעשטערט, ווי א פאָנטאַן, וואָס מע האָט אָפּגעלאָזט אלע קראַנען. דאָס שרייבען וואָלט קיינמאָל קיין עק ניט געהאַט, ווען ס'זאָל ניט געווען אויסגעהן פאַפיער. ווי דער פערפאַסער זאָל זיין ניט קיין גביר, וואָלט ער היינט א סך, א סך בעצאָהלט פאר'ן דאָזיגען דאָקומענט! . . .

אצינד איז געבליבען נאָר איין זאַך: ווי אזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? ווי אזוי וועט זי בעקומען דעם דאָזיגען בריעף? איין עצה נאָר איז פאַרהאַן: איבערשיקען איהר דעם בריעף דורך איהר חבר'טאָרין. דאָס וועט הייסען אזוי גוט ווי אריינצונעמען אינ'ם סוד א דריטע פערזאָן, פערטרויען זיך פאר א זייטיג מיי־דעל, וואָס מע קען זי ניט און מע ווייסט זי ניט . . . וואָלט אפשר אין דעם אויך ניט געווען קיין מניעה, איז אָבער א חסרון: ווי אזוי קומט מען צו צו אָט דער דריטער פערזאָן? איז דערצו אויך דאָ א רפואה: מע וועט מוזען אריינשלעפען נאָך א פיערטע פערזאָן. דאָס איז דער בחור, וואָס דעם חזנ'ס מיידעל'ס חבר'טאָרין איז אין

איהם פערליעבט. א בחור מיט א בחור—איז גאר אנדערע ווער־
מער. א בחור מיט א בחור קאנען אומגעשטערט זיך צענויפרעדען
און אפהאנדלען צווישען זיך די גרעסטע סודות . . . א־צט איז גע־
בליבען נאך איין קלייניגקייט—אויפזוכען דעם בחור און פערבינדען
מיט איהם ברודערשאפט. דאס איז, דאכט זיך, גאר א גרינגע
זאך. נאר נישט אזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך.

דער בחור איז געווען א יונג א פריקאזשציק אין איין אייזען־
געשעפט („זאליאז“), א גאנץ שענער אויפ׳ן פנים, נאר הענד האט
ער געהאט א פאר—דאס, וואס מע רופט אן „ידים.“ צוטרעטען
צום בחור איז ניט אזוי שווער, ווי ס׳איז שווער געווען צו זאגען
איהם, אויף וואס מע דארף איהם האבען. שוין ביי׳ם ערשטען
ארויסטרעט איז שיער אויסגעפאלען א שטיקעל סקאנדאל. די בעל־
הבית׳טע פונ׳ם אייזען־געשעפט, א אידענע איין אנגעפעלצטע, גאר־
ניט נאכ׳ן סעזאן, מיט שווארצע הענד און מיט איין אונטערגע־
שווארצטע נאז (פון דעם, וואס זי וועגט שרויט און צוויעקעס מיט
די הוילע הענד און שנייצט מיט די זעלבע הענד די נאז), איז ניט
געפעלען געווען די מעשה, וואס איהר פריקאזשציק קאן זיך מיט
ראבינאוויטשעס יונגעל. וואס פאר „דאטשיניעניעס“ קאן האבען
א בחור א פריקאזשציק מיט רב נחום ראבינאוויטשעס א יונגעל?
איז איין מאל אוועק. דאס אנדערע, אז ס׳איז געקומען צום רעכ־
טען שפיץ, און שלום האט איהם א זאג געגעבען, אז ער האט א
בקשה צו זיין כלה, האט זיך דער פריקאזשציק אויפגעבלאזען, ווי א
האהן אויף א קאץ, ווען זי כאפט זיך אריין צו זיינע היהנער: „פון
וואנען ווייסט דו, אז איך האב א כלה?“ „איך בין בעקאנט מיט
איהר חבר׳טאריז . . .“ „מיט׳ן חזן׳ס מיידעל? ע! דארט וועסט
דו האבען א ביין ברעכער . . .“ שלום פערשטעהט ניט, וואס
הייסט דאס, אייגענטליך, א „ביין ברעכער.“ נאר נאכ׳ן פריקאז־
שציק׳ס געלעכטערעל שטויסט ער זיך, אז דאס דארף זיין ניט פון
די אנגענעהמע זאכען. טהוט ער איהם א פרעג: „ווער איז דער
ביינברעכער?“ . . . „דאס איז שיין מיין עסק . . . נאר לאמיר

הארכען, וואס איז די בקשה?" שלום ציהט ארויס דעם געפּאקטען בריעף פון קעשעני און גיט איהם איבער דעם פּריקאזשציק: „אט דאס דארף אייער כלה איבערגעבען דעם חזנ'ס מיידעל און איבער־שיקען מיר דורך אייך טאקי איין ענטפער." דער פּריקאזשציק נעמט צו דעם בריעף, בעטראכט דעם קאָנווערט פון אלע זייטען: „אט דאס איז גאר? קום צוגעהן מארגען, וועסט דו מסתמא בעקו־מען איין ענטפער . . ."

אראפּ א שטיין פונ'ם הארצען. אויף מארגען אין דער אָפּ־געשטעלטער צייט האט שלום בעקומען פונ'ם פּריקאזשציק איין ענטפער, אז ער האט נאך ניט קיין ענטפער. „קום צו געהן מאר־גען, וועט געוויס זיין איין ענטפער." אויף מארגען ווידער דאס אייגענע—נישטא נאך קיין ענטפער! דא האט שלום בעמערקט— און אפשר האט זיך איהם נאר אויסגעוויזען אזוי?—אז דער פּרי־קאזשציק שמייכעלט עפּיס מאדנע אונטער. צו דעם חשד איז צו־געקומען נאך א חשד: דער פּריקאזשציק האט איהם א זאג געגעבען מיט א זיפצעל: „ווען איך זאל קאָנען שרייבען, אזוי ווי דו! . . ." „פון וואנען ווייסט דו, ווי אזוי איך שרייב?" „מיין כלה האט מיר דערצעהלט . . ." „פון וואנען וויים דיין כלה?" „זי וויים עס פונ'ם חזנ'ס מיידעל . . ."

א תירוץ איז דאס אפילו א נישקשה'דיגער, און ס'איז אודאי זעהר אנגעלעגט צו הערען אזא קאמפּלימענט פון א מיידעל, וואס מע האט זי ליעב . . . נאר פונדעסטוועגען און ניט ווילענדיג גנבה'ט זיך אריין א מחשבה זרה: טאמער האט דער פּריקאזשציק ניט איבערגעגעבען דעם בריעף און האט איהם בעסער אליין גע־לייענט? . . . דער דאזיגער געדאנק לאזט ניט שלאפען. קוים דערוואַרט זיך אויף איין ענטפער! דאס איז געווען שוין ערב יום טוב. דער פּריקאזשציק איז איהם געלאפען אקעגען און אריינגע־רוקט אין האנד אריין א געל שטיקעל פּאפּיער, צענויפגעלעגט אין פיערען, אהן א קאָנווערט, נאר מיט טריוואקס פערזיגעלט און צוגעקוועטשט מיט א מטבע. דאס איז געווען דאס לאנג ערוואר־

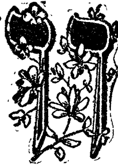
טעטע בריוועל פונ׳ם חזנ׳ס מיידעל, געשריעבען מיט דינע לאנגע אותיות, וואס האבען דערמאנט איהרע דינע לאנגע פינגער. דארט איז געשטאנען, אז זי האט זיין בריעף מיט טרערען אין די אויגען געלייענט עטליכע מאל, און עס טהוט איהר באנג, וואס זי קאן ניט אזוי שרייבען, ווי ער. „זי זאל האבען פליגעל, וואלט זי צו איהם געפלויגען. זי זאל קאנען שווימען, וואלט זי אלע ימים איבערגע־שוואומען אבי צו איהם צו קומען, און אז אויב ער מיינט, אז זי קאן יא שלאפען רוהיג, האט ער א טעות, און זי קוקט שוין ארויס אויף דעם שמחת תורה מיט אלע אויגען, ווארום א הארץ פיהלט א הארץ! . . .“ צום סוף האט זי איהם געווארענט, ער זאל צו איהר מעהר קיין בריעף דורך אזא וועג ניט שרייבען, ווארום „זי איז זי־כער, אז דעם בריעף האבען געהאלטען פרעמדע הענד . . .“ דא קומען איהם אקעגען דעם פריקאזשציק׳ס „ידים,“ און עס ווארפט איהם אריין אין א קעלט מיט א היטץ, אז ער שטעלט זיך פאר, ווי אזוי דער פריקאזשציק האט געעפענט דעם קאנווערט און געלייענט זיין בריעף, וואס ער האט אויסגעגאסען פאר׳ן חזנ׳ס מיידעל! . . . נאר ער עסט זיך ניט אפ לאנג דאס הארץ, ווארום אט־אט איז שמחת תורה און אט באלד וועט ער זי זעהען, שטעהן נעבען איהר, רעדען מיט איהר—מיט׳ן חזנ׳ס מיידעל . . ..

שמחת תורה צו הקפות

56

שמחת תורה צו הקפות

די נאכט פון שמחת תורה.—די פאעזיע וואס פאר הקפות.—אידען האפען א טענצעל.—ווייבלעך און מיידלעך קושען די רייניגרייטען.—די הימלען עפענען זיך און מלאכים זינגען שירה.

ען איך בין געטהע—אסור אויב איך וואלט בעשריבען די צרות פון איין יונגען ווערטער. איך וואלט שוין בעסער בעשריבען די צרות פון א ארעם בחור'על, וואס איז געפעהרליך פערליעבט אין א חזנ'ס א מיידעל. אדער ווען איך בין היינע—אסור אויב איך וואלט בעזונגען די „פלארענטינישע נעכט." איך וואלט שוין בעסער בעזונגען די נאכט פון שמחת תורה, בעת אידען געהען צו הקפות און יונגע ווייבלעך און שענע מיידלעך קלויבען זיך צענויף אין שוהל, מישען זיך אוים מיט די מאנסבילען—שמחת תורה מעג מען. זיי קושען די תורה, שפרינגען און רופען און קוויטשען אויף אלערליי טענער: „דערלעבט איבער א יאהר!" און בעקומען צוריק איין ענטפער: „גם אתם! גם אתם!" . . .

נאך מיט א שעה אדער צוויי פאר די הקפות קומען זיך צענויף די קליינע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, קלעטערען ארויף אויף די בײנק, די פאהנען פלאטערען, די עפעל זענען רויט, די ליכטלעך ברענען, און די בעקלעך זייערע זענען ניט ווייניגער רויט ווי די עפעל, און די אויגען לויכטען ניט ערגער ווי די ליכטלעך. דאס איז קליינוואַרג. די עלטערע בחורים'לעך, די גמרא־יונגלעך אדער

תלמידים פון די קלאַסן—די שפּאַציערן נאָך דערווייל אַרום אין דרויסן אויפ'ן שוהל־הויף. די לופט איז נאָך לינד און שיטער. דער הימעל איז אויסגעשטערנט. עס פיהלט זיך יום טוב אין דער גאַנצער וועלט. אפילו די שטילקייט איז אַ יום־טוב'דיגע. קיין זאַך איז ניט אימשטאַנד צו שטערן די היילינקייט פון דער דאָזיגער נאַכט, פון שמחת תורה, ווען דאָס אויסדערוועהלטע פאָלק איבער דער גאַנצער וועלט פרעהט זיך מיט זיין הימעלשער מתנה. און טאָמער פאָהרט דורך דערביי אַ גויעשע פוהר און הויבט אויף אַ געדיכטען שטיקענדיגען שטויב: טאָמער פליהט דורך אַ פּאַטשטאָווע גלעקעל—דזין, דזין, דזין—עס פאָהרט אַ „קנעפּעל"—ווער הערט זיי? דער שטויב וועט זיך אָפּלעגען, דאָס גלעקעל וועט פערלוירען געהן ערגיץ וויט, וויט—און די נאַכט בלייבט אַלץ הייליג, אַלץ יום־טוב'דיג, וואָרום ס'איז דאָך שמחת תורה אויף דער וועלט! אַ שוואַרצע קאַץ לויפט דורך פערביי מיט איהרע גלאַטסאַמעטענע טריט און שניידט דורך דעם גאַנצען שוהל־הויף אין דער ברייט און ווערד פערשוואונדען. אַ הונט רופט זיך אָפּ ערגיץ פון אַ ווייטער גויעשער גאַס מיט אַ בילען אין אַ לאַנגען מינאָרנעם טאָן און ווערד אנשווייגען—און די נאַכט בלייבט אַלץ הייליג, אַלץ יום־טוב'דיג, וואָרום ס'איז דאָך שמחת תורה אויף דער וועלט. און עס אטהעמט זיך אזוי גרינג. און אויפ'ן הארצען איז אזוי גוט, אויף דער נשמה אזוי אויפגעלעגט. אזוי גדול'דיג איז מען ביי זיך. אַ קליינינקייט—דאָס בין איך, און דאָס איז די נאַכט פון שמחת תורה, און דאָס איז אַ הימעל, און דאָרט איז גאָט—מ י י ן גאָט! מ י י ן הימעל, מ י י ן יום טוב!

— קינדער! מע געהט שוין מיט די הקפות!

מע כאַפּט זיך אריין אינוועניג אין שוהל—ווער? וואָס? עס הויבט זיך גאָרניט אָן. דערווייל דאַווענט מען ערשט מעריב. צאַלי דער חזן פון דער קאַלטער שוהל שטעהט ביי'ם עמוד מיט זיינע צוויי משוררים. איינער, אַ שוואַרצער בחורעץ מיט גראָבע ליפּען—אַ באַס. דער אנדערער, איין אויסגעדאַרט יונגעלע מיט אַ ווייס

פנים׳על—א סאַפּראַנאַ. און דער חזן אַליין, רב צאַלי, מיט זיין גאַלדענעם האַלז—אַ איד אַ הויכער, אַ געלער, מיט איין אויסגעבויגענער נאָז ווי אַ שופר, מיט דינע געקרייזעלטע פּאה׳לעך און מיט אַ געלער געקרייזעלטער באָרד, וואָס זעהט אויס, ווי אַ צוגעבונדענע—ווער וועט דאָס גלויבען, אַז אַזאַ פערזעהעניש וועט האָבען אַזאַ שענע צאַרטע איידעלע ליעבע טאָכטער? . . . „דעם חזנ׳ס מיידעל"—דאָס איז ז י י ן טאָכטער, און צאַלי דער חזן—דאָס איז א י ה ר פאָטער, וואָס בערימט זיך פאַר איטליכען, אַז ער האָט אַ מיידעל—איז זי איינע ביי גאָט, די אַנדערע ביי איהם. איין חסרון נאָר—זי וויל ניט אַ כלה ווערען. „ווען מען מע זאָל איהר ניט רעדען—איז איין מאָל ניין. נאָר ס׳וועט איהר העלפען, ווי אַ טוידטען באַנקעס. אַז ס׳וועט קומען דער רעכטער זווג, וועט זי שוין מוזען זאָגען יאָ. אַניט נעמט מען זי פאַר די צעפּ. און פאַר נויט איז דאָ אַ שטעקען! . . ." אַזוי זאָגט ער אַליין, צאַלי דער חזן, געוועהנליך אין אַ שפּאַס, און בעווייזט זיין יאַמשאָווע שטעקען מיט דער אַלטער פערגעלטער עלפאַנט־ביינערדיגער גאַלקע.

מע האָט שוין אָבגעדאַווענט מעריב אין דער קאַלטער שוהל, און צו הקפות איז נאָך ווייט: מע האַלט ערשט ביי „אתה הראית לדעת" און מע טיילט אויס צווישען די מזרח־וואַנד־בעלי־בתים די פּסוקים פון „אתה הראית," וועלכע יעדער זאָגט זיך אָפּ שטעהענדיג אויף זיין פּלאַץ, און איטליכער בעזונדער מיט איין אַנדער קול און מיט איין אַנדער נוסח. דאָס הייסט, דער נוסח איז איין און דער זעלבער נוסח אויף דער גאַנצער וועלט, נאָר מחמת יעדער האָט זיך זיין שטימע מיט זיין טעמבער און מע שרעקט זיך אַ ביסעל איבער פאַר דעם אייגענעם קול, קומט אויס ניט דאָס, וואָס מע וואָלט אַליין געוואָלט, און דאָס דריידעל, וואָס מע לאָזט איבער אויפ׳ן סוף פּסוק, געהט אין גאַנצען פערלוירען . . .

די קאַלטע שוהל איז גענוג גרויס און ברייט און הויך און אָהן אַ סטעלי, נאָר מיט אַ דאַך—און דערפאַר רופט מען זי די „קאַלטע" שוהל. דער דאַך איז צעמאָלט ווי אַ הימעל—בלוי, שוין אַ ביסעל

צו בלוי, אזש גרין. דער פארבער האט אריבערגעבאפט די מאס. און די גלאנצענדיגע שטערען זענען אביסעל צו גרויס. יעדער שטע־רען איז א ביסעלע קלענער פון איין עפעל און כאפט דעם אפבליק פון א קארטאפעל, ארום און ארום בעגילט מיט גאלד. אויסגעלעגט זענען די קארטאפעל, דאס הייסט די שטערען, ניט אזוי, ווי די שטערען אין הימעל, אהן א שום ארדנונג,—ניין! נאר אויסגעלעגט שורות־ווייז, נאהינט און געדיכט איינס נעבען דאס אנדערע. פון אין מיטען צענטער, אויף לאנגע מעשענע שטריק, הענגען אראפ אלטע פארצייטיגע ענגלייכטער פון אלטען געלען פערגרינטען מעש. פון דעם זעלבען אלטען פערגרינטען מעש זענען אויך די העסעס, וואס אויף די ווענד—און אלעס איז אנגעפאקט מיט ליכט. אלע ליכט ברענען. ס'איז אזוי ליכטיג, אז עס דאכט זיך, אז ליכ־טיגער קאן שוין גאר ניט זיין.

פון וואנען האבען זיך גענומען אזוי פיעל אידען, קיין עין הרע. און ווייבער, און ווייבלעך, און בחורים, און מיידלעך, און קליינע קינדער? שלום איז דאס דעם ערשטען מאל אין דער קאלטער שוהל, און נים ווילענדיג קומט איהם אויפ'ן זינען דער פסוק: מה טובו אוהליך יעקב—ווי שען זענען דיינע געצעלטען, יעקב! . . . עס קומט איהם אן ניט גרינג צו בעקומען איין ארט אויף צו זיצען. א גליק, וואס דער שמש האט איהם דערקענט—ס'איז דאך רב נחום ראבינאוויטשעס א זוהנדעל, דארף מען איהם מאכען איין ארט, און דוקא אין שפיגעל באנק, צווישען בעלי בתים.

וואו האלט מען? דער רעש מיט'ן טומעל זענען אזוי גרויס, אז מע הערט נישט דעם חזן, נישט זיינע משוררים. אומזיסט איז דעם עולם'ס שרייען „שא!" אומזיסט איז דעם שמש'ס קלאפען איז טיש. ווייבלעך גראגערען, מיידלעך לאכען, קינדער פישטשען. אט שטעהט א יונגעלע מיט ביטערע טרערען. „וואס ווייגסט דו, יונ־געלע?"—מע האט איהם אראפגעווארפען דעם עפעל פון דעם פאהן—אומגעהרען—און צעטראטען מיט די פיס. וואס וועט ער איצ־טער טהון אהן איין עפעל? . . . און נעבען יונגעלע זיצט א בחור

און שטשערעט די צייהן, לאכט פונ׳ם יונגעלע׳ס טראגעדיע. פערדריסט דאס שלום׳ען, לאזט ער זיך אריין מיט׳ן בחור אין א דיסקוסיע: „וואס איז דער געלעכטער?"—ענטפערט איהם אפ דער בחור און הערט ניט אויף צו בעוויזען די צייהן: „א יונגעלע א שוטה!" פערדריסט דאס שלום׳ן נאך מעהר: „נו און דו אין זיינע יאהרען האסט דו געהאט מעהר שכל?" דא הערט דער בחור אויף צו לאכען און ענטפערט אפ שוין ווי א שייגעץ: וויפיעל שכל איך האב געהאט אין זיינע יאהרען נעדענק איך ניט, נאר אז איצט האב איך מעהר שכל אין פיאטע, וויפיעל דו אין קאפ—דאס איז זיכער, חאטש דו געהסט אין די קלאסען און חאטש דו ביזט נחום ראבינאוויטשעס זוהן" . . . וואלט דאס ניט געווען אין דער קאלטער שוהל צווישען פרעמדע, וואלט נחום ראבינאוויטשעס זוהן זיך אנדערש אפגערעכענט מיט איהם. דא האט ער אבער געמוזט כאפען א שווייג, ווארום צווישען יא און ניין, וואלט ער געקאנט זיין א געפאטשטער פונ׳ם דאזיגען בחור דעם עזות־פנים. און אגב האט ער שוין דערהערט אינ׳ם גרויסען טומעל מיט׳ן גרויסען רעש די ליעבע ווערטער: „התורני רב שמשון זאב בר חיים צבי הכ־ן תן כבוד לתורה!" . . . „התורני רב משה יעקב ב"ר נחמן דוב הלוי תן כבוד לתורה!" . . . די משמעות, אז די הקפות האבען זיך שוין אנגעהויבען. וואו זשע איז „דעם חזן׳ס מיידעל"? . . .

„אנא ה׳ הושיעה נא!"—דער ערשטער טור האט זיך געענדיגט מיט א נגון, מיט׳ן גראבען נגון „היידא" און מיט א טענצעל. און עד כאן הקפה א׳! און דער שמש רופט שוין ווידער אויס מיט זיין הייזעריגען קול און מיט׳ן זעלבען נוסח: „התורני דער און דער תן כבוד לתורה!" „התורני דער און דער תן כבוד לתורה!" און אט אזוי האט זיך געענדיגט די צווייטע הקפה, די דריטע, די פיערטע. נאך יעדער הקפה דער זעלבער גראבער נגון מיט׳ן זעלבען טענצעל—און דעם חזן׳ס מיידעל זעהט מען ניט.

שלום רוהט ניט, קוקט אויף אלע זייטען, טאמער וועט ער זי פארט אמאל דערזעהן—נישטא זי! ניט זי, ניט איהר חבר׳טארין! ניט שוין זשע האט זי איהם אזוי מאוס אפגענארט? . . . אדער

אפשר האָט זי ניט געקאָנט קומען? אפשר האָט זיך מיט איהר עפּיס געטראָפען? אפשר איז מען זיך דערגאַנגען פון זייער אָפּרעדען און מע האָט זי איבערגעלאָזט אין שטוב אונטער'ן שלאָס? אויף צאָלי דעם חזן איז צו גלויבען! א מענש, וואָס שלעפּט פאַר די צעפּ און גיט מיט א שטעקען! . . . און די שוואַרצע געדאַנקען און פינ־סטערע מחשבות האָבען גאָר קיין גרעניץ . . .

אפּנים, דעם שמש האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דאָס, וואָס נחום ראַבינאָוויטשעס בחור'על דרעהט זיך, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זיצט ניט איין אויף איין אָרט, איז א סימן, אַז ער גאַהרט, ער געהט אוים נאָך א הקפה. און אפשר האָט איהם איינער פון די גבאים א וואונק געגעבען, ער זאָל ראַבינאָוויטשעס זוהנדעל אויך מכבד זיין מיט א הקפה? יעדענפאַלס, האָט זיך צווישען אַנ־דערע נעמען פּלוצים דערהערט אויך זיין נאָמען: „הבחור שלום ב"ר מנחם נחום תן כבוד לתורה!" . . . דאָס גאַנצע בלוט איז איהם אריין אין פּנים, נישט געקאָנט אַריבערטראָגען די בעל־הבתישע אויגען, וואָס האָבען אויף איהם געקוקט. ער האָט זיך גע־פיהלט, ווי עס פיהלט זיך יעדער בחור, אַז מע רופט איהם אויף מפטיר. און איידער ער האָט זיך אַרומגעקוקט, וואו ער איז אין דער וועלט, האָט איהם שוין דער שמש אונטערגעטראָגען א ריי־ניגקייט, און ער שטעהט שוין אין דער רייהע מיט א בינטעל אידען און מיט א גרויסער ספר־תורה אין די הענד, און די פּראָצעסיע געהט שוין אָן: דער חזן רב צאָלי געהט אויף צו פריהער און זינגט: „עוזר דלים הושיעה נא!" ווייבלעך און מיידלעך רייסען זיך, קו־שען די ספר־תורה און ווינשען איהם: „דערלעבט איבער א יאָהר!" ער פיהלט זיך מאָדנע, וואָס מע זאָגט איהם „איהר," און איז צוטו־מעלט פונ'ם אומגעריכטען כבוד, און איז גרויס ביי זיך, וואָס ער געהט אין דער רייהע, איין בחור צווישען אזוי פיעל אידען—און נאָר דערפאַר וואָס ער איז ניט קיין אבי ווער, רב נחום ראַבינאָוויטשעס א זוהנדעל, פאָרט א „טאַטענס א קינד" ! . . . נאָר סאַמע אין רעכ־טען טומעל דערפיהלט ער א קוש אין האַנד אריין: „דערלעבט אי־

בער א יאהר!“ ער הויבט אויף די אויגען, דערזעהט ער—ס׳איז „זי,“ דעם חזן׳ס מיידעל, און איהר חבר׳טאריז, פערשטעהט זיך, נעבען איהר . . . .

. . . .

אלע הימלען עפענען זיך און מלאכים נידערען אראפ און זינגען שירה. זיי בעזינגען די וועלט, וואס גאט האט בעהערשט—אזא גוטע, זיסע, שענע, ליעבע וועלט! זיי בעזינגען די מענשען, וואס גאט האט בעשאפען—אזעלכע גוטע, זיסע, שענע, ליעבע מענשען! ס׳איז אזוי גוט, אז עס ווילט זיך וויינען פאר גוטסקייט. און אין הארצען זינגט זיך איהם צו די מלאכים: „שלום עליכם, מלאכי השרת! . . .“

אמת, די ערשטע מינוט איז איהם געווען פריקרע און וואונדערליך. אנשטאט דעם „זי“ זאל קושען די ספר־תורה האט „זי“ א קוש געגעבען זיין האנד! איז דאס אפשר געווען אומגעריכט? ניין, נישט אומגעריכט. ער האט דאס ארויסגעזעהען פון איהרע שמייכלענדיגע אויגען. ער איז געווען אזוי איבערראשט, אז ס׳איז אפגעגאנגען א האר, ער זאל ארויסלאזען די ריינינקייט פון די הענד. ער האט חשק געהאט זיך אפשטעלען, נאך אמאל א קוק טהון איהר אין די שענע אויגען אריין, אויב ניט זאגען א צוויי ווערטער—לאזט מען איהם אבער ניט. די אידען, וואס געהען איהם נאך פון הינטען, לאזען איהם ניט. מע דארף געהן ווייטער. מע דארף איבערגעבען די רייניגקייטען צו אנדערע. די הקפות האבען זיך נאך ניט געענדיגט. ערשט דא, ביי׳ם ארון קודש, איבערגעגעבען דעם שמש די ספר־תורה, קוקט ער זיך אום צוריק, טאמער וועט ער זי דערזעהען נאך אמאל, חאטש פון דער ווייטען. מע זעהט זי ניט. לאזט ער זיך מיט דער ווייטעריגער הקפה, געהט נאך נאך די אידען גלאט אזוי, מאכט א טור, זוכט זי מיט די אויגען—ניטא „דעם חזנ׳ס מיידעל,“ נעלם געווארען! לויפט ער ארויס אין דרויסען, זוכט זי אויפ׳ן שוהל־הויף — ניטא זי אין ערגיץ ניט! . . . אפשר איז דאס געווען א חלום! אפשר איז דאס געווען א דמיון?

ניין. ס'איז נישט געווען קיין חלום, ס'איז נישט געווען קיין דמיון. ער פיהלט נאָך איצט אויך דעם קוש פון איהרע ליפּען אויף זיינע הענד. ער געהט ווייטער און ער פיהלט ניט די ערד אונטער זיך. עס ווייזט זיך איהם אויס, אז ער האָט פליעגלען און אז ער פליהט, ער שוועבט, און די מלאכים שוועבען מיט איהם, טראָגען זיך אין דער לופטען, בעגלייטען איהם גלייך ביז'ן גרויסען בית המדרש.

דאָרט האַלט מען נאָך אין מיטען די הקפות. דער טאַטע איז מאָדנע אויפגעלעגט, יום־טוב'דיג געשטימט און זעהט אויס אין דער אלטער צעהאַקטער זיידענער קאַפּאָטע, פון וועלכער עס קוקט ארויס ערטערווייז דער געלער אונטערשלאַק, אזוי שען, אזוי גרויס־אַרטיג, ווי קיינמאָל ניט. נעבען איהם שטעהען ביידע גראָטענע איידעמס, פון איין זייט לייזער־יאָסעל, פון דער אנדערער זייט מאָ־גידאָוו. ביידע וויצלען זיך, און דער טאַטע הערט זיך איין, ווי זיין שטייגער איז, און לאַכט. „וואו ביזט דו געווען אזוי שפּעט?" — טהוט דער טאַטע א פרעג, חלילה ניט אויף צו בעשטראָפען, נאָר גלאַט אזוי אויס נייגעהריגקייט. „אין דער קאַלטער שול" — ענט־פערט איהם שלום און בעריהמט זיך, אז מע האָט איהם מכבד גע־ווען דאָרט מיט א הקפה. איז דאָס דעם טאַטען געפעלען און ער זאָגט: „ס'איז זעהר שען פון זיי." און די גראָטענע איידעמס וויצלען זיך איבער ראַבינאָוויטשעס בחור'על. איינער פרעגט איהם: „צי האָט ער זיך בעקענט אין דער קאַלטער שול מיט'ן עוזר דלים?" און דער אנדערער בעמערקט: „ווי קומט אהין דער עוזר דלים? דאָרט איז דאָך נאָר דעם עוזר־דלים'ס אן אייניקעל!" און אלע דריי לאַכען זיי פון דער חכמה, און שלום העלפט זיי לאַכען. עס גיט זיך אויס א נאַכט! אזא נאַכט קאָן געמאָהלט זיין נאָר שמחת־תורה צו הקפות.

דער קריזיס

57

דער קריזיס

זיך מאוס אפּגענאַרט אין די הייליגסטע געפיהלען.—וועד קראנק אויף טיפוס.—שטעהט אויף איין אנדער מענש.—געזעגענט זיך אפּ מיט זיינע קינדערשע יאהרען.

לע מאָל, ווען דער פּערפאסער פון די דאָזיגע בעשרייבונגען לאָזט זיך אראָפּ אין די טיעפע קאַמאַקאָמבען פון זיין ווייטער קינדהייט, טראָגט ארוים אויף גאָט׳ס וועלט און לופטערט דורך זיינע זכרונות פון די אויף אייביג פערגאנגענע יונגעלשע יאָהרען, פערטיעפט זיך אין זיינע שפּעטעריגע ערפאַהרונגען פונ׳ם גרויסען וועלט־יאַריד, וואָס מע רופט דאָס „לעבען,“ און בעטראַכט דאָס אלסדינג מיט א קלאָרען קאָפּ און מיט א קאַלטען מח, בעוואונדערט ער, ווי ער האָט געקאָנט אריבערטראָגען אזעלכע אונדערבאַרעמיגע קלעפּ, מאוסע אפּנאַרעכטסען און ביטערע ענטוישונגען און בלייבען גאַנץ אויף צו כאַפּען פרישע קלעפּ מיט נייע אָפּנאַרעכטסען מיט נאָך גרעסערע ענטוישונגען? די קלעפּ אליין זענען נאָך ניט אזוי מסוכן, ווי די ענטוישונגען, ווי דאָס, וואָס מע בלייבט אָפּגענאַרט. א קלאָפּ פערהיילט זיך, אָבער איין ענטוישונג לאָזט איבער נאָך זיך א קרעל אין דער נשמה אויף אייביג.

דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע האָט שוין געפּרובט געשלאָגען ווערען מאָראַליש און בענומען ווערען מאַטעריעל פון

קאָפּ ביז פיס. ער האָט פערזוכט דעם טעם, ווי דער לעזער וועט דאָס זעהען פון די וויטערדיגע קאַפּיטלעך, פון צו פערליערען א ריעזיגען קאַפּיטאַל אין א קורצער צייט דורך פערשיעדענע ספּעקולאַציעס, וואָס אַלערליי מנחם־מענדעלס האָבען איהם אין זיי אריינגעפיהרט, און ער קאָן זאָגען מיט א ריינעם געוויסען, אז איהם האָט ניט אזוי געטוּמען דער פערלוסט פון געלד, ווי דאָס, וואָס מענשען האָבען איהם אָפּגענאַרט און וואָס ער האָט זיך אָפּגענארט אין מענשען. די ענטוישונג—אָט וואָס איהם האָט מקצר ימים געווען אלע מאָל, אָט וואָס איהם האָט געטריבען אין דער ערד אריין.

שוין אין יענער עפּאָכע, ווען ער איז געווען נאָך גאָר א שנעק און האָט זיך נאריש פערליעבט אינ׳ם „חזנ׳ס מיידעל,״ האָט ער שוין געכאַפּט דעם ערשטען קלאָפּ פון שרעקליכער ענטוישונג—אזא קלאָפּ, וואָס ניט ער, ניט קיינער האָט זיך געקאָנט דערויף ריכטען. מע האָט געקאָנט ערוואַרטען, למשל, אז די עלטערען זאָלען נע־וואוירע ווערען פון דעם אומגעלומפּערטען ראָמאן און צעשטערען דעם נארישען שדוך. מע האָט געקאָנט ערוואַרטען, אז צאלי דער חזן זאָל נעהמען די טאָכטער פאר די צעפּ, אָדער דערלאַנגען איהר מיט׳ן שטעקען ניט אויף קאַטאָוועס, נאָר טאַקי אויף דער רעכטער אמת. נאָר ווער וואָלט דאָס געקאָנט צולאָזען, אז דעם חזנ׳ס מיי־דעל זאָל אין דער זעלבער צייט, וואָס זי האָט געשפּיעלט א ראָמאַן מיט נחום ראבינאָוויטשעס בחור׳על, גאָר זיין פערליעבט אין א גוי. א פּריקאַזשציק ביי קאָטיעלניקאָווען אינ׳ם גרויסען אייזען־געש־עפט, און זאָל מיט איהם איינמאָל אין א שבת־צו־נאַכטס, ניט ווייט פון יענעם שמחת תורה, וואָס איז בעשריעבען אויבען, אנט־לויפען, אריינגעבען זיך אין א פרויען־מאָנאַסטיר, צווישען מאָנאַש־קעס, זיך דערנאָכדעם אָפּ׳שמד׳ען און חתונה האָבען טאַקי פאר דעם זעלבען קאָטיעלניקאָוו׳ס פּריקאַזשציק ?! . . .

קיין פאַנטאַזיע פון א שרייבער וועט ניט צוטראַכטען דאָס, וואָס דאָס לעבען אליין קאָן צוטראַכטען. אודאי איז נעבאַך צאלי

דער חזן ארומגעלאָפען, געזוכט זכות אבות, פּראָטעקציעס צום אַר־כימאנדריט, צו דער איהומענשע פונ'ם מאָנאַסטיר און אליין צום גובערנאַטאָר — עס האָט ניט געהאָלפען קיין שמע־ישראל. די שטאָדט האָט געקאָכט, ווי א קעסעל. די „גאנצע וועלט“ האָט גע־וויעגט זיך. וואָלט דאָס חאָטש געווען גלאָט אַ מיידעל, אַ אידישע טאָכטער—עס מאכט זיך איין אומגליק, וואָס זאָל מען טהון? איז ניין. דאַרף זיך עס טרעפען מיט א חזן, א כלי־קודש! ווער וועט איהם איצט צולאָזען צום עמוד? פרעגט זיך א קשיא: פון וואנען וועט ער לעבען? הײנט דער בזיון פאר די בעלי־בתים פון דער קאלטער שוהל איז אויך עפּיס ווערטה. ווארום פאר וואָס האָט זיך עס געטראָפען גראָד מיט זייער חזן פון זייער שוהל?...

וואָס פאר א ווערטה האבען אָבער געהאַט די אלע אויסגעערע־כענטע צרות, בזיונות און יסורים קעגען דעם גיהנם, וואָס האָט זיך אָפּגעטהאָן אין דער נשמה פון יענעם בחור'על, וואָס איז געווען מיט סכנות פערליעבט אינ'ם „חזנ'ם מיידעל“ און וועלכען דאָס מיידעל האָט אזוי מאוס אָפּגענאַרט, פערביטען איהם, א טאַטענס א קינד, אויף א גוי א פּריקאזשציק ביי קאָטיעלניקאָווען?! צוליעב וואָס האָט זי בעדאַרפט נאַרען איין אומשולדיגען בחור'על, שרייבען איהם אזעלכע בריוועלעך? קושען אין דער האנד שמחת־תורה צו הקפות? שווערען איהם אייביגע ליעבע און נאָך אזעלכע זאכען? דאָס אנט־לויפען מיט'ן פּריקאזשציק איז דאָך ניט געווען קיין פּלוצליכע, אומגעריכטע פערליעבעניש. דאָס איז געווען איין אָפּגערעדטע זאך שוין פון לאנג. און ער דערמאָנט זיך, וואָס איהר חבר'טאָ־רינס חתן, דער פּריקאזשציק מיט די „ידים,“ האָט איהם געהאַט א זאָג געגעבען, אז ביי'ם „חזנ'ס מיידעל“ וועט ער זיך בעגעגענען מיט א ביינברעכער. איצט ווייסט ער שוין, ווער דער ביינברעכער איז . . . און דאָס וואַרפט איהם אריין אין אזא פייער, אז ער פער־שעלט זיך זיין געביין. ער שעלט דעם טאָג, וואָס ער האָט זיך בעקענט מיט'ן „חזנ'ס מיידעל.“ ער שעלט דעם בחור, דעם פּרי־קאזשציק פון דער „זאליאזנע“ קראָם, און קאָטיעלניקאָוו'ס פּריי־

קאזשציק, און אלע פריקאזשציקעס פון דער גאנצער וועלט. אך! ווי גוט ס׳וואָלט געווען, ווען א פייער ברעכט אוים און פערברענט אלע „זאליאזנע“ קראָמען פון שטאָדט, אָדער ווען א שטורם־ווינד הויבט זיך אויף און טראָגט אראָפּ אלע קראָמען מיט אלע הייזער פון שטאָדט, אָדער די ערד עפענט זיך אויף און די גאנצע שטאָדט פערזינקט מיט דער בריק און מיט די פידוואַרקעס ווערען איינ־געזונקען, אזוי ווי קורח! נישטאָ ביי איהם קיין טראָפּען רחמנות אויף אייגענע, אויף פרעמדע, אויף אלטע לייט, אויף קליינע קינ־דער, עופה׳לעך—אלע און אלעס זאָל געהן צו אלדי שווארצע יאָהר! . . . און ער פערשעלט די וועלט, וואָס גאָט האָט בעהערשט —אזא פאלשע, אזא מאוס׳ע פּאסקודנע וועלט! און ער פערשעלט די מענשען, וואָס גאָט האָט בעשאַפען—אזעלכע פאלשע, מאוס׳ע פּאסקודנע מענשען! . . . ..

פערטיעפט אין אזעלכע מיזאנטראָפּישע געדאנקען, קומט ער איינמאָל פון קלאָס אהיים און פיהלט, אז דער קאָפּ איז איהם עפּים ווי אָנגעגאָסען מיט בליי. פאר די אויגען שוועבען איהם רעדלעך מיט עפּים מאָדנע פיגורען. די רעדלעך ברייטלען זיך, די פיגורען ווערען צעגאנגען, אזוי ווי שניי אויף דער זון, און אויף זייער אָרט קומען אָן אנדערע פיגורען. קיין ווארעמעס עסען וויל ער ניט. די שטיעפמאמע חדוש׳ט זיך: „גע׳פּגר׳ט א בער אין וואלד“—זאָגט זי מיט איהר געוועהנליכען גיפט. ער קאָן זיך ניט האלטען אויף די פיס. ער לעגט זיך אויף דער קאנאפּע. דער טאטע געהט־צו, טאפּט איהם ביי׳ם קאָפּ. עפּיס פרעגט ביי איהם דער טאטע, און ער ענטפערט, נאָר וואָס מע האָט איהם געפרעגט און וואָס ער האָט געענטפערט—ווייסט ער ניט. ער געדענקט ניט. דאכט זיך, עפּים האָט מען גערעדט וועגען „מאָגען“ . . . „דאָקטאָר“ . . . אפּ־טייק“ . . . און עפּים ביטערם פיהלט ער, ווי מען גיט איהם איין דורך א טיי־לעפעל, און סע שמעקט מיט מאנדלען . . . און דער־קאָפּ, אוי דער קאָפּ! . . . און עס וויקלען זיך קנוילען פאר די אויגען, און זיי שפּארען זיך דורך די אויהערען ארוים און געהען

אוועק מיט א לאנגען־לאנגען פייף. און ווי קליינע מערעשקעס גראבלען זיי זיך אינוועניג אונטער דער הויט, אין די אדערען, קיצ־לען, זידען, בולבען זיך אינוועניג אין לייב, און בייטעלעך, בייטעלעך קאטשען זיך אראפ א בארג, אהן א שיעור בייטעלעך . . . און מענשען ווילען כאפען די בייטעלעך—און קאנען ניט . . . דער אנטיק איז אבער דאס, וואס ער האלט, דאכט זיך, צוגעמאכט די אויגען, און זעהט פונדעסטוועגען אלץ, וואס סע טהוט זיך! ער הערט ניט—איבער׳ן פייפען, וואס פייפט איהם אין די אויהערען, קאן ער ניט הערען, נאר זעהען זעהט ער אלעמען. אלע זענען דא. א מישמאש פון אמאליגע און היינטיגע חברים און גלאט מענשען. זיין חבר שמואליק, פינעלע שימעלעס, אלי דאדי׳ס, איצעל דעם פעטער פיני׳ס, דער אורח וואלפסאהן . . . שענער פון אלץ איז דאס, וואס קאטיעלניקאוו׳ס פריקאזשציק דאווענט פאר׳ן עמוד, זינגט „אתה הראית,״ און דעם חזנ׳ס מיידעל שלאגט זיך „על חטא״ . . . און עפים א קול, א פערדומפענע שטימע הערט זיך פון דער קאלטער שוהל ארויס—מאדנע וויינענדיגע שטימען מיט א חליפען. דאס דאווענען די מתים. מתים דאווענען אלע שבת־צו־נאכטס אין דער קאלטער שוהל. מיט א מנין דאווענען זיי. ווער ווייסט עס ניט? און ס׳איז איהם קיין זאך ניט קשה, אפילו דאס, וואס קאטיעלניקאוו׳ס פריקאזשציק, א גוי, זינגט „אתה הראית לדעת״ מיט׳ן אידישען ניגון . . . איין זאך נור איז איהם יא קשה: ווי קומט דאס, וואס אט איז דא נאר־וואס געווען זיין חבר שמואליק, שמואליק דער יתום,—פאר וואס האט ער איהם ניט געפרעגט, וואס הערט זיך מיט׳ן „אוצר״? ווי קומט דאס, ער זאל פערגעסען אזא וואזשנע זאך? ער עפענט אויף די אויגען, און זוכט שמואליק׳ען, און קאן איהם נישט געפינען. ניטא קיין שמואליק, ניט קיינער פון די, וואס זענען דא נאר־וואס געשטאנען. וואו האבען זיי געקאנט אהינקומען אלע? און ער מאכט־צו צוריק די אויגען, און ער הערט זיך צו צום הארצען, ווי עס קלאפט, און צו די שלייפען, ווי זיי שלאגען. און ער פיהלט, אז ער איז אפגע־

גאַסען מיט שוויס, ער שווימט אין אַ טייך פון שוויס. די שפּיץ פינגער זענען אויפגעבלעזעלט, ווי נאָך אַ שוויץ־באַד, און די האָר פון קאָפּ זענען נאַס און קלעפּען זיך צום שטערען. און ער פּיהלט אַ קאַלטע האַנד אויף זיך. און ער דערהערט אַ בעקאַנטען זיפץ. עפענט ער אויף די אויגען—ס'איז דער טאַטע! און נעבען איהם דער אורח וואָלפּסאָהן, און דער קאָלעקטאָר מיט די שווארצע ברי־לען, און נאָך און נאָך מענשען. און ער זעהט, אַז אַלע קוקען אויף איהם מיט רחמנות. און ער הערט און פערשטעהט, אַז מע רעדט פון איהם. „קריזיס," הערט ער, זאָגט מען. און ער פערשטעהט נאָך ניט, וואָס פאר אַ „קריזיס"? און ער איז גאַנץ צופריעדען, וואָס ער איז מיט איין מאָל געוואָרען אַזאַ מיוחס ביי אַלעמען, וואָס אַלע אינטערעסירען זיך מיט איהם אַזוי. מעהר פון אַלע אינטערעסירט זיך דער טאַטע. ער בויגט זיך אָן איבער איהם און פרעגט איהם: וואָס וואָלט ער געוואָלט? ער ענטפערט נישט באַלד. ער וויל זיך פריהער גוט בעטראַכטען, וואו ער איז אין דער וועלט און וואָס טהוט זיך דאָ מיט איהם? עס נעמט היבשע עטליכע מינוט, ביז ער קומט צו זיך און פערשטעהט, וואָס מיט איהם איז,—אַז ער איז קראַנק געווען, אפנים זעהר קראַנק, און אַז איצט איז איהם בעסער. בעסער? אויסגעצייכענט גוט. ערשט דעמאָלט, אַז ער האָט שוין כמעט אַלעס בעגריפען, בענעצט ער מיט דער צונג די פערטריקענטע ליפּען און לאָזט ארויס אַ וואָרט, מעהר ניט אַז איין וואָרט:

— אגרעסען! . . .

קוקט זיך דער טאַטע איבער מיט די איבעריגע מענשען, וואָס שטעהען ארום קראַנקען, און טהוט איהם אַ פרעג איבער:

— אגרעסען? וואָסערע אגרעסען?

— איינגעמאַכטס!—ענטפערט דער קראַנקער מיט אַ מאָד־נער גראָבער שטימע, וואָס הויבען הויבט זי זיך אָן דין, סאָפּראַ־נעדיג, און לאָזט זיך אויס גראָב, מיט אַ באַס. דער קראַנקער האָט זיך אַזש אַליין איבערגעשראָקען, ניט דערקענט זיין קול. אין דער

צייט, וואָס ער איז קראַנק געווען, האָט ער זיך אַזוי פערענדערט, אַז ווען ער איז אין אַ פּאָר וואָכען אַרום אַראָפּ פון בעט, קוים דער־שלעפּט זיך אין זאַל אריין, אַ קוק געטהאָן אויף זיך אין שפּיגעל, האָט ער זיך קוים דערקענט. פאַר איהם איז איצט געשטאַנען שוין גאָר איין אַנדער מענשעל. פריהער איז דאָס געווען אַ ציקאַווע יונגעל מיט רויטע פּעבקע בעקלעך, אַ ריהרעוודיגס, אַ לעבעדיגס, מיט שמייכלענדיגע אויגלעך, קיילעכיג אונטערגעשערען, מיט אַ געגרייזעלט טשובעקעל פון בלאָנדע האָר פון פאָרענט אויפ'ן שטע־רען. איצט האָט זיך דאָס פּנים אויסגעבלייכט, די בעקלעך זענען אַבגעפאַלען, די אויגען זענען גרעסער געוואָרען, דער קוק פער־טראַכט, און אליין האָט ער זיך אויסגעצויגען אין דער לענג. די בלאָנדע געגרייזעלטע האָר האָט מען איהם אָפּגעשאָרען ביז דער הויט. ווי אַ טאַטער. גאָר אַן אַנדער בחור'על איז דאָס געווען אַצינד.

אָבער ניט נור אין זיין אויסזעהן אליין האָט ער זיך פערענ־דערט. ער האָט זיך אין גאַנצען איבערגעאַנדערשט. ער האָט דער־פיהלט, אינוועניג ביי זיך, אין דער נשמה, איז פאָרגעקומען אַ קריזיס. און עס טהוט איהם באַנג, הארצעדיג באַנג, זיין נאַרישע נאַאיווע פערגאַנגענהייט, וועלכע וועט זיך שוין ניט אומקעהרען און ניט איבער'חזר'ן קיין מאָל, קיין מאָל! . . . און אויך איצט, איבערלעבענדיג אין דעם זכרון נאָך אַמאָל יענע גליקליכע יאָהרען און אריבערגעהענדיג צו די ווייטעריגע בעשרייבונגען, קוקט ער זיך אום צוריק מיט אַ שטילער בענקשאַפט און געזעגענט זיך אָפּ שוין אויף אייביג מיט זיינע גוטע יונגעלשע יאָהרען:

— זיי געזעגענט, קינדהייט!